KÖZOKTATÁS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG LAPJA

XIII. ÉVFOLYAM, 2008/1–2. SZÁM

Érettségi-felvételi buktatókkal * Az „egoista magyar szülők” és a Le Chatelier-elv * A jövőről is dönt, aki iskolát választ * A magyarság tiltakozik a kétnyelvű oktatás ellen * Hányan mehetnek felvételizni? * Iskolaválasztás előtt * Aknaszlatinán népszerű a magyar iskola * Érettségire felkészítő tanfolyam * Fogadj örökbe egy pedagógust! * Iskolai játszmák * A Beregszászi járás népességi és térszerkezeti jellemzése * Gyula népességföldrajzi sajátosságai * Néprajzi kincsvilág Beregújfaluban * A ragadványnevek eredet szerinti vizsgálata Császlócon * Tiszteletadási formák Illyés Gyula két drámájában * Fikció és valóság keveredése Mikszáth Kálmán regényeiben * Városi légszennyező anyagok, Beregszász levegőszennyezettsége * A várépítészet kezdetei Ugocsában * Szociológiai felmérés a brezsnyevi időszakról Jánosiban * Angoltanárok világkongresszusa New Yorkban * Szórvány és megmaradás * „Uram, én nem ilyen lovat akartam!” * A KRE múzeuma várja a látogatókat

Érettségi-felvételi buktatókkal

A nyelvoktatás és az oktatás nyelvének kérdése nem ugyanaz

Az ukrajnai középiskolák végzősei számára komoly kihívást jelent az új érettségi-felvételi rendszernek megfelelni. Idén az úgynevezett független vizsgaközpontokban tett érettségi – a kötelező ukrán és két-három választható tantárgy – vizsgaeredménye egyben belépőt is jelent(het) az ukrajnai felsőoktatási intézményekbe.

Mindez igen szépen hangzik, és jó az elképzelés is, hisz ezáltal két stressz – érettségi és felvételi vizsgák – helyett egyből is „megússzák" a diákok. (Ez a módszer már sok nyugati, európai uniós országban bevált.) Nálunk mégis inkább nehézséget okozott az új rendszer. És nem csupán a nemzetiségi iskolák végzősei számára. Mert nem kellőképpen előkészítve, nem átgondoltan és nem egységesen vezették azt be… Ennek buktatóiról és a megoldási lehetőségekről beszélgettünk dr. Orosz Ildikóval, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnökével.

– A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség immáron harmadik éve, mióta Ukrajna csatlakozott a bolognai rendszerhez, minden oktatást érintő kérdést felvető fórumon hangoztatja: bármilyen jószándékú reform, törvény, javaslat indul el, ha annak megvalósításához nincs meg a megfelelő szakértelem, ha azt nem kellőképpen készítették elő, káros lehet egy-egy generáció számára.

– Sajnos azt kell mondani, ez beigazolódott. Már korábban is többször hangsúlyoztuk a független vizsgaközpontokkal kapcsolatban: alapjában véve a gondolat nem lenne rossz, mert az érettségi és felvételi egyszerre történne, a diákoknak nem kellene kétszer izgulniuk, és kizárná a korrupció lehetőségét is. Persze, ha kellőképpen átgondoltan, jól előkészítve vezetik azt be. Tanulva a nálunk nyugatabbra élők példájából. Viszont most mást tapasztalunk. Annak ellenére, hogy a szerződésben szerepel: 2010-ig igyekeznek az ukrán oktatási rendszert az európai normákhoz igazítani – azonnal elkezdték a független vizsgaközpontok létrehozását.

– A független vizsgaközpontokban a nemzetiségi iskolák végzősei számára is biztosítani kell(ene) az esélyegyenlőséget.

– Az esélyegyenlőséget – és nem csupán a nemzetiségi iskolák végzősei számára – több szinten is biztosítani szükséges. Nemcsak a lebonyolításnál, ahol valóban ügyelni kell a tisztaságra, de biztosítani kell az esélyegyenlőséget az előkészületeknél. Minden diák számára azon a nyelven kell a teszteket adni, amilyen nyelven tanultak, a tartalomnak igazodni kellene a tanultakhoz, hogy valóban azt mérje, amit mérnie kell, ne azt, hogy mire nem tanították meg a diákokat. Biztosítani kell az objektivitást a javítások esetében is. Arra is oda kell figyelni, hogy minden megyében, minden vizsgaközpontban azonos kritériumok szerint javítsanak, különösen az esszé jellegű kérdések, a fogalmazások esetében.

A dolgozatok tartalmát tekintve ezúttal nem történt meg az esélyegyenlőség biztosítása a kisebbségiek számára. Ugyanis nem azt kérték számon tőlük, amit tanultak. Ukrán nyelvből és irodalomból a teszteket egységesen állították össze, abból a tananyagból kellett vizsgázniuk a magyar, a román, a lengyel stb. nemzetiségi iskolák tanulóinak is, amit az ukránt anyanyelvükön tanuló diákok anyanyelvként tanultak, ráadásul sokkal jobb feltételek mellett! Ezt a problémát csak úgy lehet megoldani – már ha valóban esélyegyenlőség biztosítására törekednek a szervezők –, ha mindenki saját anyanyelvének ismeretéből méri össze tudását. De ha ez már túl soknak tűnne, akkor legalább az ukrán nyelv és irodalom tesztet a tanított tananyag mértékének megfelelően kellene összeállítani. Figyelembe véve azt is, milyen feltételeket biztosítottak a nyelvtanuláshoz! (A magyar iskolákban egyelőre sem a megfelelő tankönyvek, szótárak nem állnak rendelkezésre, de még szakképzett pedagógusokból is hiány van.)

Nem csupán a nemzetiségi iskolák diákjait érte hátrányosan a vizsgaközpontokban való tesztelés. Hisz nem azonos feltételek mellett, nem azonos körülmények között tanultak a városi és falusi, az elit fővárosi, nagyvárosi gimnáziumok, vagy az éppen a fennmaradásért küzdő kis középiskolák és a hegyvidéki iskolák tanulói. Ők objektív okok miatt sem tudtak megfelelni a követelményeknek.

– Úgy tűnik, az új vizsgarendszerre a tanárok sem készültek fel igazán…

– Éppen emiatt fel sem tudták készíteni diákjaikat kellőképpen erre az új számonkérési rendszerre. Még akkor sem, ha a tanár tökéletesen ismeri a saját tantárgyát, és jól adja át a tananyagot, mert a tesztrendszernek más sajátosságai vannak. Az egységes követelményrendszerrel először a pedagógusokat kellett volna teljes mértékben megismertetni.

– A szülők nagy része most azon dilemmázik, hogy átíratja gyermekét ukrán iskolába. Merthogy a magyar iskolák diákjai számára – mintegy kegyet gyakorolván – ideiglenesen engedték meg csupán, hogy a választott tantárgyból anyanyelvükön vizsgázzanak.

– Ez az előbbieknél is nagyobb probléma. Egy Európába törekvő demokratikus társadalomnak oda kell figyelnie arra, hogy biztosítsa a nemzetiségek számára az anyanyelven való oktatás, és ebből következően, az anyanyelven történő érettségizés lehetőségét is, vagyis az esélyegyenlőséget. És nem csupán ideiglenesen. Erre egyébként Ukrajnát is több nemzetközi egyezmény, illetve az oktatási törvény és Ukrajna Alkotmánya is kötelezné. A mostani vizsgarendszer egy bizonyos burkolt formája az asszimilációs törekvésnek.

– Ez a helyzet mintha hasonlítana a 80-as évek törekvéseire.

– Igen, akkor is azt sugallták, hogy csak az tud majd igazán érvényesülni, aki az államnyelven (akkor ez az orosz volt) tanul. Vagy korábban nagyanyáinknak mondták: csak a szlovák (vagy cseh) nyelvvel tudnak továbblépni. Most ismét itt tartunk. Azt tapasztaljuk, hogy – politikai okokból – összekeverik a nyelvoktatás és az oktatás nyelvének a kérdését. Szögezzük le: az államnyelvet valóban meg kell tanulni. De nem mindegy, milyen áron! Az a gyermek,

akit a kilencedik után átíratnak ukrán iskolába, két év alatt nem tanulja meg olyan szinten a nyelvet, hogy az ukránt kezdetektől fogva anyanyelvként – s minden tantárgyat anyanyelven tanuló – diákokkal felvegye a versenyt. S az a gyermek sem indul egyenlő esélyekkel, aki már az első osztálytól tanulja a tárgyakat ukránul, mert ha nem kap otthonról segítséget, nem fejlődik az absztrakt gondolkodása, csak bizonyos fokú reprodukcióra lesz képes.

Azok a magyar gyermekek, akik első osztálytól nem saját közegben tanulnak, állandó kisebbségi érzésekkel fognak küszködni és felnőni. Miért? Mert nem tudják majd kibontakoztatni tehetségüket: egy számukra idegen nyelven nem értik a tananyagot, nem tudnak érvelni, mintha állandóan egy áthághatatlan akadályba ütköznének. Többségüknek otthon a szülők sem tudnak segíteni, mert ők még oroszt tanultak az iskolában… Már az említett nyolcvanas években is azt tapasztaltuk: a gyerekek csak az órákra készültek, megtanulták (bemagolták) a tananyagot, hogy az adott órán lefeleljenek, majd elfelejtették. Nem tudták a tanultakat rendszerezni, a fogalmakat, az összefüggéseket nem értették meg, nem tudták logikusan összekapcsolni az egészet, egyszóval nem állt össze egy egységes kép. Bár lehet, könnyebben szólaltak meg oroszul, mert minden órán ezt a nyelvet használták, de a tárgyi tudás, sokuk esetében, már kevésnek bizonyult ahhoz, hogy jó szinten teljesítsék a felvételi követelményeket, vagyis ahogy a közmondás mondja: amit nyertek a réven, elvesztették a vámon…

– A szülők erre nem is gondolnak, amikor nem anyanyelvű oktatási intézménybe íratják be gyermeküket. Szemük előtt egy cél lebeg: tudjon a gyerek ukránul, akkor biztosan boldogulni fog.

– Sajnos ez egy egészen elterjedt – és téves – megközelítése a kérdésnek. Nézzünk csak mélyebbre! Pl. a kárpátaljai roma lakosság egészen könnyen megtanul beszélni – mondatokat alkotni – akár több nyelven is, ha olyan környezetben él. De ha megvizsgáljuk a beszéd- és kommunikációs készségüket, beszédstílusukat, rá kell jönnünk: olyan szinten tudnak minden nyelven beszélni, fogalmazni, amilyen szinten kialakult a beszédük, gondolkodásuk, logikájuk és szókincsük az anyanyelvükön. Ez egyébként minden nemzetre érvényes. Már a szovjet rendszerben is azt tapasztaltuk, hogy csak az a gyerek tudott érvényesülni nem anyanyelvű oktatási intézményben s annak elvégzése után, akikkel otthon a szülők tudtak és akartak külön foglalkozni, tudtak segíteni. Viszont igen sok tehetséges gyerek elkallódott amiatt, mert bár beszélni megtanult oroszul (eladni nem tudták, ahogy mondani szokás), de ezért kemény árat fizetett: nem tett szert alapos tudásra, amivel szakmailag továbblépethetett volna. Nem voltak sikerélményei. Szenvedés volt számára az iskola. Nem látott maga előtt jövőképet. Tehát ha azt akartuk, hogy a magyar gyerek az orosz osztályban tárgyi tudásra is szert tegyen, akkor magyarul is elmagyaráztuk a tananyagot. Csakhogy ez időt igényelt, nem volt olyan effektív az oktatás, mint az lehetett volna anyanyelven. De még rosszabb volt, ha a tanár csak oroszul tudott kommunikálni a gyerekkel. Mert elsősorban nem érezte a problémát sajátjának, a gyereket hibáztatta, mert nem értenek szót. Mint amikor a süket és a néma találkozik...

– Sokan felteszik mostanság a kérdést: akkor mi a megoldás?

– A megoldás először is az lenne, ha továbbra is biztosítanák a szaktantárgyak anyanyelvi oktatását, emellett gyökeresen megváltoztatnák az ukrán nyelv tanításának módszertanát. Ha elfogadnák végre, hogy az ukrán nyelv az Ukrajnában élő nemzeti kisebbség számára nem anyanyelv, hanem második nyelv, ennélfogva intenzíven, játékos formában kellene azt oktatni, a szókincsfejlesztésre, az élőbeszéd elsajátítására kellene fektetni a hangsúlyt, nem pedig az akadémikus szabályok tanítását helyezni előtérbe. Hogy így látványosabb sikereket érhetünk el, azt az idegen

nyelv oktatása terén elért eredmények fényesen bizonyítják. Ehhez mind az oktatásügynek, mind az ukránt oktató pedagógusoknak változtatni kell a hozzáállásukon. Ellenőrzésekkor például nem csupán azt kell konstatálni, hogy a nemzetiségi iskolák tanulói nem tudják az államnyelvet, hanem azt kell vizsgálni: miért nem tudják?

– Mostanában azt az érvet halljuk legtöbbször, hogy az államnyelv ismerete kötelesség.

– Az államnyelv ismerete kötelező, de a kötelesség mellett ez jog is, aminek az érvényesítéséhez biztosítani kell a feltételeket is! (Megfelelő módszerek, tankönyvek, szótárak, szakképzett tanárok szükségeltetnek ehhez. Erről már korábban is beszéltünk.) Mint ahogy az anyanyelv használata is joga minden Ukrajnában élő kisebbségnek. És ezt a jogot az állami normák szerint minden szinten biztosítani kell(ene), amiről már alig esik szó napjainkban. Ennek garantálásában felelősséget kell vállalnia mind az ukrán, mind a magyar kormánynak.

– Hogy magyar oktatási rendszerünk fennmaradjon, abban óriási szerepet játszanak a pedagógusok is…

– Valóban. A tanároknak saját és tanítványaik érdekében is ki kell állniuk az anyanyelvi oktatás mellett, hisz elveszthetik állásukat! Minden pedagógusnak elsősorban arra kell törekednie, hogy biztosítsa saját tantárgyának minőségi oktatását, az igazgatóságnak és az államnak pedig meg kell teremteni a feltételeket az államnyelv elsajátításához. Itt a szülők felelősségére is fel szeretném hívni a figyelmet, hisz gyermekük érdekében ők is beleszólhatnak az oktatási folyamatba. Egyrészt ne azt válasszák, hogy átviszik gyerekeiket más intézménybe, ha elégedetlenek az oktatás színvonalával, hanem tegyék ezt szóvá helyben, mert a gyermekért közösen kell vállalnunk a felelősséget. A pedagógusokkal együtt kell érdekeiket érvényesíteni, hogy az államnyelv elsajátításához a szakminisztérium biztosítsa a megfelelő feltételeket is, és továbbra is adja meg a jogot az anyanyelvű képzéshez.

Marton Erzsébet

Hányan mehetnek felvételizni?

Damoklész kardjaként lebegett fiataljaink feje fölött az emelt szintű ukrán nyelv és irodalom vizsga hosszú hetekig ismeretlen eredménye, hiszen ettől függött, folytathatják-e tanulmányaikat valamely felsőoktatási intézményben. Amikor minden emelt szintű érettségire jelentkezett diák kézhez kaphatta az úgynevezett szertifikátot, amely vizsgaeredményét tartalmazta, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) munkatársai mindjárt nekiláttak, s az érintettek megkérdezése révén gyorsfelmérést készítettek arról, hogyan birkóztak meg a magyar iskolák végzősei az ukrán vizsgával.

A megkérdezett negyven kárpátaljai magyar vagy vegyes tannyelvű középiskolában, líceumban és gimnáziumban idén 1104-en érettségiznek. Közülük 622-en kérelmezték az emelt szintű érettségit. Az ukrán nyelv és irodalom vizsgán 611-en vettek részt, azaz valamennyi végzős 55 százaléka. A megmérettetést vállalók közül 434-en kaptak legalább négyes osztályzatot, ami a továbbtanuláshoz minimálisan szükséges szintet jelenti. Idei végzőseinknek tehát 39 százaléka próbálkozhat meg a felvételizéssel valamelyik felsőoktatási intézményben.

– Mindenekelőtt gratulálni szeretnék mindazoknak, akik a magyar iskola elvégzése után nekivágtak a teszteknek, mert ehhez nagy erő szükségeltetett – mondja dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke, akit a számok kommentálására kértünk. – Azt gondolom, ahhoz képest, hogy a magyar diákoknak az ukránt anyanyelvként tanulókkal kellett megmérettetniük, az alapján a követelmény alapján, amelyet az ukrán anyanyelvűek számára állítottak össze, elégedettek lehetünk az eredményekkel. A magyar iskolában érettségizettek helyzetét az is nehezítette, hogy míg az ukrán tannyelvű iskolák diákjai és tanáraik már három éve ismerik és részt vettek az előzetes próbaérettségiken – így számukra és felkészítő tanáraik számára már nem ismeretlenek a tesztelés tartalmi és technikai kérdései, addig a magyar iskolák tanárait és végzőseit az ukrán kötelező tesztelés váratlanul érintette. Hiszen, ha arra számíthattak is, hogy egyszer számukra is kötelező lesz az emelt szintű érettségi a szaktárgyakból, arra nem gondoltak múlt év őszéig, a volt oktatási miniszter rendeletének megjelenéséig, hogy az ukrán kötelező lesz minden szak esetében, még a magyar nyelv és irodalom felvételinél is.

A statisztika, bár még nem teljes, máris közvetít egyfajta üzenetet, láthatjuk, hol szorít a cipő. Észrevehető például, hogy azon iskolák tanulóinak, amelyek nem meghatározóan magyar nyelvi közegben működnek, sokkal könnyebb volt letenni a vizsgát. Vannak olyan oktatási intézmények is, ahol a diákoknak csak a fele vizsgázott sikerrel. Ezeknek az eredményeknek az okait természetesen a helyszínen kell elemezniük az iskolaigazgatóknak, a járási vezetőknek és a megyei tanügy irányítóinak. Nekik kell elgondolkodniuk azon, hogy mennyiben függnek az eredmények például az iskolák szakképzett pedagógusokkal való ellátottságától vagy a tárgyi feltételek biztosításától.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán is szeretnénk készíteni egy alapos szociológiai felmérést többek között arról, hogy hogyan készítették elő a tesztelést, hogyan bonyolították le azt, hogyan teljesítettek a diákok az ukrán mellett a többi tantárgyból is. Ez utóbbi tekintetében egyelőre a vártnál pozitívabb a kép, tehát akik nekivágtak a tesztelésnek, azok zömében jó eredménnyel tették le a vizsgát, de amíg minderről nem készült szociológiai felmérés, addig nem tudunk igazán megalapozott véleményt mondani a folyamatokról.

Amit most tapasztalhatunk, az egy pillanatnyi állapot, amely akár pozitív irányban is változhat, amennyiben az érintettek – pedagógusok, szülők, gyerekek – valóban levonják a történtekből a megfelelő következtetéseket. Mindenesetre elgondolkodtató tény, hogy egy kárpátaljai korosztály, amikor elindul az oktatásban, még közel 2000 főt számlál Kárpátalján. Közülük idén 1104-en jutottak el az érettségiig, azaz a kilencedik osztály, az általános iskola elvégzése után közel a felük lemorzsolódott. Az 1104 érettségiző közül 611 vállalta az emelt szintű érettségit, s csupán 434 fő, azaz mintegy 70 százalékuk teljesítménye érte el a továbbtanuláshoz szükséges szintet. A legsajnálatosabb az, hogy a teljes populációhoz képest eleve nagyon kevesen vették a bátorságot, s vágtak neki az emelt szintű vizsgáknak... **(Forrás: Kárpátalja)**

A magyarság tiltakozik a kétnyelvű oktatás ellen

Az ukrán oktatási miniszter 2008.május 26-i, 461. számú, az ukrán nyelv oktatásának javításáról szóló rendelete a nemzetiségi iskolák oktatási nyelvének az államnyelvre történő lecserélését készíti elő – állítják a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) illetékesei.

A KMKSZ Ukrajna és Magyarország közjogi méltóságaihoz, valamint nemzetközi fórumokhoz fordul a dokumentum miatt. A Szövetség elnöksége Ungváron vitatta meg a május 26-án kelt rendeletet, s nyilatkozatot fogadott el azzal kapcsolatban.

A nyilatkozat megállapítja: az ukrán nyelvoktatás javítását célzó ágazati „program alapelve a nemzetiségi iskolák oktatási nyelvének ukrán nyelvre történő fokozatos cseréje, amelyet egyes tantárgyak ukrán nyelven történő oktatásával, illetve más tantárgyak kétnyelvű oktatásával, az uk-

rán nyelvórák számának más tantárgyak rovására történő megnövelésével kívánnak biztosítani.

A KMKSZ ezeket az intézkedéseket alkotmányellenesnek, a hatályos törvényekkel és nemzetközi megállapodásokkal ellentétesnek tartja. Olyannak, amely többek között a magyar oktatási rendszer szétzilálását, s hosszú távon a kárpátaljai magyar etnikum beolvasztását készíti elő.

Ezért a KMKSZ Ukrajna és Magyarország közjogi méltóságaihoz, illetve nemzetközi fórumokhoz fordul a kisebbségi és az emberi jogok durva megsértése miatt" – áll a nyilatkozatban.

„Haladás, hogy több mint tíz év után végre foglalkozni kezdtek az ukrán nyelv oktatásának problémájával, amelyet mi mindvégig napirenden tartottunk – mondotta a miniszteri rendelet kapcsán dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke. – Megítélésünk szerint azonban az ukrán nyelv oktatásának a koncepcióját kellene megváltoztatni. El kellene végre fogadni, hogy az itt élő magyarok második nyelvként tanulják az ukránt. Ennek megfelelően kellene megteremteni az oktatás feltételeit is, ami azzal kezdődik, hogy minden diákhoz eljut az államilag kiadott szótár, és szakpedagógusok végzik az oktatást – nem átképzett tanárok, hanem olyan szakemberek, akiket felkészítettek arra, hogy kétnyelvű tanárként foglalkozzanak a gyerekekkel."

A KMPSZ-nél abból indulnak ki1, hogy a kárpátaljai magyarság alkotmányos joga az anyanyelvű oktatás, ezért nem értenek egyet az ágazati programmal, amely bevezetné a kétnyelvű oktatást a magyar iskolákban és osztályokban. "Rossz tapasztalataink vannak a kétnyelvű oktatással kapcsolatban még a szovjet időkből – jelezte Orosz Ildikó. – Újabb kísérletek helyett inkább arra szeretnénk végre garanciát kapni, hogy a magyar gyerekek élhetnek alkotmányos jogukkal, s azon a nyelven érettségizhetnek, amelyen tanultak. Az ágazati programnak olyan üzenete van, hogy két év múlva már nem akarják biztosítani a vizsgatesztek magyar nyelvre történő fordítását, s azt sem akarják tudomásul venni, hogy tíz év alatt sem lehet anyanyelvi szinten elsajátítani az ukránt. Márpedig így csorbulni fog a tantárgyi program és a diákok problémamegoldó képessége egyaránt."

A KMPSZ ezért levélben fordul a minisztériumhoz a program felülvizsgálatát követelve, s erre biztatja a szülőket és a szakembereket is. A szövetségnél azt sem tartották kizártnak, hogy amennyiben őszig nem rendeződik a probléma, aláírásgyűjtésbe kezdenek ennek érdekében, s a tiltakozás más eszközeitől sem riadnak vissza.

(Forrás: Kárpátalja)

Ülésezett a KMPSZ elnöksége

Fókuszban az érettségi és az anyanyelvi, illetve ukrán oktatás

Június 11-én, szerdán ülésezett a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöksége. Ez alkalommal két fontos kérdés került megvitatásra. Az egyik az emelt szintű érettségi kérdései, az azok során felmerülő problémák megvitatása. A másik pedig az oktatási miniszter 2008. május 26-i 461-es számú rendelete, mely a kétnyelvű oktatásra irányul, illetve az ukrán nyelv térnyerését szorgalmazza a nemzetiségi iskolákban.

Az első kérdéssel kapcsolatban már ez idáig is sok panasz érkezett a diákok, a szülők, a tanárok részéről. Az érettségizők többek között azt kifogásolták, hogy némely tantárgyból az ígéretek ellenére sem kaptak magyar fordítást (említhetnénk a világirodalmat például), illetve a vizsgát levezető tanár félreinformálta a diákokat. (Pl. volt olyan csoport, ahol a tanár történelemvizsgán – ahol egyébként megkapták a diákok a magyar fordítást – kijelentette: az esszét csak ukránul írhatják.) Ennek ellenére az elsődleges elemzések szerint végzőseink a szaktantárgyakból jól teljesítettek, ami nem mondható el az emelt szintű ukrán nyelv- és irodalom vizsgáról. S ez várható is volt, hisz nem azonos feltételekkel vágtak neki (erről már korábban is többször beszéltünk). A tesztlapok az ukrán nyelvet anyanyelvükön tanuló diákok számára állították össze, abban nem vették figyelembe, hogy a nemzetiségi iskolák diákjai számára az ukrán második nyelv, hogy nem aszerint a program szerint tanulnak, és nem olyan óraszámban, mint az ukrán iskolások stb. Ezért a nemzeti iskolák végzősei többsége nem is érhette el azt a pontszámot, mely a továbbtanulásához szükséges. Hogy mennyire nem volt előkészítve ez a vizsgarendszer, azt az is bizonyítja, hogy a minisztérium utólag ad ki értelmező rendeleteket. Most például azt, hogy nem a négyes osztályzat a mérvadó, hanem a pontszám, tehát felvételinél a 124-es ponthatárt veszik alapul. Míg ezzel nyertek azok, akik pl. 128 pontot értek el, de az osztályzásnál a megoldott kérdések nehézségei fokát is figyelembe véve 3-ast kaptak, de veszítettek azok, akik ugyanezen elv alapján a 117 pontra 4-est kaptak.

A KMPSZ elnöksége felhívja az érintettek figyelmét, hogy saját érdekükben fellebbezzenek, ehhez a szövetség mindennemű támogatást megad. Az elnökség úgy döntött, hogy kérelemmel fordul az illetékesekhez: Kárpátalján idén a felsőoktatásban tovább tanulóknál ne vegyék figyelembe az ukrán vizsga eredményét, mert az nem úgy volt előkészítve, hogy biztosítsa a nemzetiségi iskolákban tanuló diákok esélyegyenlőségét.

Határozat született arról is, hogy az idei Kölcsey Nyári Pedagógusakadémián hangsúlyozottan foglalkoznak vizsgaközpontok követelményrendszerével, a tanárokat erre igyekeznek alaposabban felkészíteni.

A továbbiakban az elnökség tagjai megvitatták az oktatási miniszter 2008. május 26-i 461-es számú rendeletét, mely jóváhagyta az ukrán nyelv oktatásának javításáról szóló programot. Ennek alapelve a nemzetiségi iskolák oktatási nyelvének ukrán nyelvre történő fokozatos cseréje, amelyet egyes tantárgyak ukrán nyelven történő oktatásával, illetve más tantárgyak kétnyelvű oktatásával, az ukrán nyelvórák számának más tantárgyak rovására történő megnövelésével kívánnak biztosítani. Mint megállapították, ez sérti a hatályos oktatási törvényeket, s ez ügyben a KMPSZ elnöksége levélben fordul az illetékes szervekhez. Egyben kéri a szülőket, a pedagógusokat, a társadalmi és civil szervezeteket, hogy magyar oktatási rendszerünk, magyarságunk megmaradása érdekében határozottan lépjenek fel az anyanyelvi oktatás elsorvasztására irányuló rendelet ellen.

M. E.

Az „egoista magyar szülők” és a Le Chatelier-elv

Nem is olyan régen azon boronghattunk, hogy a magyar szülők önként adták gyermekeiket orosz iskolákba, orosz osztályokba. Most megismétlődni látszik ugyanez az ukrán iskolák vonatkozásában.

Mindenki számára világos, hogy az anyanyelvű oktatás idegen nyelvűre történő cseréje hosszú távon a kisebbség teljes beolvadásához vezet. Ez csak idő kérdése. Talán érdemes néhány gondolat erejéig elmélyednünk e folyamatban.

Az események egyik szereplője a többségi társadalom, illetve az állam, amelyben természetszerűen jelen van az „idegentest” reakció. Ez minden államra és minden társadalomra jellemző, amelyekben másféle nyelvű, etnikumú stb. csoportok vannak jelen. Ezt az „emberi” reflexet tulajdonképpen csak tompíthatják azok a külső kényszerek, amelyek nemzetközi vagy általánosabban civilizációs konvenciókon nyugszanak, s amelyek hatásossága kizárólag a lokális vagy éppen globális érdekrendszer függvénye. Ennek következtében az államok általában a kisebbségek többségi társadalomba történő integrálásáról beszélnek, miközben a „vér szava” azok etnikai beolvasztását követeli.

Ilyenformán az „integráció” fogalma a kisebbség és az állam olvasatában diametrálisan ellentétes dolgot jelent. A többségi társadalomba történő koherens beilleszkedés a kisebbség nézőpontjából, amelyik csoportként kívánja megőrizni magát, csak azt jelentheti, hogy kiépül egy olyan önelégséges kisebbségi „világ”, amelyben a kisebbségi mivolt feladása nélkül lehet komfortos, teljes értékű életet élni, s amelyik kifelé intézményesen kapcsolódik a többségi társadalom struktúráihoz. Kiépül az autonóm döntéshozatal saját belső rendszere, illetve lehetővé válik a társadalmi felemelkedés szállítószalagjának teljes értékű működése. Létrejönnek a kisebbség mint csoport igazgatásához szükséges intézmények, pozíciók, amelyek az adott kisebbségen belül lehetővé teszik a teljes körű társadalmi érvényesülést. E kisebbségi világ integrálódásának az egyik lényeges feltétele épp e konvejer legfelső szinten történő becsatlakozása a többségi társadalom rendszerébe. Mindezt a politika az autonómia, kollektív jogok stb. fogalmain keresztül tematizálja. Az államok általában ilyen önelégséges kisebbségi világok létrejöttét nem tűrik. Az „integrációt” csak egyedenként képzelik el, ami azt jelenti, hogy a társadalmi felemelkedés lehetőségét csak általános alapon kívánják biztosítani, amit látszólag a többségi nyelv elsajátításához, valójában a többségi mentalitás átvételéhez kötnek. Ez pedig nem más, mint a kisebbségek egyénenkénti beolvasztásának technikája. Ezért, mikor olyan frázisokat hallunk, hogy a bölcsődalt mindenkinek az anyanyelvén kell hallgatnia, de mindenkinek integrálódnia kell az „egységes kultúrtérbe”, akkor tudnunk kell, hogy ez nem más, mint az asszimiláció programja. A kisebbség integrálásáról a szó valódi értelmében csak akkor beszélhetnénk, ha azt csoportként kívánnák szervesen beépíteni a többségi társadalomba. Az igazi integrálás csak kollektív lehet.

A kisebbség tagjaihoz való megengedő viszonyulás általában azok alázatosságának szól, s amikor azok túllépik a kisebbségi egzotikum határait, s a többség kénytelen komolyan venni törekvéseiket, könnyen válhatnak ellenséggé. Az államok nem kívánnak kollektív jogokat biztosítani kisebbségeiknek, amivel nyilvánvalóvá teszik céljukat, még akkor is, ha az etnikai beolvasztás kifejezést annak „szalonképtelensége” miatt éppen nem használják.

Az oktatás fontos eszköze lehet mind a többségi társadalomba történő integrálásnak, mind a többségi etnikumban való feloldásnak. Általában azonban ez utóbbiról van szó. Már a hivatalos megnevezés is ezt sugallja. Szlovák, lengyel, német stb. iskolákról nem „illik” szólni. Csupán szlovák tannyelvű, lengyel tannyelvű, német tannyelvű stb. iskolákról beszélünk, ami azt sugallja, hogy ezeknek az iskoláknak csupán tannyelve szlovák, lengyel vagy német. Holott mindenki számára nyilvánvaló, hogy az oktatási intézmény nemcsak az etnikum nyelvének, de mentalitásának is hordozója, vagy annak kellene lennie, ha igazából az etnikum megőrzése lenne a cél. Éppen e kérdésben érhető tetten a többségi társadalom valódi szándéka az „integrációt” illetően, mert a kisebbségidegen mentális jegyek elültetése és forszírozása épp az egyéni beolvadást és nem a csoportként való megmaradást, tehát a valódi integrációt segítik elő. Ennek példája az is, amikor az államnyelv jobb elsajátításának égisze alatt kezdeményezik, hogy a tömbben élő kisebbségek lakhelyén olyan tanintézmények vagy intézményrészek nyíljanak, amelyekben az anyanyelvet már csak egy tantárgyként tanulják, vagy éppen azt szorgalmazzák, hogy egyes tantárgyakat ne az anyanyelven oktassanak.

Ezen „bújtatott” technikák mellett persze esetenként ott van a nyílt cinizmus is. Mert mondhatjuk ugyan azt, hogy az esélyegyenlőség biztosított, hiszen a futóversenyen mindenkinek ugyanazt a pályát ugyanolyan feltételek között kell lefutnia, de ha együtt indítjuk a sántát az éppel, akkor ez az állítás álságos és hazug. A kisebbséghez tartozó gyermekek egy részét a rossz feltételek, vagy épp a jövőbeni esélytelenségük okán nem anyanyelvű iskolába íratják. A többségi állam, persze „mossa kezeit”, mondván a választás a szülők joga. Csak éppen azt nem teszi hozzá, hogy a kisebbségi oktatás és a kisebbségi oktatási intézményben tanuló fiatalok hátrányos helyzetének felszámolásáért, reális esélyegyenlőségének megteremtéséért nem tesz semmit, vagy éppen az ellen ható intézkedéseket hoz, s ezzel maga indukálja, hogy a szülők önként mondjanak le gyermekeik anyanyelvű oktatásáról.

Ugyancsak bevett módszernek számít az, s az oktatás területén gyakran találkozhatunk ilyennel, amikor az állam valamilyen kisebbséget sújtó rendelkezést hoz, hogy azután a tiltakozások hatására – már ha vannak ilyenek – ideiglenesen megoldja ezt a „problémát”. Hogy meddig szól a megengedő ideiglenesség? Addig, amíg a kisebbségnek van ereje, hogy harcoljon a saját érdekeiért. Ennek hiányában az gyorsan alakul át tagadó bizonyossággá.

Mindez persze ugyanúgy érvényes volt a Szovjetunióban működő ukrán, lett vagy grúz iskolák vonatkozásában is, ami azonban a saját állam létrehozásával a „politikai tudatalattiba” merült.

Szervesen ide tartozik a többségi nyelv oktatásának kérdése is. Míg a hivatalos retorika vehemensen ostorozza a kisebbséghez tartozó diákok silány államnyelv-tudását, s az oktatási intézmények e téren mutatott eredményeit, olyan nyelvtanulási paradigmát erőltet azokra, amelyben a többségi nyelv eleve nem sajátítható el a kisebbségi nyelvi környezetben. Ezt persze írhatjuk holmi módszertani „félreértés" számlájára, azonban annak fényében, hogy a kisebbségi szervezetek és intézmények ez irányú felvetései sorra válasz nélkül maradnak, nem érdemes általtani magunkat. Bizonyosan sokan emlékeznek arra, hogy a szovjet rendszerben hogyan erőltették az orosz nyelvet mérték felett, de azért úgy, hogy a kisebbségek ne legyenek képesek annak elsajátítására, s eleve ne versenyezhessenek a magasabb hivatalok betöltéséért.

A társadalmi reáliákkal még az egyébként szerény képességű szülők is tisztában vannak. Az emberben megbújó ösztönlény elméleti felkészültség nélkül is tökéletesen érzékeli saját korlátozottságát, a kívülről áradó kényszert, a szorításból való kibújás, a saját mozgástér növelésének parancsát és lehetőségeit. Nem habozik hát elfogadni azokat az alternatívákat, amelyeket nem egy magasztos elveken nyugvó hipotetikus jövő, hanem az élet megalkuvásokkal teljes reáliái tárnak elé. Az egyén, meglehet tisztában van azzal, hogy ideális esetben a kisebbségi csoporton belül eredményesebb lehetne, azonban annak reális erejét, védelmi képességét, érdekérvényesítési eszközeit, saját felemelkedési lehetőségeit nem tartja elégségesnek, azokban nem bízik. Éppen ezért olyan életstratégiát választ, amely a többségi társadalom etnikai korlátoktól mentes „szabad" versengési területei felé irányul.

Ebből a szempontból hasznos lehet, ha felidézzük a címben is szereplő, s a fizikában használatos elvet, amely a következőképpen hangzik: Ha egy egyensúlyban lévő rendszerre a külső körülmények megváltoztatásával kényszert gyakorolunk, akkor annak egyensúlyi helyzete úgy tolódik el, hogy e kényszert minimalizálja. Ez az egyensúly-eltolódás persze nem minden esetben vezet lényegi változásokhoz. Ha azonban a kényszer a rendszer kulcsparamétereit érinti, akkor az eltolódás minőségi változásba, egyfajta „fázisátmenetbe" torkollhat.

A fizikai törvényeknek a társadalomra való alkalmazása ingoványos talajnak tűnhet, s ezért könnyen ránk süthetik az áltudományosság bélyegét. Ennek ellenére megkockáztatjuk, hogy ez az elv bizonyos mértékben nemcsak fizikai és kémiai rendszerekre, de esetenként az élő rendszerekre, sőt a társadalmi csoportokra is alkalmazható. Ennek demonstrálására a kisebbségi társadalom életéből vett vagy akár általános példákat is bemutathatunk.

A kisebbségből jött fiatal felemelkedésének felső határa általában a pedagógus. Főorvos, rendőrfőnök, bíró, ügyész s más magasabb társadalmi presztízsű pozíciók betöltésére a kisebbséginek többnyire nincs módja. A nyelvi kényszer szorítása ezt erősen behatárolja. Az ilyen magas pozíciókon történő szerves beépülés a többségi nyelv anyanyelvi szintű ismeretét feltételezi. De nemcsak azt, s elsősorban nem azt, hanem a többségi mentális térbe történő beolvadást. Valójában nem is a nyelv tudásával van a gond, hanem azzal a többségétől eltérő mentalitással, amit a kisebbség hordoz. A többségi mentális magatartás nem tanulható meg, csak beleivódhat az emberbe. Meglehet, a civilizációs sémák burka alatt nem látszik, de a többségi és kisebbségi lét mentális terének finomszerkezete teljesen más. És nemcsak az etnikai, vallási és más hasonló tényezők folytán, hanem az uralkodó és alávetett szerepekből kifolyólag is.

Mit tehet a szülő, aki gyermekében a legmagasabb társadalmi posztok szépreményű várományosát véli fölfedezni? Kilátása arra, hogy a kisebbségi „világ" önmagában biztosíthatja a felemelkedést – nincs; hogy gyermeke kisebbségi iskolába járva majdan a többségi társadalomba mentálisan is beilleszkedjen, szintén nincs. Elfordul tehát az anyanyelvű intézményektől, s gyermekét többségi óvodába, iskolába íratja. Másként szólva a megváltoztathatatlan kényszerrel szembesülve, magát vagy legalább gyermekeit próbálja megváltoztatni, minimalizálva a korlátokból fakadó esélytelenséget. A kisebbség kollektív jövőjéért folyó közös harcot feladva, az egyéni ügyeskedés pályájára lép. Ezzel persze gyengíti saját kisebbségének jövőbeni esélyeit, s ez a csoport további tagjait is ilyen magatartásra ösztönzi. Ha e látásmód uralkodóvá válik, bekövetkezik az említett átbillenési folyamat, ami a kisebbség csoport-mivoltának szétzilálódásához vezet.

Mondhatjuk ezekre a szülőkre, hogy elvtelenek, önzők, feladják nemzeti, kisebbségi mivoltukat, aláássák a kisebbség jövőjét stb. Ez bizony igaz, de tisztán kell látnunk, hogy az ő

Őrizzük meg hagyományainkat, anyanyelvünket!

választásuk valahol „természetszerű": az élet választása az eszmével szemben. A túlélésé az elvszerűséggel szemben, a fizikális jólété az önfeláldozással szemben, s sorolhatnánk.

Mérhetünk persze erkölcsi mércével, de a történelem nem ilyennel mér. Ha a kisebbség nem képes saját autonóm világának kiharcolására, megteremtésére, sorsa megpecsételődött. Enyhe cinizmussal azt is mondhatnánk, ha a kisebbség fiai nem hajlandóak lelki és anyagi áldozatot hozni, vagy legalább céltudatosan viseltetni saját jövőjük iránt, akkor meg is érdemlik sorsukat, a történelem mérlegén legalábbis könnyűnek fognak találtatni. Ilyen szempontból vizsgálva a nagyszámú kisebbségi csoportok sokkal jobb esélyekkel bírnak. A csoport létszámának csökkenésével a külső nyomás hatására történő oldódás sebessége egyre gyorsuló ütemben növekszik, s lélekszámának további apadásával bekövetkezik az az állapot, amikor már nem hogy nem képes strukturális rendszerek működtetésére, de az elemi kohéziós erők is végletesen meggyengülnek. A kárpátaljai magyarság ennek a visszafordíthatatlan állapotnak a mezsgyéjén áll, de még az élet oldalán.

A kisebbségi csoport, ha tetszik, a nemzet szempontjából persze tévednek a szülők, mikor feladják az anyanyelvű oktatást. Hiszen a többségi iskolát végző gyermekeiknek hány százalékából lesz magas rangú hivatalnok, jól menő ügyvéd stb.? Egy az ezerből? És a többi kilencszázkilencvenkilenc? Nem

lesz több, mint amit anyanyelvén tanulva is elérhetett volna, de ők a kisebbség számára nagy valószínűséggel nyelvileg is, mentálisan is elvesztek. Mert a szülőnek, aki nem anyanyelvű iskolába íratja gyermekét, tudnia kell, hogy ha meg is éri, az unokájával, de a dédunokájával egészen biztosan nem beszélhet már anyanyelvén. Mindez persze nem jelenti azt, hogy ezek a fiatalok nem lehetnek hasznos tagjai a társadalomnak. A kisebbségi csoport szempontjából azonban „politikai hasznosságuk" legfeljebb a többség-kisebbség ütközéseinek enyhítésében merül ki, míg a kisebbségi önépítés csomópontjaiba jószerivel nem állíthatók. Íme az egyéni és a csoportérdek nyilvánvaló ütközése.

Ez a kollízió kikerülhetetlen. Az egyén időperspektívája ugyanis általában az emberöltőre korlátozott, míg a csoporté nem. Az egyéni élet időben is véges, „önös" céljai a csoport számára sohasem lehetnek elégségesek. És fordítva, a csoport hosszú távú ígéretei általában nem boldogítják az itt és most élni akaró embert.

A társadalmi lét számos aspektusa közül a kisebbségi nyelvhasználat is olyan fontos tényező, amely ebben a relációban vizsgálható, hisz ez esetben egyértelmű egy külső, megszüntethetetlen kényszer jelenléte, másrészt a nyelv állapota megmutatja a kisebbség mentális állapotát is. A kisebbségi csoportok szempontjából e téren is szomorú a helyzet. A domináns többség nyelvi környezete felé történő hasonulás akár öntudatlan kényszere először idegen szavakat lop az anyanyelvbe, majd ezek beépülnek az időközben nagyrészt épp ezért elprimitivizálódott anyanyelvi kommunikációba, hogy azután később, ha csak szituatív formában is, átvegyék annak funkcióját. Ezzel párhuzamosan végbemegy egy mentális transzformáció is, aminek következtében az egyén egy látszólag több „szabadsági fokkal" bíró állapotba kerül. Ez még nem elégséges ugyan a többségi csoportba való teljes értékű beépüléshez, de néhány generáció ilyen irányú eltolódása már nyelvi váltást eredményez.

A vázolt folyamat elsősorban azokat a kisebbségi csoportokat érinti, amelyek a nyelvi tömbön kívül, szórványban vannak. Az ő esetükben a külső kényszer sokkal követelőbben jelentkezik, s a „természetes" reakció is ennek megfelelő.

Joggal kérdezhetnénk persze, hogy azok, akik nem a többség felé orientálódnak, hanem az anyaországi boldogulást, tehát a csoport fizikális elhagyását választják, vajon nem részesei e folyamatnak? Természetesen igen. Az ő esetük a zárt rendszeren belül nem értelmezhető, hiszen ők a külső kényszerek alól úgy bújnak ki, hogy egy másik, nyelvi kényszerektől mentes környezet részévé válnak, egészében véve azonban az általános elv rájuk is vonatkozik.

Számos általános példát is találhatunk ezen elv megnyilvánulására a társadalomban.

A legkézenfekvőbb a körülzárt hadseregcsoport esete. A csoport léte attól függ, hogy tagjai mennyire elkötelezettek a közös célok iránt. Ahogy azonban a kilátástalanság beszivárog a tudatba, előbb meginog az eltökéltség, meggyengül a hit, eluralkodik a közös ügy iránti közömbösség, majd az egyéni szempontok a momentán túlélés érdekében mindenféle viselkedést produkálnak, átállást, szabotálást, dezertálást stb., hogy csak a legmarkánsabbakat említsük, ami az egyensúly-eltolódás folyamatának felel meg. Mindez persze meggyengíti a csapat védelmi erejét. Ahogy csökken annak a reménye, hogy a csapat meg tudja védeni magát, úgy nő a saját pillanatnyi érdeküket követők száma, s ezzel egy önmagára visszacsatoló folyamat indul el, amely a csoport teljes szétzilálódásához vezet. Ezt egy kis ideig ugyan a csapat parancsnokságának elszánt következetessége meg tudja fékezni, hosszabb távon azonban kizárólag valamilyen pozitív jövő, pl. a külső segítség reménye lehet az, amely a csapat tagjait a közös érdek követésére késztetheti.

Ugyancsak ennek az elvnek az érvényesülését láthatjuk a pedagógusok – s nem csak kisebbségiek – viselkedésének átalakulásában. A külső kényszert ez esetben a társadalom közvetett és sokszor közvetlen oktatásellenes attitűdje képezi. Ebben a fizikális és mentális mezőben a pedagógus semmilyen eszközzel sem rendelkezik az oktatás egészének a régi paradigmák szerinti működtetésére. (l.„Pedagógusok aranykora") A pedagógusok az elvtelen engedékenység útjára lépve igyekeznek minimalizálni a rájuk nehezedő nyomást. A következetes nevelés és oktatás „egyensúlyi állapotából" egy olyan helyzet felé tolódnak el, melynek koordinátáit a következmény nélküli fegyelmezetlenség, az előírt tananyag teljesen hiábavaló „leadása", a kiszolgáltatottságból eredő frusztráció stb. jelölik ki. Ahelyett azonban, hogy összefogva közös frontba tömörülnének, a pozitív változások kilátástalansága arra sarkallja őket, hogy ki-ki egyénileg boldoguljon. Ennek következtében persze elvész még az esélye is annak, hogy csoportként ellene tudjanak állni a saját struktúrájukat romboló folyamatoknak, s a pedagógustársadalom szétoldódva, magatehetetlenül süllyed el, míg tagjai saját, rövid távú létérdekeiket követve „chatelierizálnak".

A fentebb leírtak alapján persze megvádolhatnának bennünket a tudomány lomtárába utalt behaviorizmus saját olvasatú alkalmazásával. S valóban, ha a kisebbségi társadalom az egyensúly-eltolási elv szerint mechanisztikusan reagálna a külső kényszerekre, akkor a beolvadási folyamat sokkal gyorsabb lenne annál, amit megfigyelhetünk. Az emberi lélek azonban jóval összetettebben reagál a változásokra. A „mentális utilitarizmusnak" más tényezők gátat vetnek. Az egyik tényező a széles értelemben vett hagyomány, amibe nemcsak a kultúr-lét becsontosodott magvát kell beleértenünk, de a kisebbségi lét mentális prediszpozícióit is. Minden racionális érv ellenére továbbélhetnek olyan kategóriák, mint csoportérdek, hűség, magasabb érték, nemzeti öntudat stb., s amíg ezek élnek, addig él a kisebbség is.

A másikat talán a „lelki inerció" fogalma fejezi ki a legjobban, s abban a nehézkességben ölt testet, ahogyan mint emberek a nyelvi-mentális átalakulás folyamatába „belevágunk", bár ez a tényező a fiatalok esetében nem számottevő. Végül szempontként merülhet fel a csoporthoz való tartozásból fakadó előnyök ígéretének legalább részleges realitása, egy kisebbségi mivoltában is teljes értékű élet reménye. Éppen e tényező – a remény mentén hatnak azok az elképzelések, amelyeket a kisebbségi csoport megmaradási stratégiaként, illetve az anyanemzet nemzetpolitikaként fogalmazhat meg, s amelyek megérdemlik, hogy külön vizsgálódás tárgyává tegyék. Értelme azonban bármiféle nemzetpolitikának vagy kisebbségi stratégiának csak akkor lehet, ha a csoportban még van egészséges életösztön, ha kevesen is, de maradnak olyanok, akik természetesnek tartják a nemzetükhöz való hűséget, s gyermekeiket is ilyen szellemben nevelik.

Gulácsy Géza

Munkács, 2007. december–2008. január

A jövőről is dönt, aki iskolát választ

Miközben tömegek kísérik figyelemmel az emelt szintű érettségi körüli eseményeket, a magyar tannyelvű iskolák igazgatói már azon törik a fejüket, vajon hány kis elsős kezdi meg a tanulást szeptemberben. Nemcsak a csökkenő gyermeklétszám miatt aggódnak az oktatási vezetők, hanem az ukrán tannyelvű iskolák jelentette vonzerő is csábítja a magyar szülőket. Sokan úgy vélik, csak akkor sajátítja el gyermekük az államnyelvet, ha ukrán nyelven tanul. Mások a nemzeti identitást és az anyanyelvi fejlődést féltve a magyar nyelvű képzés mellett érvelnek. Csernicskó István nyelvészt arról kérdeztük, milyen nyelvi szempontokat érdemes mérlegelnie a szülőnek, amikor iskolát választ gyermekének.

– A szülők többsége azt várja el nyelvi szempontból az iskolától, hogy gyermekét magas szinten kétnyelvűvé nevelje. A nyelvtudás azonban összetett dolog. A nyelvészet megkülönbözteti a felszíni és a kognitív nyelvi kompetenciát. Előbbi az alapszókincs és az alapvető nyelvtani szabályok ismeretében mutatkozik meg, és lehetővé teheti a sikeres kommunikációt hétköznapi helyzetekben, amikor azt a szituáció nyelven kívüli elemei (mimika, gesztikuláció) is segítik, ám nem elegendő ahhoz, hogy ezt a nyelvet kognitív, megismerő funkciókban használják. Utóbbi a nyelvismeret olyan szintje, mely lehetővé teszi, hogy a nyelvet az ismeretszerzés, a gondolkodás, az új információk megszerzése és elemzése eszközeként használják. Ez határozza meg a sikeres iskolai teljesítményt, mert a tanórákon a kognitív nyelvi kompetenciára van szükség. Ennek megszerzése azonban nem megy egyik napról a másikra. Az a gyerek, aki nem rendelkezik ilyen nyelvi kompetenciával, nem képes megbirkózni a tananyaggal. Lehet, hogy bemagolja, mint a verset, de nem érti a lényegét, illetve nem fogja tudni a gyakorlatban kreatívan, alkotó módon alkalmazni azt, amit tanult. Vagyis az a kisiskolás, aki nem rendelkezik kognitív nyelvi kompetenciával az oktatás nyelvén, szükségszerűen hátrányt szenved mindaddig, amíg erre szert nem tesz. Ami viszont hosszú ideig is eltarthat. Főként akkor, ha kezdetben még felszíni kompetenciája sincs a magyar nyelvi környezetből hirtelen ukrán nyelvű közegbe és iskolába kerülő kisiskolásnak. Annak a szülőnek, aki valóban lelkiismeretesen, gyermeke jövőjét szem előtt tartva, és nem az aktuális divatot követve választ iskolát és tannyelvet csemetéjének, érdemes tájékozódnia ezekről a kérdésekről.

„Minden nemzet a maga nyelvén lett tudóssá, idegenén sohasem!”

Bessenyei György

– Ön szerint hogyan érhető el mégis a kétnyelvűség az oktatás révén? Magyar vagy ukrán tannyelvű iskolába járjon a gyerek?

– Sok olyan oktatási modell van, amely kétnyelvűséget eredményez. Nem mindegy azonban, hogy a kétnyelvűség mely típusát szeretnénk elérni. Nyelvészek, pszichológusok, pedagógusok kutatási tapasztalatai alapján állíthatom, hogy a kárpátaljai tömbmagyarság számára az úgynevezett anyanyelv-megőrzési oktatási program a legmegfelelőbb. Lényege, hogy a képzés a kisebbség anyanyelvén folyik, ám magas szinten, a közösség nyelvi és szociológiai jellemzőit messzemenőkig figyelembe véve oktatják kétnyelvű tanárok az államnyelvet, illetve legalább egy világnyelvet. Sajnos ilyen iskolával nem nagyon rendelkezünk, hisz intézményeink legnagyobb részében szinte hatástalan az ukrán nyelv oktatása. Ám az említett modellhez mégiscsak a magyar tannyelvű iskoláink hasonlítanak a leginkább. Ezekben kell emelni az ukrán nyelv oktatásának színvonalát, hatékonyságát. Mivel az oktatási tárca is rádöbbent végre, hogy – amint az oktatási miniszter fogalmazott – a nemzetiségi iskolákban csak imitálják az államnyelv oktatását, talán sikerül előrelépnünk az ukrán nyelv oktatásának hatékonysága terén.

– Mostanában azonban egyre több magyar szülő választja mégis az ukrán tannyelvű iskolát gyerekének. Ők rosszul döntenek?

– Ha tudatosan, az információkat mérlegelve és céljaikat szem előtt tartva döntenek így, akkor nem. Mert akkor nyilván az a céljuk, hogy gyermekük hosszú távon ukrán érzelművé és ukrán nyelvűvé váljon. Annak ellenére, hogy az állami szervek is azt sugallják: csak annak van jövője, aki ukrán tannyelvű intézményben tanul, elegendő alaposabban körülnéznünk Ukrajnában, hogy lássuk, hová vezet mindez hosszú távon. Ukrajna ukrán nemzetiségű polgárainak 15%-a orosz anyanyelvűnek tartja magát. Kelet-Ukrajna ukrán lakossága szinte teljesen orosz anyanyelvű. Annak ellenére asszimilálódtak, hogy sokmilliónyian vannak. S miért? Mert elhitték azt a szovjet propagandát, amely azt sugallta: az érvényesülés eszköze az orosz nyelv, az orosz tannyelvű iskola. A népszámlálási adatok szerint az ukrajnai belaruszok, lengyelek, görögök és németek kevesebb mint 20%-a tekinti anyanyelvének ősei nyelvét, míg az oroszok 96%-a, a magyarok 95%-a, a krími tatárok és a románok 92%-a őrzi anyanyelvét. Ukrajnában egyetlen belarusz vagy görög tannyelvű iskola sincs, és lengyelül is csak négy iskolában oktatnak. Ezzel szemben az oroszok, magyarok, románok és krími tatárok ragaszkodnak az anyanyelvi iskoláztatáshoz, és fejlett oktatási rendszerük van. Azt nem könnyű eldönteni, hogy ezek a kisebbségi közösségek azért ragaszkodnak-e az anyanyelven való tanuláshoz, mert erős a nemzettudatuk, vagy ellenkezőleg: azért rendelkeznek markáns identitással, mert anyanyelvükön tanulnak. Ám az bizonyos, hogy a két mutató összefüggésben van. Ha tehát gyermekünk és közösségünk jövőjét úgy képzeljük el, hogy magyar azonosságtudatú és anyanyelvű, ugyanakkor ukránul és idegen nyelven is jól beszélő felnőtteket látunk magunk előtt, akkor nem gyengíteni kell a kárpátaljai magyar oktatási rendszert, hanem átalakítani és fejleszteni.

– Aki iskolát választ, egyben jövőt is választ tehát?

– Ez kissé sarkított állítás ugyan, de alapjában véve akár így is fogalmazhatunk.

Kovács Erzsébet

Iskolaválasztás előtt

Érvényesülni mindenáron?

Ez a tanév igen sok meglepetést tartogatott a diákok és a szülők számára. Immáron aki ukrajnai felsőfokú tanintézményben kívánja tovább folytatni tanulmányait, annak kötelezően az ukrán vizsgaközpontokban kell letennie a szakiránynak megfelelő vizsgákat, illetve az államnyelvből is itt kell vizsgázniuk. Méghozzá a nemzetiségi iskolák diákjaitól is ugyanazt a szintet követelik meg, mint az ukránt anyanyelvükként tanulóktól. Így gyermekeink mindenképpen hátrányos helyzetből indulnak. És sokáig az sem volt biztos, hogy a nemzetiségi iskolák végzősei anyanyelvükön tehetnek bizonyságot tudásukról a szaktantárgyakból… Ez a bizonytalanság, az átgondolatlan érettségi/felvételi azt eredményezte, hogy már idén sok magyar szülő ukrán tannyelvű iskolába íratta át gyermekét. És félő, a tendencia tovább folytatódik. Ezzel rövid időn belül megszűnhet a magyar nyelvű oktatási rendszerünk…

Ez a kérdés nem csupán a magyar tannyelvű intézmények pedagógusait, diákjait foglalkoztatja, de a felelősen gondolkodó szülők is felemelik hangjukat az anyanyelvű oktatás, kivívott jogaink megőrzése mellett. Gergely Eszter (Fornos) a magyar kisebbség, az anyanyelvű oktatás megmaradásáért aggódó szülőként fejti ki véleményét.

Manapság mindenki azon fáradozik, hogy gyermekei jobban érvényesüljenek.

Én nem érvényesülni akarok, hanem betölteni Isten akaratát. Érvényesülni azt jelenti, hogy ÉN ügyes vagyok, és minden eszközt megragadok, hogy elérjem, amit ÉN jónak látok. Betölteni Isten akaratát, azt jelenti, hogy rábízom életem az Úrra, és tőle kérek tanácsot, hogy milyen úton haladjak. Lehet, hogy ez nem mindig a legcsillogóbb életút, és nem biztos, hogy mindig meg tudok elégedni vele, de ha ezen járok, akkor áldott leszek, és általam mások is. Nem tudhatom, hogy Isten milyen életet szán gyermekeimnek, és hová, milyen körülmények közé helyezi őket, ha felnőnek. Ezért kell tőle kérnem tanácsot. Ha a magam feje szerint döntök, mert azt szeretném, hogy érvényesüljenek, akkor lehet, hogy mindent elrontok, mert Isten nélkül áldás sincs.

Egyre többen íratják ukrán iskolába gyermekeiket, mert azt gondolják, hogy úgy majd jobban érvényesülnek. Nem magyarságunk a megtartó erő, de ha Isten hívő keresztyénnek, reformátusnak, nőnek, magyarnak teremtett, akkor abban igyekezzem megmaradni és fejlődni. Könnyebb lenne, ha ....., de Jézus nem azt kéri tőlünk, hogy a könnyebb utat válasszuk, hanem, hogy az Ő erejével győzzük le az akadályokat azon az úton, amit kijelölt számunkra. Mert így ezerszer áldottabb életünk lesz, mintha a magunk feje szerint a könnyebb utat választanánk. Nem hiszem, hogy a szüleim gondolták 25–30 évvel ezelőtt, hogy a három gyereküket fölösleges olyan keményen taníttatni az állam nyelvére, a románra (Romániában nőttem fel). Hiszen a bátyám Szlovákiában, én pedig Ukrajnában alapítottam családot. Nem tudhatjuk, hogy gyermekeinket Isten hova helyezi, ezért kell abban megmaradnunk, amibe teremtett, és azon fáradozni, hogy neki engedelmeskedjünk, és ha azzal fenyegetnek, hogy bajunk lesz abból, ha magyar iskolába járunk, ijedtünkben ne tegyünk rögtön öngyilkos lépéseket. Öngyilkosság ukrán iskolába íratni magyar gyermekeinket, nemcsak magyar népünket, de gyermekeink életét is tönkretesszük ezzel, hiszen lelkileg is sérülnek, csak ezt sokan nem veszik észre. Ne akarjunk mindenáron érvényesülni, csak töltsük be Isten akaratát, és közben tanuljunk meg ukránul.

Aki magyar, és nem magyar iskolába íratja gyermekeit (holott megtehetné) azért, hogy jobban érvényesüljenek, az nagyon sokat árt nekik és a magyarságnak. Szerintem az, aki magyar létére ukrán iskolába jár (annak ellenére, hogy van magyar), az olyan, mintha levágnák a lábát és adnának neki helyette egy motoros tolószéket. Aki pedig magyarként magyar iskolába jár és még ukránul is megtanul, az olyan mintha épen és egészségesen kapna egy robogót. Anyanyelvünkön nem elég konyhanyelven gagyogni, mert az szégyen. Az ukrán iskolában viszont nem lehet elsajátítani a szép magyar beszédet.

Ukrán bemutató óra a Beregszászi Magyar Gimnáziumban

Sokkal jobb megoldás lenne, ha a szülők foglalkoznának gyermekeikkel. Nem is tudom elképzelni, hogy szüleim hogyan tudtak a munkájuk mellett minden délután órákon át ücsörögni velünk, hogy segítsenek a tanulásban. Karácsony vagy születésnap alkalmával pedig sohasem hiányzott a könyv az ajándékok közül. Sok szülő vásárol csillogó, giccses játékot gyermekeinek, amivel valójában játszani sem lehet. Mennyivel jobb ajándék lehetne egy könyv vagy társasjáték, ami játékosan fejleszti a gyermeket. Amikor legyintünk a könyvesboltban, mert drágának találjuk a könyveket, gondolkodjunk el, mennyi pénzt költünk fölösleges dolgokra. Mennyivel értékesebb egy könyv!

Már óvodás korban nagyon kíváncsiak a gyerekek. Gyakran alig győzök (ukránul nem tudva) hétköznapi szavakat, kifejezéseket kikeresni a szótárból, hogy a négyéves lányomtól ukránul vásárolhassak, mert ő ezt szeretné. Ilyen kicsi korban elég lenne játékosan megszerettetni az idegen nyelveket a gyerekekkel, és néhány kifejezéssel letenni az alapokat. Máris sokkal hatékonyabban tudnák megtanulni az ukrán nyelvet.

Több szlovákiai és romániai ismerősöm, rokonom mondta el, hogy felnőtt korában milyen hátránynak érzi, hogy nem magyar óvodába járt. Hiányzik a szókincséből az, amit az óvodában tanulhatott volna meg.

Bűn elvenni gyermekeinktől a magyarságukat, amit Isten értékként, többletként adott. Ahelyett, hogy elvennénk tőlük, ajándékozzuk meg őket a nyelvtanulás örömével, és öntudatos, kiegyensúlyozott gyermekeket neveljünk, akiket merünk Istenre bízni.

Gergely Eszter

Aknaszlatinán népszerű a magyar iskola

Mostanság mintha divattá vált volna a panaszkodás. Éppen ezért felüdülés, ha az ember egy optimista emberrel beszélget. Nos, az Aknaszlatinai Bolyai János Középiskola igazgatója, Benedek Imre közéjük tartozik. Akkor, amikor az iskolák vezetői, tanárai a rossz körülményekre, a gyerekek lustaságára, hanyagságára, a tanulói létszám gyors csökkenésére stb. panaszkodnak, ő derűlátó. Elégedett az általa vezetett intézményben oktatók munkájával, a diákok teljesítményével, és bizakodóan, állandóan terveket szőve tekint a jövőbe.

Benedek Imrével még a vizsgaidőszak megkezdése előtt beszélgettünk.

– Milyen kihatással lehet az új vizsgarendszer bevezetése egy olyan magyar tannyelvű középiskola életére, amelyik egy igencsak vegyes nyelvi közegben működik? Nem íratják majd inkább ukrán iskolába a gyerekeket?

– Nem hiszem. Eléggé felnőtt gondolkodásúak a szülők, s tudják, hogy identitástudatukat csak anyanyelvükön őrizhetik meg. Aknaszlatina köztudottan soknemzetiségű település. Ennek köszönhetően sok a vegyes házasság is. Ezekben szülői megegyezéssel döntenek, hogy milyen iskolába íratják gyermekeiket. Büszkén kell mondanom: sokan választanak minket. Sőt, idén egy tizedikes diák az ukrán iskolából iratkozott át hozzánk!

– Ez mivel magyarázható?

– Szerénytelenség nélkül mondhatom: mert a miénk egy jó iskola. Ezt bizonyítják többek között a különböző tantárgyi vetélkedőn elért sikerek és a továbbtanulási mutatók is.

– Akkor ezúttal egy jól felszerelt oktatási intézményről beszélhetünk?

– Amikor azt kérdezik tőlem, hogy milyen az iskola technikai felszereltsége, akkor azt mondom: próbálják eltalálni, hogy mi nincs! S nagyon örülök, hogy ma már ezt mondhatom. Ez mindenképpen vonzóvá teszi tanintézményünket a gyerekek és a szülők számára egyaránt.

– A technikai felszereltség mellé jól felkészült szakmai gárdára is szükség van…

– Valóban, s mi azzal is rendelkezünk. Hogy mennyire alapos munkát végeznek, azt az is bizonyítja, hogy a KMPSZ által szervezett tantárgyi vetélkedők eredményeinek összesítése alapján a szlatinai iskola a kárpátaljai magyar középiskolák között a megtisztelő 5. helyen áll. Dobogós helyezéseket érnek el diákjaink a megyei oktatási osztály által szervezett tantárgyi vetélkedőkön is.

– Az aknaszlatinai a szórványvidék egyetlen magyar tannyelvű középiskolája. Vannak-e a környékről beutazó diákok?

– Egyelőre csak szlatinai gyerekek tanulnak nálunk, 202 diák, és 19 tanár oktatja-neveli őket. De a jövőt abban látom, hogy a gyertyánligeti, bocskói stb. magyar gyerekeket nálunk iskolázzák be. Erre a célra iskolabuszt pályázhatnának meg. S ha ide járnának iskolába, itt magyar környezetben lennének, ami megkönnyítené a tanulásukat, és az sem mellékes, hogy iskolánk létszámát így fenn tudnánk tartani. (A létszámcsökkenés/stagnálás elsősorban a negatív demográfiai mutatók következménye.)

– Megoldható-e a beutazó gyerekek kollégiumi elhelyezése?

– Gondolom, igen. Mivel a helyi Karitász nemrég kapott a tanácstól egy épületet, ami persze jelentős felújításra szorul, ott még a kollégium is kialakítható lenne. Úgy vélem, a szórványban élő magyar gyerekek oktatása így hatékonyabb lenne, mint esetleg a vasárnapi iskola keretén belül.

m.e.

Érettségire felkészítő tanfolyam

Használjuk ki az esélyeket

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség tavasszal két alkalommal is felkészítő tanfolyamokat indított a független vizsgaközpontokban érettségizők számára, amelyeknek a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola adott otthont. Első alkalommal az ukrán nyelv és irodalomtesztek kitöltésének technikájával ismerkedtek a végzősök, második alkalommal pedig már nem csupán ukrán nyelvből, de minden egyes tantárgyból, amelyre az érettségizők benyújtották jelentkezésüket, gyakorlati és elméleti felkészítést tartottak. A diákok felkészülését a főiskola tanárai segítették.

Orosz Ildikó, a KMPSZ és a Rákóczi főiskola elnök asszonya hangsúlyozta: az az idő, amit a tanfolyamon hétvégéken tanulással töltöttek, kevés arra, hogy az egész tananyagot átvegyék, viszont a gyakorlati foglalkozások alatt igyekeztek megtanítani a tesztlapok kitöltésének technikáját, felhívták a figyelmet az esetleges buktatókra, és természetesen mód nyílt arra is, hogy a tudásbeli hiányosságokat pótolják. Aki élt ezzel a lehetőséggel, bizonyára könnyebben vette az akadályokat.

Igen sok fiatalt érdekel, hogyan kerülhetnek be a főiskolára? Kérdésünkre az elnök asszony elmondta, hogy a főiskolai tanács úgy döntött: csak az ukrán szertifikátot (ez kötelező minden felsőoktatási intézményben) kéri a felvételizőktől. Természetesen csak ennek az alapján nem lehet eldönteni, kit vesznek fel, így elsősorban a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség által meghirdetett tantárgyi vetélkedők eredményeit veszik figyelembe, illetve a független vizsgaközpontokban kiállított, a szakiránynak megfelelő okmányokat.

k. e.

Támogatás a szórványban oktató pedagógusoknak

Fogadj örökbe egy pedagógust!

A magyarországi Hármashalom Alapítvány a szórványvidéken élő és dolgozó pedagógusok missziós munkáját szerette volna első perctől kezdve segíteni, amikor meghirdette a „Fogadj örökbe egy pedagógust!" című programját. Hála Istennek, akadtak e nemes ügynek támogatói, így az elmúlt három év alatt immáron hatodik alkalommal adhattak át ösztöndíjat a Kárpátalján missziói munkát vállaló pedagógusoknak. Május 24-én Beregszászon és Técsőn nyújtották át az ösztöndíjat a sikeresen pályázóknak.

A beregszászi átadáson elsőként Punykó Mária, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szórványprogramjának koordinátora üdvözölte a vendégeket, majd Orosz Ildikó, a KMPSZ és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke mondott köszönetet a nemes kezdeményezésért.

A Hármashalom Alapítvány által indított programot alulról kezdeményezték, s itt azt tapasztalhatjuk: ember az emberhez, magyar a magyarhoz fordul szeretettel. Aminek jelentősége igen nagyra értékelhető, hisz az ominózus december 5-i népszavazást követő pesszimizmus, a magyar állam sokszor nemzetromboló politikája csalódást, bizonytalanságot okozott a kárpátaljai szülőkben: érdemes magyarul taníttatni gyermekünket? Érdemes itt, Ukrajnában, Kárpátalján harcolni a magyarságunkért? Kisebbségben is sokszor erőnk fölött munkálkodni nemzetünk megmaradásáért? S a most nemzetállamot építő Ukrajna átgondolatlan, kellőképpen nem előkészített érettségi vizsgarendszere még inkább elbizonytalanítja a szülőket. Sokan ukrán iskolába íratják be vagy át gyermeküket. Ami nem csupán a magyar iskolák létét, de hosszú távon a kárpátaljai magyarság megmaradását is veszélyezteti…

Legyünk lámpássá, akik megmaradásunk, jövőnk érdekében keményen tevékenykednek, és a helyes utat mutatják – hívta fel a pedagógusok figyelmét Orosz Ildikó.

Dr. Simon Attila, a Hármashalom Alapítvány elnöke az átadó ünnepségen hangsúlyozta: az alapítvány missziói munkának tekinti a szórványban dolgozó pedagógusok munkáját. Az alapítványt három évvel ezelőtt azzal a reménnyel hozták létre, hogy változik a kormány nemzetpolitikája, s nemzetünk megmaradása érdekében felkarolja majd a kezdeményezést. Sajnos, ez idáig erre nem került sor…

Viszont vannak, akik érzékelik az ügy fontosságát, anyagilag is támogatják az alapítvány ez irányú tevékenységét. Ennek köszönhető, hogy immáron hatodik alkalommal is átadhatják az ösztöndíjakat a Kárpátalján szórványvidéken oktató pedagógusoknak.

A beregszászi találkozón részt vevő pedagógusok többsége arról számolt be, hogy visszaesőben a néhány évvel ezelőtti fellángolás. A szórványvidéken egyre kevesebben íratják magyar osztályba gyermeküket. S ez nem az oktatás színvonalával magyarázható – mert arról igen sok pozitív visszajelzés érkezik –, hanem azzal, hogy a szülők úgy látják: a mostani oktatási rendszerben inkább az ukrán iskolát végzettek tudnak érvényesülni. Ennek érdekében inkább feladják a nemzeti hovatartozásukat is. És lemondanak arról is, hogy gyermekeik alapos tudást szerezzenek az iskolában. Arról is, hogy anyanyelvükön érvényesülhessenek azon a vidéken, melyet szülőföldként tisztelnek, szeretnek…

Nézhetjük ezt ölbe tett kézzel? Lemondhatunk-e önmagunkról, létünkről, megmaradásunkról? A politika változik. Más szelek is fújhatnak majd… De ha egy nemzedéket elveszítünk, honnan lesz az utánpótlás? Mit mondunk majd gyermekeinknek, unokáinknak, ha megkérdezik: „Én miért nem tanulhattam magyarul? Miért engedtétek tönkretenni oktatási rendszerünket?"

De egyáltalán: megértjük-e majd az unokáink (s ha megértjük), dédunokáink kérdését, ha nem anyanyelvünkön teszik azt fel...?

m.e.

„A múlt tisztelete az a vallás,
mely az új nemzedék köteléke.
Ne veszítsünk semmit a múltból,
mert csakis a múlttal alkothatjuk a jövendőt!"
(Anatole France)

„Azokért élünk, akiket szeretünk,
azokért, akik igaznak tartanak,
a jövőnek élünk, a szépért, s jóért,
amit tehetünk!"
(Széchenyi István)

Ballag már a vén diák…

Nehéz időszakban mondtak búcsút a diákéveknek az idei végzősök. Kemény megpróbáltatásokat kellett kiállniuk azoknak, akik szülőföldjükön szeretnék tovább folytatni tanulmányaikat. Igazságtalanságból már a nagybetűs életbe való kilépés előtt leckét kaptak… De fel a fejjel! Bízzatok! Reméljetek! Higgyetek! És soha ne adjátok fel a kitűzött célokat csak azért, mert nehézségbe ütköztetek! Jó utat, vén diák!

Ballagáskor megannyi szép szó, megannyi biztatás elhangzik! Miközben szülőnek, tanárnak egyaránt egyik szeme sír, a másik nevet. Boldogok, mert megérték ezt a pillanatot: gyermekeik, tanítványaik immáron felnőtt ifjakként állnak előttük, és indulnak az új célok felé. De könnyeikkel is küszködnek, mert el kell engedni a kezüket. S ők már tudják: ennek a nemzedéknek is sok nehéz akadályt kell majd legyőznie ahhoz, hogy céljait elérje.

Oly sok mindent szeretnének ilyenkor útravalóul adni! Például bölcsességet. De azt csak a múló évek hozhatják meg. Vagy sikert. Viszont annak csak akkor van értéke, ha mindenki maga dolgozik meg érte. Szeretnének boldogságot adni, de tudják: az oda vezető utat mindenkinek magának kell megtalálnia. Útravalóul így hát „csupán” féltő szeretetüket, és néhány szépen megfogalmazott gondolatot tesznek a tarisznyába...

A jó öreg kút csendesen ontja vízét
Így telik minden napja.
Áldott élet ez, fontolgatom:
Csak adni, adni minden napon.
Ilyen kúttá kellene lennem.
Csak adni teljes életemben.
Mindig csak adni?
Ez terhet is jelenthet!
Jó kút, nem érzed ezt a terhet?
Belenézek, tükre rám ragyog:
De hiszen a forrás nem én vagyok!
Árad belém, csak továbbadom,
Vidáman, csendben és szabadon.
Hadd éljek ilyen kút-életet,
Osszak áldást és sok-sok szeretetet!
Nem az enyém, Krisztustól kapom,
Egyszerűen csak továbbadom.

„A pedagógus munkaeszköze:
saját személyisége!”

„Az iskola arra való, hogy az ember
megtanuljon tanulni,
hogy felébredjen tudásvágya,
megismerje a jól végzett munka örömét,
megízlelje az alkotás izgalmát,
megtanulja szeretni, amit csinál,
és megtalálja azt a munkát, amit szeretni fog.”
Dr. Szentgyörgyi Albert

Tetteidnek tudjál örülni,
más tetteit tudd megbecsülni,
főként ne gyűlölj egy embert se,
s a többit hagyd az Úristenre!
(Goethe)

„Osztani magad, hogy így sokasodjál,
Kicsikhez hajolni, hogy magasodjál,
Hallgatni Őket, hogy tudd a világot,
Róluk beszélni, ha szólsz a világhoz!”
(Váci Mihály)

Iskolai játszmák[1]

A pedagógusszakmát szívvel-lélekkel művelők azt vallják, hogy a pedagóguspálya – hivatás. Mindez igaz, mert míg egy tanítóból valódi mester lesz, nagyon sok áldozatra és lemondásra van szükség. De talán ami még ennél is fontosabb, az alkalmazkodóképesség és a pontos helyzetfelismerés, ami nélkül elképzelhetetlen és talán nem túlzok, ha azt mondom, hogy létezhetetlen egy pedagógus.

Lássunk azért egy iskolai példát, hogy az iskolai élet szereplői (esetünkben tanár-diák) problémás helyzetekben hogyan is járnak el. Hogy helyes-e vagy helytelen ez az eljárás, annak eldöntését az olvasóra bízom.

Tanár-diák tranzakció

Történetünk egyik főszereplője Dani. Elöljáróban róla tudnunk kell, hogy mindig szeret a középpontban lenni, könnyen megnyílik. Azonban magaviselete egy kissé kezelhetetlen. Már az óvodában is gondot jelentett az óvó néninek a gyerek fegyelmezése. A büntetések során „jól elvolt magának", de amint újra a társai közé engedték, az első útjába kerülő gyerekkel hajbakapott.

Az iskolai élete is érdekes: a kapott feladatokat gyorsan megérti és megoldja, igaz, hogy egy kissé csúnyán. A magaviselete viszont semmit sem változott.

A tanító néni nagyon jól tudja kezelni Danit, rengeteg érdekes pótfeladattal látja el, és óra közben engedélyezi az osztályban való mozgást számára.

Egyik reggel azonban nem a megszokott tanító néni érkezik az osztályba. A gyerekek kérdő tekintettel figyelik a beérkezőt.

– Gyerekek, ezen a héten én fogok veletek lenni, mert a tanító nénitek megbetegedett. Engem Kati néninek szólíthattok.

Nagy felhördülés söpört végig az osztályon, és valamennyiük arcán a sajnálat volt olvasható. Dani számára valamennyi Kati nénivel eltöltött óra, mintha örökkévalóság lett volna. Nagyon unta az órákat, ezért mindig talált magának valamilyen érdekes elfoglaltságot, ami persze zavaró volt az osztály számára.

A hét vége felé már Kati néni sem „bírta cérnával". Technikaórán többszöri felkérésre sem akarta Dani a kapott feladatot elvégezni. Összevissza vagdosta a papírt és ragasztózott.

– Dani, miért nem végzed a kapott feladatot?

Egy hümmögés és vállhúzogatás volt erre a válasz.

– Csináld a dolgodat, mert olyan jegyet fogsz kapni, ahogy a munkád kinéz.

– Egyáltalán nem érdekel a jegy, és hagyjon békén, Kati néni! – Dani dühösen feláll, összegyűri a munkáját és bedobja a szemetesbe.

– Hogy beszélhetsz velem így?! Lehet, hogy a tanító nénid megengedi ezt a viselkedést és hangnemet, de én nem tűröm el!

Az osztályban síri csönd.

– Légy szíves, vedd ki a munkádat a szemetesből és hozd ki értékelésre!

Dani duzzogva a tanár elé viszi az összegyűrt és amúgy sem esztétikusan elkészített munkát. A tanárnő értékeli és magyarázatként hozzáfűzi:

– Hogyan is becsüli meg az olyan ember a más munkáját, aki a sajátját sem tudja kellőképpen értékelni?

Elemzés

Felvetődik a kérdés, hogy vajon történetünkben mi okozhatott hadiállapotot?

a) Rejtett motívum

1. Mások figyelme

Eric Berne szerint az ember alapvető szükséglete a mások általi elismerés igénye. Úgy gondolom, történetünk Kati nénije is szerette volna, ha az osztályban valamennyi gyerek figyelme felé irányulna, és mind kényszer nélkül teljesítenék az utasításait, még Dani is. A gyerek érdeklődését azonban nem tudta lekötni, sőt többszöri felszólításra sem végezte a kapott feladatot.

2. Az idő kitöltése

Az idő eltöltése is lehet játszmánk motívuma: Danit a kapott feladat unalmassága meggátolta abban, hogy teljesítse, ezért talált magának más elfoglaltságot az idő kitöltésére. A gyerek ezen eljárása jelezhette volna a tanár felé, hogy valami nincs rendben. Esetleg unalmas a kapott feladat, tegyük érdekesebbé.

3. Negatív élmények, érzések kifejezése

Járó Katalin *Játszmák nélkül* című könyvében így fogalmazza meg ezt a rejtett motívumot: „Egy korábbi kellemetlen érzés valamilyen felszínes hasonlóság miatt hirtelen és többnyire cenzúrázatlanul előbukik, de gyakran mást talál el, mint akit tényleg illet. Családi problémák,… pedagógus kollégák közötti feszültségek el nem kötött szálai állnak a háttérben." Játszma forrásává akkor válnak, ha a másik magára veszi, saját személye elleni támadásnak véli, s ennek megfelelően válaszol. (Járó, 1999,459.)

„– Egyáltalán nem érdekel a jegy, és hagyjon békén Kati néni!

– Hogy beszélhetsz velem így? Lehet, hogy a tanító nénid megengedi ezt a viselkedést és hangnemet, de én nem tűröm el!"

4. Saját korábbi helyzetmegoldási modellek megerősítése

Mind a tanítónő, mind pedig a tanuló viselkedése azzal is magyarázható, hogy nincs más helyzetkezelési tapasztalatuk, illetve nem ismernek más módot, hogy elérjék, amit akarnak.

A tanító néni azért, mert fiatal pályakezdő és még nem igazán találkozott ilyen esetekkel. A diák pedig azért, mert még nem találkozott helyettesítő pedagógussal, akinek a tanítási módszere eltér az ő megszokott és tapasztalt tanító nénijétől.

b) Titkos üzenetek – meghívó a játszmába

A játszmába való meghívás és annak elfogadása kívül esik a tudatosságon. Eric Berne szerint, mintha a szereplők a játszmájuk meghívóival díszített trikókat viselnének. A trikók elején lévő mottót tudatosan akarjuk láttatni a világgal – ez a társadalmi üzenet. A hátulján pedig a pszichológiai szintű „titkos üzenet" olvasható. (Járó, 1999,460.)

Mi olvasható a tanító néni és mi Dani trikóján?

A tanító néni mottója: Szeretném, ha mindenki dolgozna.
Titkos üzenet: Pedagógusi tekintélyem megkérdőjeleződött. Csak azért is azt fogod csinálni, amit én akarok.

Dani trikójának elején ezt jelzi: Unalmas számomra az óra.
Közben azt gondolja: Hiába erőlködsz, nem számít a te szavad, sem pedig a jegyed.

c) Játszma fokozata

A játszmák intenzitásuk alapján három csoportba sorolhatók:

(1) *elsőfokú játszmák* (elfelejthető kellemetlenséget okoznak);

(2) *másodfokú játszmák* (nem felejthető, bár jóvátehető kellemetlenségek);

(3) *harmadfokú játszmák* (ún. élet-halál játszmák).

A mi iskolai játszmánk az ún. *elsőfokú játszmák* közé sorolható, mivel elfelejthető az a kellemetlenség, amit okoz. Lehet róla beszélni a tanáriban, és akár „együtt szörnyülködhetünk a mai fiatalok neveletlenségén." (Járó 1999,461.)

d) Játszmaelemzési modellek

1. A játszmaképlet: G-formula

Eric Berne az áttekinthetőség kedvéért kidolgozott egy játszmaképletet, más néven a G-formulát:

Horog + Gyenge pont = Válasz '! Átkapcsolás '! Szembesülés '! Kiegyenlítődés/Nyereség

■ ***Horog*** (más néven csali)

Tudjuk azt, hogy a kommunikáció bármely eleme (verbális vagy nonverbális) tranzakciós ingerként Horoggá válhat. Esetünkben nonverbális jelek váltak Horoggá:

Dani: „Egy hümmögés és vállhúzogatás volt erre a válasz."

■ ***Gyenge pont*** (más néven csapda)

A felek gyenge pontja az a rejtett tartalmú válasz, amely a pszichológiai szintű érintettségüket jelzi.

Tanító néni: „Pedagógusi tekintélyem megkérdőjeleződött. Csak azért is azt fogod csinálni, amit én akarok."

Dani: „Hiába erőlködsz, nem számít a te szavad, sem pedig a jegyed."

■ ***Válasz***

A válasz „a tranzakciók változó számú sora, amely a felszínen társalgásnak tűnik… Ez rejti magába társadalmi szinten a pszichológiai szint történéseit…" (Járó 1999, 462.)

Tanító néni: „Csináld a dolgodat, mert olyan jegyet fogsz kapni, ahogy a munkád kinéz."

Dani: „Egyáltalán nem érdekel a jegy, és hagyjon békén Kati néni!"

Osztály: síri csönd.

■ ***Átkapcsolás***

Az átkapcsolás a játszmák ún. drámai fordulata, ahol az egyik szereplő a „nyereség" érdekében hangnemet vált, és az addig rejtett indítékok fényre derülnek. (Járó 1999,462.)

Tanító néni: „Hogy beszélhetsz velem így? Lehet, hogy a tanító nénid megengedi ezt a viselkedést és hangnemet, de én nem tűröm el!"

■ ***Szembesülés***

Sokkhatás, meglepetést és pillanatnyi zavart okoz.

„Az osztályban síri csönd."

■ ***Kiegyenlítődés*** (más néven nyereség)

A játékosok által a játszma végén megtapasztalt kellemetlen, negatív érzés.

A tanító néni kihozatja Dani munkáját értékelésre.

Dani kullogva kiviszi munkáját.

A G-formula alapján mi is történt a technikaórán?[2]

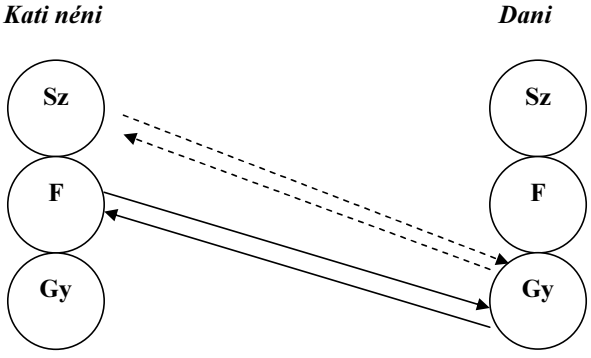

□ **Társadalmi szint**

Csináld a dolgodat, mert olyan jegyet fogsz kapni, ahogy a munkád kinéz!

Egyáltalán nem érdekel a jegy, és hagyjon békén Kati néni!

□ **Pszichológiai szint**

Csak azért is azt fogod csinálni, amit én akarok!

Hiába erőlködsz, nem számít a szavad, jegyed!

2. Drámai szerepek

A másik játszmaelemzési modell az ún. ***drámaháromszög***, Stephan Karpman nevéhez fűződik. A játszma folyamatában megjelenő szerepeket és azok változásának dinamikáját írja le.

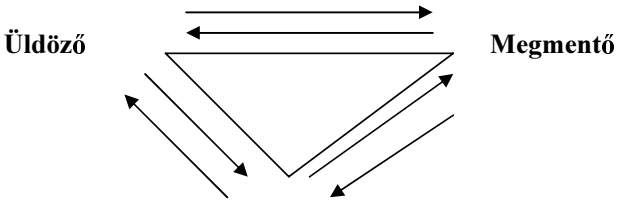

Ebben a szituációban nincs jelen mindhárom szerep, hiszen két személy között alakult ki a játszma.

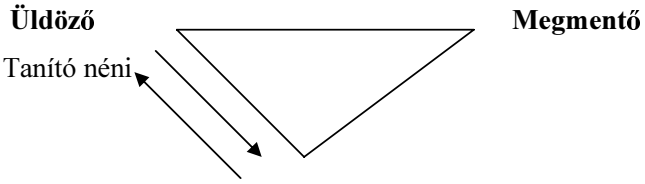

Dani

Az **Üldöző** szerep a tanító nénié, mivel ennek a szerepnek a középpontjában az egyén önérdeke, annak feltétel nélküli érvényesítése áll. Fölérendelt pozíciójából kifolyólag elnyom vagy lekicsinyel másokat. Haragját aktuális partnerén tölti ki. Válaszképpen a gyerekben lázadást, dacot hív elő. (Járó 1999,466.)

Az **Áldozat** szerepet történetünkben Dani kapja, aki magát elnyomottnak tekinti. Mivel Dani érzése a tehetetlen düh, ezért a **Lázadó Áldozat** szerepét ölti magára. (Járó 1999, 467.)

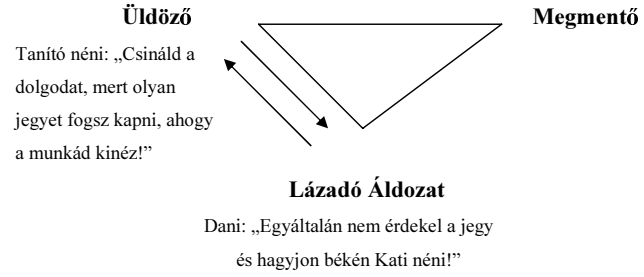

Játszmák leállítása

Berne a játszmákon való túllépésre két szabályt fogalmazott meg:

1) Saját (általad kezdeményezett) játszmáid elemzésével foglalkozz másokéi helyett!

2) Ne játssz semmit túl hosszú ideig, kedvenc játszmatársaid vegyék észre, hogy abbahagytad a játszmát, s így talán ők is leállnak. Azután figyeld meg, mi történik. Ha a dolgok jól mennek, jutalmat kapsz. (Berne 1996, 219.)

Néhány lehetséges lépés:

• Nem vesszük figyelembe a csábítást és folytatjuk, amivel addig foglalkoztunk.

• Arra gondolunk, vajon mi folyik itt, mire megy ki a játék. Meg is kérdezhetjük, mi a másik fél valódi szándéka.

• Újrafogalmazzuk, vagy pontosítjuk azt, ami elhangzott.

• Azonosítjuk saját gyenge pontunkat, így megtehetjük, hogy ne vegyük olyan komolyan feltámadó parazita érzéseinket, és érzelmileg eltávolodjunk a helyzettől

• Más utat keresünk: pl. játékosságra hívjuk játszmázás helyett.

Jegyzetek:

[1] Az élethelyzetek (köztük az iskolai helyzetek is) gyakran kész „forgatókönyveket" követnek, rendszeresen, változatlanul ismétlődnek – ezeket a sztereotip helyzeteket nevezte Eric Berne **játszmáknak**. A játszma a tranzakcióelemzés kulcsfogalmai közé tartozik. Az Eric Berne által alapított **tranzakcióanalízis** jelszava a nyílt kommunikáció (játszmákat, manipulációkat mellőző): az emberi kapcsolatok őszintesége és bensőségessége, valamint az ember azon képessége, hogy személyes problémáit autonóm módon kezelje. Azért nevezik ezeket játszmáknak, mert: szigorú szabályokat követnek; sok apró lépésből, taktikai fogásból épülnek fel; érzelmi kielégüléssel kecsegtetnek; mindkét fél győzelemre törekszik; a játszma nem folytatódhat, ha bármelyik játékos kiszáll, vagy önkényesen új szabályt vezet be. (Várkonyi 1998, 11–12. p.)

[2] Az emberek közötti kommunikáció és a belső pszichikus történések az ún. **énállapot-modell** segítségével írhatók le. Ez a modell a személyiségben 3 részt különít el: ***Szülői énállapot*** (megőrzi bennünk a szüleinktől és más szülőfiguráktól átvett viselkedéseket, gondolkodásmódot, érzelmeket), ***Felnőtt énállapot*** (az aktuálisan fennálló helyzet megoldását segítő viselkedések, gondolatok és érzelmek) és a ***Gyermeki énállapot*** (olyan viselkedések, gondolatok és érzelmek, amelyek megismétlik a gyermekkorban megszokott átélési, reagálási formáinkat). (Járó, 1999.)

Ádám Erzsébet, a DE hallgatója

Felhasznált irodalom:

Eric Berne: ***Emberi játszmák.*** 1996.

F. Várkonyi Zsuzsa: ***Már százszor megmondtam***… Coué Egyesület, 1998.

Járó Katalin: ***Játszmák nélkül***. Tranzakcióanalízis a gyakorlatban, Helikon Kiadó, 1999.

A Beregszászi járás népességi és térszerkezeti jellemzése

Kárpátalját, mely ezer éven át a történelmi Magyarország szerves része volt, sajátos helyzet jellemezte az évszázadok során. Elsősorban egyik alapvető vonása a soknemzetiségűség. Kárpátalja lakossága a 2001-es népszámlálás adatai szerint 1 254 614 fő. Népességszáma az 1880 és 2001 között vizsgált időszakban többnyire emelkedett, viszont az első világháború alatt és közvetlenül utána a születésszám csökkenése, a halálozás emelkedése és a magyarok határmódosulásokat követő kitelepülése következtében fellépő fogyás figyelhető meg. Újabb csökkenés a lakosságszámot illetően a második világháborúval összefüggő hasonló jellegű események miatt alakult ki, súlyosbítva a holocausttal, valamint a magyar és német lakosság 1944-es elhurcolásával. 1995-től Kárpátalja lakosságszámában a lassú, de folyamatos csökkenés figyelhető meg. (Molnár–Molnár D., 2005)

A 2001-es népszámlálási adatok a megyében több mint 100 nemzetiség képviselőit vették számba. Azonban a magyarság csak egy közigazgatási egységben van abszolút többségben, ez pedig a Beregszászi járás. A járás majdnem teljes egészében a magyar nyelvterülethez tartozik, bár számos XX. századi ukrán telepesfalu képez benne nyelvszigetet.

Beregszász megyei alárendeltségű városban a két utolsó népszámlálást követően 50 %-kal csökkent a magyar lakosság aránya, ám a relatív többség megmaradt. A Beregszászi járás népességének száma 80 616 fő Beregszásszal együtt. A járásban él a kárpátaljai magyarság mintegy 40%-a. A 2001. december 5-i népszámlálási adatok alapján Beregszász város nemzetiségi összetétele: 10 321 ukrán, 12 785 magyar, 1 445 orosz, 1 695 cigány, 151 más nemzetiségű. A járás lakosságából 10 185 fő ukrán, 41 163 magyar, 361 orosz, 2 211 fő pedig cigány, 58 fő más nemzetiségűnek vallotta magát. A Beregszászi járás ukrán nemzetiségű, de nem ukrán anyanyelvű lakosai között a legtöbb a magyart tekinti anyanyelvének

1. táblázat. Kárpátalja népességének alakulása 1880 és 2001 között a népszámlálások adatai alapján

Év	Összlakosság
1880	408 971
1900	529 993
1910	598 863
1921	612 442
1930	733 956
1941	854 772
1946	758 700
1959	920 173
1970	1 056 799
1979	1 155 759
1989	1 245 618
2001	1 254 614

Forrás: Molnár, Molnár D., 2005.

2. táblázat. A Beregszászi járás településeinek lakossága és a magyar anyanyelvűek száma (fő)

A település neve	A lakosok száma	Ebből magyar anyanyelvű
Asztély	677	590
Badaló	1714	1682
Badó	549	4
Bakos	854	284
Balazsér	816	737
Bátyú	3023	1894
Beregdéda	2013	1607
Beregsom	1091	1040
Beregszász	26050	12779
Beregújfalu	1926	1407
Bene	1409	1270
Borzsova	1502	1426
Bótrágy	1846	1304
Csetfalva	755	731
Csikósgorond	80	22
Csonkapapi	929	909
Danilovka	489	17
Gát	3122	2561
Gut	1353	1295
Halábor	752	738
Harangláb	797	632
Hetyen	761	749
Hunyadi	324	9
Kisbakos	988	496
Kisbégány	1300	1003
Kígyós	895	781
Kovászó	899	49
Macsola	675	545
Makkosjánosi	2030	1657
Mezőgecse	1030	913
Mezőhomok	500	421
Mezőkaszony	2338	2087
Mezővári	3147	2552
Nagybakta	1047	326
Nagybereg	2540	2004
Nagybégány	1893	1657
Nagymuzsaly	2086	1714
Papitanya	210	204
Rafajnaújfalu	974	936
Remete	1343	12
Sárosoroszi	895	852
Somitanya	262	3
Tasnád	500	6
Tiszacsoma	916	807
Zápszony	1799	1657

Forrás: Molnár–Molnár D., 2005.

(az ukránok 0,9%-a). Beregszászban ugyancsak jelentős, 1,4%-os a magyar anyanyelvű ukránok száma.

A Beregszászi járás települései nagyság szerint többféle csoportba tartoznak:

1) Kisfalvak – lakosainak száma 200–1000 fő közötti. A Beregszászi járásból ide tartozó falvak a következők: Asztély, Badó, Bakos, Balazsér, Csetfalva, Csonkapapi, Danilovka, Halábor, Harangláb, Hetyen, Hunyadi, Kisbakos, Kígyós, Kovászó, Macsola, Mezőhomok, Papitanya, Rafajnaújfalu, Sárosoroszi, Somitanya, Tasnád, Tiszacsoma.

2) Közepes falvak – lakosainak száma 1000–2000 fő közötti. Ehhez a csoporthoz a következő falvak tartoznak: Badaló, Bene, Beregsom, Beregújfalu, Borzsova, Bótrágy, Gut, Kisbégány, Mezőgecse, Nagybakta, Nagybégány, Remete, Zápszony.

3) Nagyfalvak – lakosainak száma 2000 főnél több. A lent felsorolt települések a nagyfalvak csoportjába kerülnek: Bátyú, Beregdéda, Gát, Nagybereg, Nagymuzsaly, Makkosjánosi, Mezőkaszony, Mezővári,

4) Város – egyetlen városa van a járásnak, amely a járás központja is: Beregszász.

A Beregszászi járás településeinek nagy része a kis falvak csoportjába tartozik. Törpefalvak közül (lakossága 200 fő alatti) a járásban egy található, mégpedig Csikósgorond. Ez azzal magyarázható, hogy a kis lélekszámú települések beolvadtak valamilyen más, nagyobb településbe – például Ardó és Bulcsú Beregszász részét képezik – vagy közigazgatásilag hozzácsatolták más településhez – Somitanyát Beregsomhoz (BOTLIK–DUPKA, 1993).

A járás lakosságának száma 1989 és 1995 között alig észlelhető csökkenést mutat, ami azonban 1996-tól 2001-ig már jelentősebb és nagyobb mértékű. Ugyanakkor a falusi lakosság részaránya számottevő a városi lakossággal szemben, de városon és falun is egyaránt csökken a lakosság létszáma. Arányaiban a vizsgált időszakban a falusi lakosság lassú növekedést mutat. A Beregszászi járásban is, mint Ukrajna egész területén, a lakosság fogyása jellemző. Az 1 éven aluli gyermekek halandósága 1996-ban (1000 újszülöttre számítva) 14,2‰ -et

1. ábra. A magyar lakosság aránya a Beregszászi járás településein

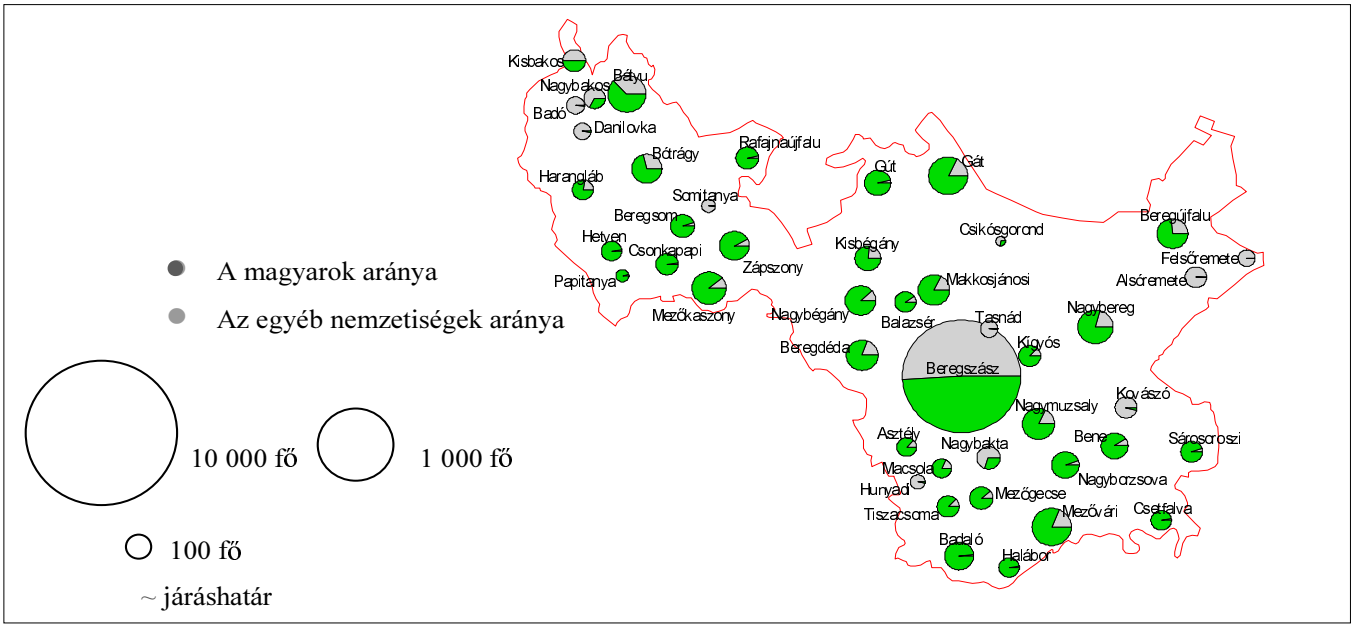

Forrás: Molnár–Molnár D., 2005.

2. ábra. A Beregszászi járás térképe

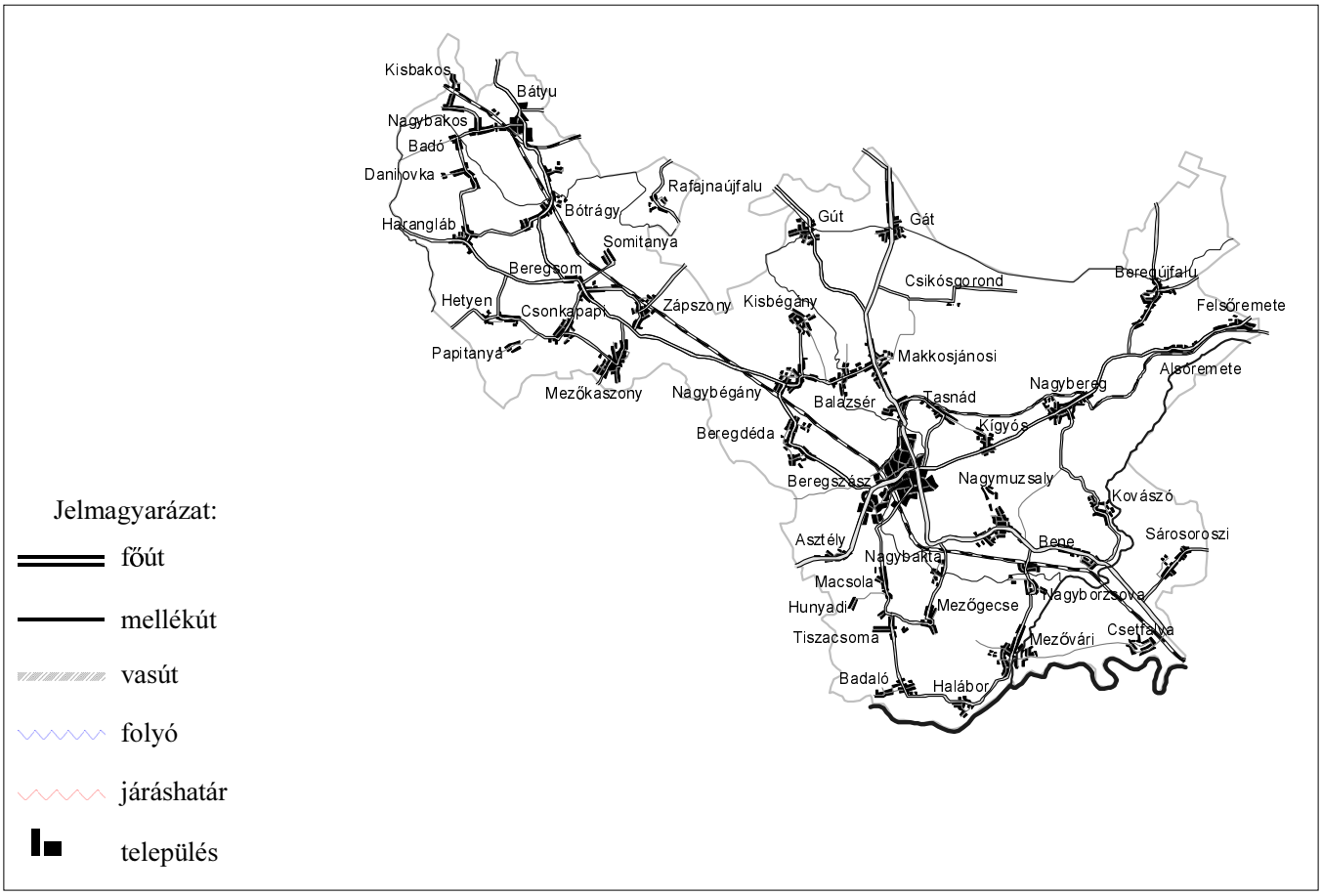

Forrás: Molnár–Molnár D., 2005.

tett ki, ez az arány 1999-ben 10,8 ‰, 2000-ben 9,0 ‰, 2001-ben pedig 6,7 ‰ volt (BEREGSZÁSZI STATISZTIKAI HIVATAL, 2001). Ez jelentős részben az emelkedő életszínvonalnak, valamint a javuló egészségügyi és szociális ellátásnak köszönhető. Viszont ez még így sem növeli jelentősen a népességszámot. Az elhalálozás legfőbb okai között meg kell említeni a szív- és érrendszeri, a daganatos és a légzőszervi megbetegedéseket, illetve a baleseteket és a mérgezéseket.

2001-ben a férfiak Kárpátalja lakosságának a 48,2%-át alkották, 1000 férfira 1077 nő jutott. Ez a legkedvezőbb adat a megyék között, ahol az országos átlag 46,3% volt, ami 1 000 férfira számítva 1 159 nőt jelent. A kiegyenlítettebb nemi arány az országosnál magasabb születési rátával, és a jelentős nőtöbbletű idősebb korosztályok kisebb arányával függ össze. A férfi-nő arányban különbségek fedezhetők fel Kárpátalja különböző területein. A maximális nőtöbbletet a kárpátaljai városokban regisztrálták: Ungváron a férfiak aránya 46,9%, Beregszászban pedig 47,1% volt (MOLNÁR–MOLNÁR D., 2005). A járásban 1995-től 2000-ig terjedő időszakban a nők részaránya jelentősen felülmúlta a férfiakét. Ennek oka, hogy a II. világháborúban a férfi lakosság nagy része életét vesztette, illetve Ukrajnában a férfiak a világátlagnál hamarabb halálozoznak el.

A nemek arányát legjobban a járás korfája szemlélteti.

A járás hullámos szerkezetű korfával rendelkezik. A fiatalabb korosztályokban a fokozatos szűkülést az alacsony születésszám magyarázza. Az 1980-as évek demográfiai pezsgését tükrözi a korfa kiszélesedése a tizenéves korosztályoknál. Ez a csoport jól kivehetően újra megjelenik az ábrán a 40.

3. ábra A Beregszászi járás korfája

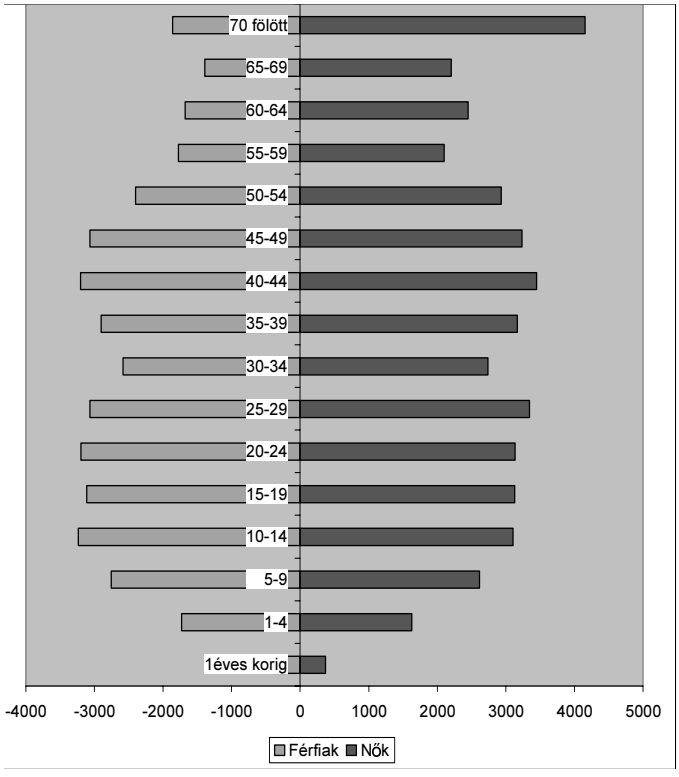

Forrás: Beregszászi Statisztikai Hivatal, 2001.

életév magasságában. A harmincas korcsoportra eső völgy a második világháború idején született kis létszámú korosztály gyerekeit tartalmazza. Hirtelen szűkülés figyelhető meg az 54 év fölötti korosztály számában. Ez a születésszámok második világháború alatti visszaesésének hatása. Az 1930-as születésűeknél egy hirtelen növekedés figyelhető meg a nők körében, valószínűleg a világháború utáni malenykij robotra elhurcolt férfitöbblet miatt.

A korfa feltárja a lakosság összetételében lévő nemi asszimetriákat is. 14 éves korig minden korcsoportban a férfiak vannak többségben, 15–24 éves korban a férfiak magasabb halandósága miatt a nemek aránya kiegyenlítődik. Az idősebb korosztályok már nőtöbblettel jellemezhetők. Ez 65 év fölött válik különösen erőteljessé. Születéstől a nagykorúság eléréséig a járásban a férfiak vannak többségben, mégpedig 403 fővel. A munkaképes korúak csoportjában a nők kerülnek fölénybe 1912 fővel. Legnagyobb eltérés a lakosság nemi életkori összetételében idősebb korban mutatkozik, ekkor a nők részaránya már jelentősen felülmúlja a férfiakét, egészen 3884 főt tesz ki ez a különbség. A 2000. évben ezer nőre 876 férfi jutott.

Ami az anyanyelvi összetételt illeti, a járás területén három jelentős számban beszélt nyelvet említhetünk: a magyart, az ukránt (ruszint) és az oroszt. A magyarul beszélő nem magyar anyanyelvűek aránya alapján magasan kiemelkedik a Beregszászi járás és Beregszász város, közel azonos, 28% körüli értékekkel. (MOLNÁR–MOLNÁR D., 2005)

Kárpátalja lakosságának, illetve a Beregszászi járás lakosságának és magyarságának népesedési viszonyait figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a magyar lakosság száma az 1989-es és 2001-es népszámlálások között eltelt időszakban jelentősen csökkent az összlakosságon belül. Ez leginkább az alacsony születésszámnak, illetve a kivándorlásnak volt köszönhető. Biztatást jelent viszont, hogy a megyén belül a Beregszászi járáson kívül a Munkácsi, illetve a Nagyszőlősi járásokban megfigyelhető, az összlakosságon belüli magyarságnövekedés. Ennek ellenére a Beregszászi járásra még mindig a népesség fogyása a jellemző.

Papp Viktória

Felhasznált irodalom:

1. BOTLIK JÓZSEF–DUPKA GYÖRGY: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 1993.

2. Beregszászi Statisztikai Hivatal Adattára. Beregszász, 2001.

3. KOVÁCS SÁNDOR (SZERK.): *Kárpátalja.* Autótérkép. 2. kiadás. DIMAP Bt., Budapest, 2003.

4. KŐSZEGHY ELEMÉR: *Beregszász elveszett*. Bécsi Napló, 2003. március–április.

5. MOLNÁR JÓZSEF–MOLNÁR D. ISTVÁN: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében.* Beregszász, 2005.

6. NÉMETH ADÉL: *Kárpátalja.* Panoráma Kiadó. Budapest, 2000.

7. VERESS GÁBOR, DR.: *Nemzetiségi iskolák Kárpátalján 1919–1991.* Beregszász, 1999.

Gyula (Nagyszőlősi járás) népességföldrajzi sajátosságai

Bevezetés

Ukrajna jelenleg egyik legnagyobb problémája a demográfiai krízis. Gondot jelent ez a gazdasági és a társadalmi élet szempontjából is. A rendszerváltás után bekövetkezett népességcsökkenés jelenleg is tart. A probléma olyan mértékű, hogy állami beavatkozásra volt szükség. Munkámban Gyula népességi adatait vizsgálom. Célom megállapítani, hogy a település demográfiai változásai megegyeznek-e a kárpátaljai magyarság körében történt változásokkal és szeretném megkeresni az okokat. Továbbá bemutatom Gyula vallási és nemzetiségi összetételét és annak jellemzőit.

Gyula földrajzi fekvése

Gyula közigazgatásilag a Nagyszőlősi járáshoz tartozik, annak déli részén elterülő település. Nagyszőlőstől kb. 25 km-re helyezkedik el. (1. ábra) A falu az Avas-hegység nyugati lábánál, a Batár-patak környékére települt, híres bortermelő vidék. Tőle 8 km-re folyik a Tisza, s kb. 15 km-re van a magyar–ukrán–román hármashatár. Első említése hivatalos okiratban 1396-ból való. A falu lakossága jelenleg 1403 fő.

Adatbázis, vizsgálati módszerek

Gyula népességföldrajzi sajátosságait a következő adatok alapján vizsgálom: a 2001-es népszámlálás adatai alapján készítem el Gyula korfáját, a helyi református egyház anyakönyvi adatai szerint vizsgálom meg, milyen sajátosságok jellemzik a természetes szaporulatot, és a községi tanács bocsátotta rendelkezésemre a falu jelenlegi lakosságával kapcsolatos információkat. A meglévő adatok feldolgozásán túl kérdőíves felmérést végzek a sokgyermekes családok körében.

1. ábra. Gyula földrajzi elhelyezkedése

Demográfiai jellemzők

Elsőként Gyula és Kárpátalja népességének kor és nem szerinti összetételét hasonlítottam össze (2. ábra). Mindkét korfa szűkített alapú. Kárpátalja korfáján a férfiak aránya a 45-ös korhatárig magasabb, mint a nőké, egyetlen kivétel ez alól a 15–19-es korcsoport. Gyula esetén is a férfiak aránya a 45-ös korhatárig

2. ábra. Gyula és Kárpátalja népességének korfája

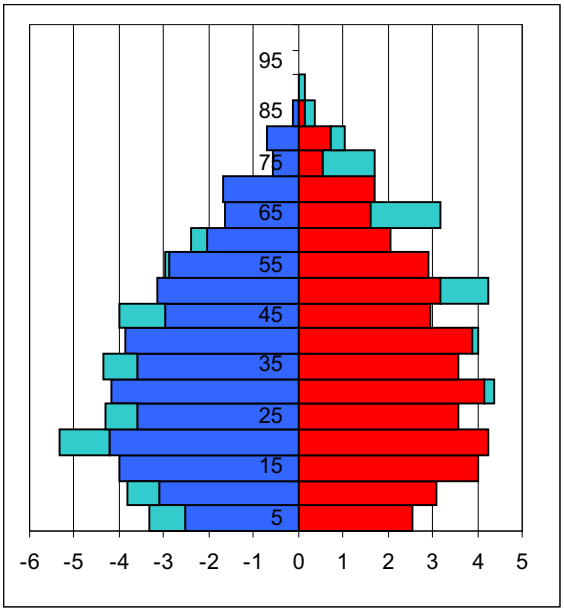

Gyula

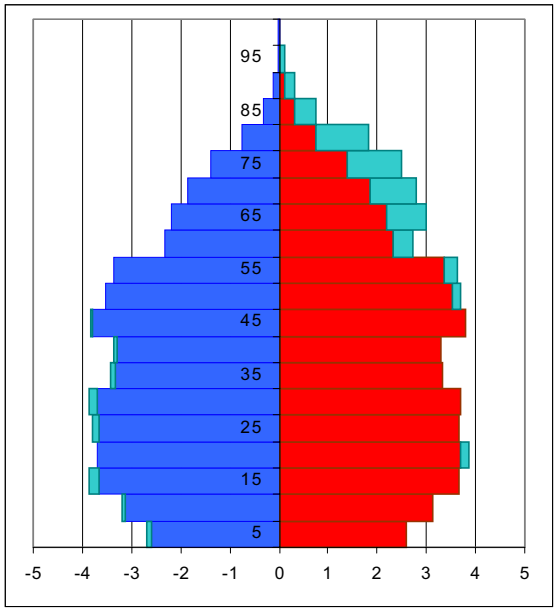

Kárpátalja (magyarok)

magasabb. Kárpátalja korfájától eltérően bizonyos években jelentősen magasabb a férfiak aránya, de gyakrabban fordul elő az is, hogy a nők kerülnek többségbe (10–14, 25–29, 35–39). Kárpátalja esetén a 45 évnél idősebbek közt a nők aránya mindenütt magasabb lesz. Gyula esetén nem ilyen egyértelmű a váltás. 45-49-es korcsoportban a nők aránya magasabb, de az ezt követő 10 évben újra férfitöbbség figyelhető meg, majd csak ezután lesz nőtöbblet. Kárpátalja esetén jól kivehető hullámokat figyelhetünk meg, melynek oka a második világháború és az azt követő tömeges elhurcolások, illetve ennek a nyoma látszik a következő generáción is, ahol kevesebb gyerek születhetett meg. Gyula korfáján ez a változás nem körvonalazódik ilyen látványosan. Mindkét korfa egyértelmű népességcsökkenést mutat. A fogyás kezdete megegyezik a rendszerváltás idejével. Valószínűleg a bizonytalan életkörülmények okozták a csökkenést, de a helyzet azóta sem változott, sőt a 0–4-es korcsoportban még alacsonyabb a lakosság száma. A két korfa közötti jelentős különbség még, hogy Kárpátalján jelentős nőtöbblet figyelhető meg, Gyulán pedig néhány tized százalékkal a férfiak vannak többségben.

A 3. ábrán jól látható, hogy a születés- és halálozásszám ellentétes irányban változik. A születések száma 1992-től napjainkig fokozatosan csökken. A legmagasabb a születések száma 1994-ben: 19,2 ‰ (26 fő), a legalacsonyabb pedig 2003-ban: 6,6 ‰ (9 fő). A halálozásszám a trendegyenes tanúsága szerint az utóbbi években növekedett. Legmagasabb halálozási érték 2004-ben figyelhető meg: 17,7 ‰ (24 fő), a legalacsonyabb pedig 1997-ben: 6,6 ‰ (9 fő). A születésszám az 1994-es évektől csökken, a fogyás okai valószínűleg a rendszerváltás és az ennek következtében kialakult munkanélküliség, bizonytalan gazdasági helyzet. A halálozási értékek növekedése nem olyan mértékű, mint a születéseké, de így is jelentősek. Kiemelkedően magas érték csak a 2004/05-ös években fordul elő, de ennek okait nem tudjuk megmagyarázni: leggyakoribb ok az időskori elhalálozás és az agyvérzés.

A 4. ábrán Gyula természetes szaporulatának változását mutattuk be. Az értékek 1992–1994 között emelkednek, ezt követően gyors csökkenés jellemzi a természetes szaporulat változását. A legmagasabb érték 1994-ben fordul elő: 7,4 ‰, a legalacsonyabb 2005-ben: értéke 7,4 ‰. Három évben (1999, 2000, 2006) a természetes szaporulat 0. Hét évben a természetes szaporulat változása pozitív, ezek főleg 2000 előtti évek, öt évben pedig negatív, ezek a 2000 utáni évekre tehetők. Összességében, ha ennek az időszaknak az átlagát vesszük, a természetes szaporulat pozitív: 0,3 ‰.

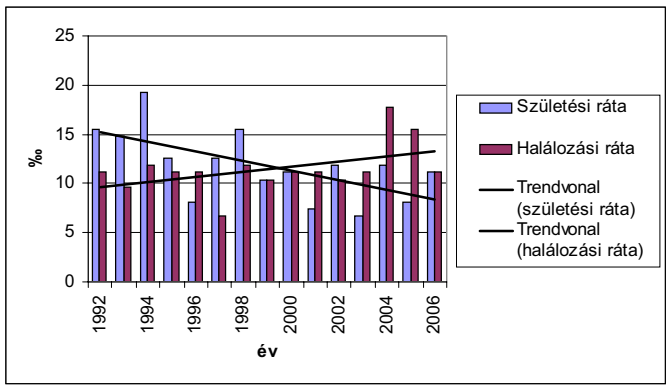

3. ábra. A születésszám és halálozásszám változása 1992–2006 között

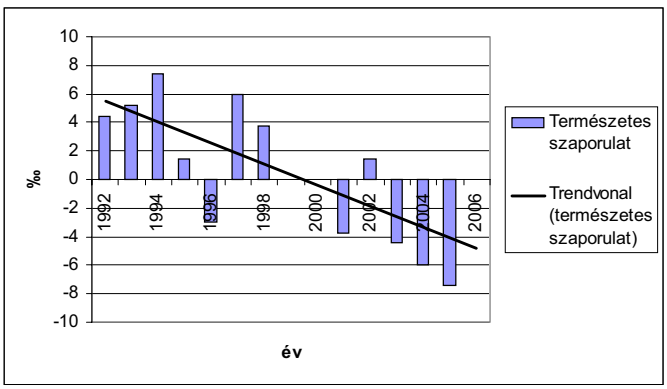

4. ábra. Gyula természetes szaporulatának változása 1992–2006 között

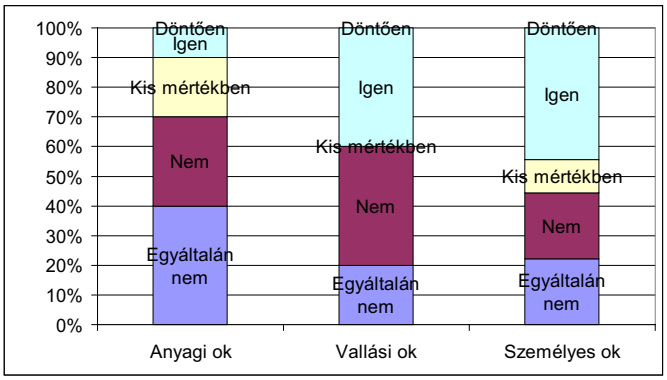

5. ábra. A 3-4. gyerek vállalásának okai a nagycsaládosok között végzett felmérés tükrében

Kérdőíves felmérést végeztük a nagycsaládosok körében (5. ábra). Tíz család vett részt a felmérésben. Azon kérdésre kerestünk választ, hogy mi motiválta a szülőket a 3-4. gyermek vállalására. Az alábbi eredményt kaptuk:

A tíz család között, akik kitöltötték a kérdőívet, két család az egyáltalán nem és nem választ adták minden felsorolt okra, mivel ikergyermekeik születtek. Egy esetben pedig egészségügyi okok miatt történt a gyermekvállalás. A többi család az általunk felsorolt okok közül a személyes okra válaszolt legtöbbször igennel, személyes ok alatt értettük pl., hogy nagycsaládban nevelkedtek ők is. Ezt követte a vallási ok, amelyet négy család is megjelölt. A legkevesebb igen válasz az anyagi ok esetében érkezett. A felmérésben megkérdeztük, hogy mi akadályozza a falu lakosságát a több gyermek vállalásában. A legtöbben azt a választ jelölték meg, hogy anyagilag megterhelő több gyermek számára biztosítani a szükséges feltételeket (90%). Hasonlóképpen sokan jelölték meg azt a választ, hogy nincsenek megfelelő munkalehetőségek biztosítva a szülők számára (80%). Mindkét kérdés esetében arra a következtetésre jutottunk, hogy az emberek számára nagyobb ösztönző erőt jelentene a stabil gazdasági helyzet, amely munkalehetőséget biztosítana, s talán így hosszú távon mernének az emberek tervezni és vállalnának több gyermeket. Az állam anyagi támogatásokkal való ösztönzése egyelőre nem tűnik eléggé hatásosnak, legalábbis Gyulán. Emellett megállapíthatjuk, hogy a tíz családból hat esetben a legfiatalabb gyermek 2004/2007 közötti időszakban született, és csak két esetben fordul elő, hogy minden gyermek iskoláskorú.

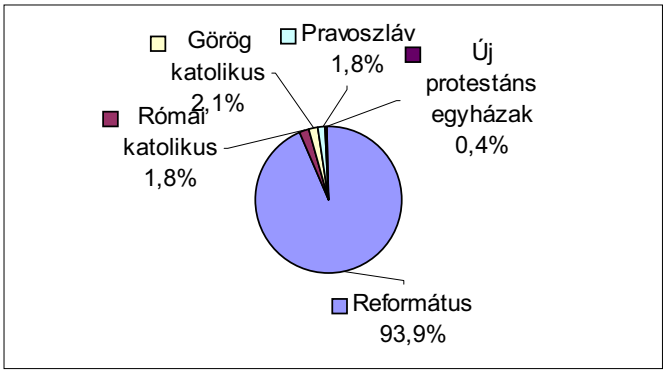

6. ábra. Gyula lakosságának felekezetenkénti megoszlása

Nemzetiségi és vallási sajátosságok

Gyula lakossága vallási szempontból homogénnek tekinthető, ugyanis a lakosság 94%-a református vallású (6. ábra). Ez így volt az elmúlt évszázadokban is, ezt bizonyítja Fényes Elek írása is, miszerint 1851-ben 4 római katolikus és 410 református élt Gyulán. A fennmaradó 6% a római és görög katolikus, a pravoszláv és az új protestáns egyházak között oszlik meg. Viszont a nem református vallásúak 79%-a egyházadót fizet a református egyházban. Mivel a faluban csak református templom van, ezért a más felekezetűek helyben nem tudják gyakorolni vallásukat.

Gyula nemzetiségi szempontból is homogénnek tekinthető, ugyanis a lakosság 95,7%-a magyar. A maradék néhány százalék az ukrán nemzetiségű lakosságot teszi ki. Jellemző Gyulára, hogy bár két ukrán nyelvű település szomszédságában helyezkedik el, mégis megmaradt magyarnak és őrzi is a magyarságát. A faluba házasság révén bekerült ukrán ajkú lakosok általában asszimilálódnak.

Vince Tímea

Felhasznált irodalom:

1. Fényes Elek. Magyarország geographiai szótára I., 1851
2. Molnár József – Molnár D. István. Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében, 2005
3. A Gyulai Református Egyházközség Anyakönyve

„Sok minden van, amit szívesen adnék Nektek. . .
Szeretnék Nektek bölcsességet adni,
de azt csak a múló évek hozhatják meg.
Szeretnék Nektek sikert adni,
de annak csak akkor van értéke, ha megdolgozunk érte.
Szeretnék Nektek boldogságot adni,
de az oda vezető utat mindenkinek magának kell megtalálnia.
De van olyan ajándék, amit adhatok Nektek,
amely mindig veletek lesz és az nem más,
mint a barátság és a szeretet!”

A gyermekek úgy éreznek,
ítélnek és cselekednek,
miként azt azoknál látják,
akiket szeretnek és becsülnek!”
(Dr. Wlassics Gyula)

„Vezesd őket, utat ne tévessz,
S magadhoz mindig hű maradj,
Mert élen állsz, és messze látszol,
Sose feledd: példa vagy!”

Néprajzi kincsvilág Beregújfaluban

Beregújfalu Kárpátaljának kicsiny, de – a magyarság szempontjait, illetve a kulturális életét tekintve – jelentős községe. A Beregszászi járás keleti csücskében fekszik, Beregszásztól, a központtól 18 km-nyire található. 1946-tól 1992-ig hivatalos neve Nove Szelo. ***Az ukrán Nove Szelo tükörfordítás magyarból: Újfalu, a Bereg előszó a megyéhez való tartozást jelenti.*** **[BOTLIK–DUPKA 1993, 74. o.]**

Beregújfaluról kialakult vélemények. Pihenési és szórakozási lehetőségek

Lehoczky Tivadar „szorgalmas népű falunak" nevezi Beregújfalut az általa összeállított monográfiában. Ez az állítás mindmáig megőrizte hitelességét. Az értékrendben első helyen mindig is a kétkezi munka szeretete állt, bár manapság már nagyon sok fiatal választja a továbbtanulás lehetőségét.

Híres embert nem adott a magyarságnak Beregújfalu. A gimnáziumig sem jutottak el fiai, otthon volt szükség két kezükre. Nagyritkán akadt egy-egy polgári iskolát végző. Nincs Újfaluból származó író, költő, festő, aki megénekelné ezt a szép tájat. [PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ, 1993, 8. o.]

Móricz Zsigmond is ír a beregújfaluiakról *Életem regénye* című művében. Sajnos azzal nem büszkélkedhetünk, hogy pozitív észrevételei lennének a községgel kapcsolatban. *Az író édesanyja szemével látja kis falunkat, aki valóságos vadembereknek tartotta az újfalusiakat, ahol a férfiak varkocsot fonnak és fésűt hordanak a hajukban. Annál idillibb a kép, melyet Pallagi József (Móricz anyjának testvére) fest Beregújfalura emlékezve: „A faluban cinkanállal vagy inkább fakanállal ettek. A gazdagoknál nyáron az eperfa alatt kis asztalszékbe tálalták ki a fatálban a túrósgaluskát, és azt is hosszú nyelű fakanállalették..."*

Móricz Zsigmond anyai nagyapjának – aki Csetfalván volt református pap – Beregújfaluban volt hatvan hold földje. A megözvegyült papné ide költözött a gyerekekkel, de nem szerette az itteni embereket, ezért hazaköltözött Csécsére. [PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ, 1993, 9. o.]

A beregújfalui táj csodálatos természeti adottságokkal van megáldva. Kiemelnék néhány „gyöngyszemet" a sok közül. A Beregújfalut és a község határát övező erdők nyáron nagyszerű lehetőséget nyújtanak egy-egy hosszabb erdei sétára, gombázásra, kikapcsolódásra. A falu központjától mintegy 4 kilométerre található a Beregi-tó. A 40 hektáros vízfelület körül a tó gazdái fokozatosan üdülőövezetet alakítanak ki. Strandolásra, horgászásra egyaránt alkalmas ez a hely.

A Beregújfalui Vadgazdaság néhány évvel ezelőtt korszerű, minden kényelemmel ellátott vadászházat épített. A vadgazdaság 1480 hektárnyi drótsövénnyel elkerített erdejében évente szerveznek tehetős külföldi és hazai vendégeknek vaddisznó-, őz- és muflonvadászatot. A helyi vadásztársaság 3300 hektárnyi vadászterülettel rendelkezik. Vadászataikra ők is gyakran hívnak vendégvadászokat. Vadásznapok szervezésekor a helyi vadászok felfegyverkezve már kora reggel elindulnak az erdőbe. Ha több jelentős méretű vadat is ejtenek, akkor vadászbált rendeznek, s ezzel ünneplik meg sikerüket, ahol finomabbnál finomabb ínyencségeket kóstolhatnak meg a vendégek.

Beregújfalu természeti adottságaival csak néprajzi kincsvilága tudja felvenni a versenyt. *Érdekes meséket őrzött meg az emlékezet, több száz, ma is élő találós kérdést ismernek, szépek a mondókáik; gazdag a falu közmondás-, szólásanyaga, hiedelemvilága; ma is élnek egyes népszokásai.* [PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ, 1993, 9. o.]

Néprajzi kincsvilág Beregújfaluban

A hagyományőrzés fontos szerepet játszik Beregújfalu életében, és kiemelkedő tradíciói teszik színesebbé, ismertebbé a falut. A ma is élő hagyományokról Orbán Margit (szül. 1938. jan. 28., Beregújfalu, nyugdíjas) és Csete (férje után Iván) Vilma (szül. 1922. okt.1., Beregújfalu, nyugdíjas) beszélt, akik ismerik a falu legjellegzetesebb népszokásait.

A betlehemi játékok még mindig nagy jelentőséggel bírnak, hiszen a fiatal fiúk szenteste házról házra járva emlékeztetik a falu lakóit, hogy megszületett Jézus Krisztus. A ház lakói figyelmesen meghallgatják a fiatalok által előadott történetet, majd pénzt adnak az ifjaknak szolgálatukért. A betlehemi játékok hagyománya még hosszú évszázadokon keresztül sem halványult. Néha több betlehemes csoport is szerveződik, s előfordul, hogy ugyanazon házhoz többen is betérnek.

Szilveszter, vagyis december 31. az óév utolsó napja. Ezt az éjszakát, mint mindenhol, nagy mulatozással töltik a falu lakói. Régebben Szilveszter éjszakáján szokás volt az ólomöntés és más jósló eljárás, ma már az ezzel kapcsolatos szokásokat csak néhányan gyakorolják, s azt is a legnagyobb titokban.

Január 22-én van Vince napja, s ez a nap nagy fontossággal bír az itteni emberek életében. Ehhez a naphoz fűződik a következő mondás: „Ha megcsordul Vince, tele lesz a pince"– vagyis, ha ezen a napon enyhülés van és olvad, akkor jó szőlőtermés várható.

A farsangi időszakhoz tartozó jellegzetes szokások sem merültek feledésbe. Farsangi bált minden évben szerveznek, amit télűző bálnak is neveznek, hiszen úgy tartják, hogy félelmetes jelmezeikkel elűzik a telet, és különböző finomságokkal köszöntik a tavaszt. Aki a farsang végéig nem házasodott meg, vagy nem ment férjhez, azt úgy csúfolták: „Emelj tönköt szakadj meg, mért nem házasodtál meg!" A lányokat kétféleképpen gúnyolták húshagyó kedden. Vagy azt kiabálták: „Húshagyó, húshagyó, a vénlyány csak maradó", vagy: „Megvénültél, mint a gomba, mehetsz most már a templomba!" A farsang időszaka február utolsó szerdájával ér véget.

A tavaszhoz kötődik a virág- és tojáskiállítás, amit a Beregújfalui Általános Iskolában szoktak megrendezni. Ez általában húsvét után kerül megrendezésre. A tojás festése igen régi időre nyúlik vissza és egyes motívumai máig is

élnek. A húsvéti tojást díszítése miatt nevezik hímesnek. A legkedveltebbek, a legnagyobb számban festettek alapszíne piros. Ezeket a hímeseket a mai napig sósavval „írják" meg, vagyis különböző virágmotívumokat rajzolnak rájuk.

Ugyanilyen nevezetességgel bír a májusfaállítás Beregújfaluban. Mai napig szokás a lányoknak május elsején éjszaka fát állítani a lány kisajtajához, amit feldíszítenek különböző szalagokkal, virágokkal, s némely legények még ajándékot is rejtenek a fa ágai közé. [Adatközlő: Orbán Margit, szül. 1938]

A szüret eljövetele is hasonló fontossággal bír az itteni emberek körében. Sokaknak a szőlő „falusi kincsnek" számít. Puttonyokba szüretelik le a szőlőt és szállítják haza. Szüretek idején régebben sokat daloltak az emberek. Sokszor falusi cigányok mulattatták a szorgos munkásokat. Kora reggel kezdődött a szüret, a falusi emberek muzsikáltak, táncoltak, még a szőlőkarót is kiverték a helyéről, így jelezve a később arra járóknak, hogy milyen jókedvűen folyt a munka. [Adatközlő: Csete Vilma, szül. 1922]

Ősszel tartják Beregújfaluban a híres szüreti bálokat. Egészséges szőlőfürtökkel díszítik fel a kultúrházat. Még mindig él a hagyománya annak, hogy a szüreti bál napján a felkért csőszök (falusi fiatal lányok és fiúk) lovas szekérrel, szép hímzett magyar ruhában bejárják a szomszédos magyar falvakat, Nagybereget és Kígyóst. Ezekben a falvakban eltáncolják a csősztáncot a fiatalok, majd közhírré teszik, hogy Beregújfaluban szüreti bál lesz, ahová minden zenét és bort kedvelő embert meghívnak. Éjfélkor következik az előre elkészített szüreti csokrok eladása. Ezek a csokrok virágot, csokoládét, pezsgőt és szőlőt tartalmaznak. A férfiak veszik meg a hölgyeknek, kifejezve szeretetüket. Régen azonban a szüreti bálok másként zajlottak. Először is zöld ágakból sátort fontak. Zenéhez értő cigányokat hívtak, azok zenéltek, szórakoztatták a mulatni vágyókat. Szüreti bálok alkalmával újfalui dalokat énekeltek, mint pl.: „Ritka búza, ritka árpa, ritka rozs.." vagy „Megért már, megért már a fekete szőlő..". Mai napig ezeket az énekeket éneklik a csőszök. [Adatközlő: Csete Vilma, szül. 1922]

A lekvárfőzés is a kiemelt hagyományok közé tartozik. Ma már néhol feledésbe merültek mindazok a régi jellegzetességek, amelyek szebbé tették a lekvárfőzés időszakát. A lekvárt nagy üstben főzik. Általában a rokon családok összegyűlnek, és együtt készítik el a finomságot. Régen kürtösfánkot sütöttek ilyen alkalmakkor, és friss ciberét ehettek az üst körül szorgoskodók.

A tengerihántás időszakához is érdekes dolgok fűződnek. Régebben odahaza, a házak belsejében válogatták át a letört kukoricát. Még ma is előszeretettel vallják, hogy aki a válogatók közül a leghamarabb talál piros szemű kukoricát, hamarosan férjhez megy vagy megnősül; és a szerencsés általában be is fejezheti a munkát. Tengerihántáskor nagyon ízletes pogácsát sütöttek tengerilisztből.

Régen nagyon népszerűek voltak a regutabálok, vagy más néven katonabúcsúztatók bálja, ennek a hagyománya már halványult napjainkra. A fiatal fiúkat elbúcsúztatták a szülőfalujuktól, jelezve számukra, hogy egy új életszakasz tárul eléjük, és ezáltal többször lesznek saját döntéseikre utalva. Régebben ajándékot is kaptak az államtól a bevonulás előtt, amit ezen a bálon adtak át a fiataloknak. Ilyenkor a kolhozbrigádok is feljöttek a mulatságra, akik szintén köszöntötték az ifjakat.

Még mindig nagyon népszerűek a disznótorok a faluban. Néhol összegyűl a rokonság is, esznek-isznak, örülve a finom falatoknak. [Adatközlő: Orbán Margit, szül. 1938]

A település híres okkult szokásairól. Néhány öregasszony még ma is gyakorolja a szenesvizezést, illetve a rontás elhárításának egyéb módjait. [Szilágyi, 1991, 198. o.]

Karácsony előtti szentestén a szomszédok néha ma is megtréfálják egymást: koszorút helyeznek a másik kútjára, ami a kút lefoglalását jelenti; és aki lefoglalta, azé a lehetőség, hogy először mosakodjon meg a kút vizében. Tudniillik, aki szenteste után legelőször megmossa arcát a kút vizében, annak szép lesz az arca az elkövetkező évben. Azt állítják, a legügyesebb kilopja az „aranyvizet" a kútból. Igaz, ezen népszokást már csak kevesen, s általában csak az idősebbek gyakorolják.

Katalin napján a hajadon leány szobájában barack- vagy meggyfaágat helyeznek vázába. Ha az adott ág karácsonyra kivirágzik, akkor az „eladósorban" lévő lány hamarosan férjhez fog menni, ellenkező esetben várnia kell jövendőbelijére a következő Katalin-napig, mármint a hiedelem szerint. Ezen az estén mondják a Katalinoknak: „Kati napja ma vagyon, nekünk egy kis bort adjon." Ilyenkor illik megkínálni a „kedves" köszöntőket.

Az András-estéhez is sok néphagyomány fűződik, pl. a hajadon leányzónak meg kell rúgnia a disznóól ajtaját, és meg kell számolni, hányat röffent az állat; ahányat röffent, annyi év múlva megy férjhez. Bár az is köztudott, hogy ugyanezen estén a lányok kenyeret raknak a párnájuk alá, abból a célból, hogy éjszaka megálmodják, ki lesz a jövendőbelijük. [Adatközlők: Csete Vilma, szül. 1922, Orbán Margit, szül. 1938]

Ezen hagyományok, népszokások beépültek az itt élő emberek tudatába, életvitelébe, s ha nem is rendszeresen, de mindmáig gyakorolják, mivel az elődök, köztük a dédmamák, nagymamák átadják, a fiatal nemzedék pedig őrzi a már meglévőket.

Molnár Georgina,

Adatközlők:

1. Csete (Iván) Vilma: 1922-ben született Beregújfaluban, nyugdíjas

2. Orbán Margit: 1938-ban született Beregújfaluban, nyugdíjas

Felhasznált irodalom:

1. Botlik József–Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993.

2. Penckóferné Punykó Mária: *Reggelt adott az Isten. A szenvedés évei kárpátaljai népi elbeszélésekben*. Debrecen, 1993.

3. Penckóferné Punykó Mária: *Tűzoltó nagymadár. Beregújfalui népmesék és mondák*. Budapest–Beregszász, 1993.

4. Szilágyi Miklós: *Hiedelmek Beregújfaluból*. Szabolcs-Szatmári Szemle, 1991. 2. sz., 197–201. old.

A ragadványnevek eredet szerinti vizsgálata Császlócon

Az anyaggyűjtés forrása Császlóc – a megyeszékhelytől, Ungvártól mindössze 13 km-re fekvő település. Lélekszáma a legutóbbi népszámlálási adatok szerint 700 fő. A lakosság 70%-a magyar nemzetiségű. Vallását tekintve a falu csaknem teljes egészében római katolikus, csak az ukrán nyelvű lakosság alkotja a kivételt. A falu két magyar (Rát, Nagygejőc) és három ukrán faluval (Kereknye, Hosszúmező, Baranya) határos.

A település története meglehetősen régi időkre nyúlik vissza. Az első közvetett említések a XI. századból valók, közvetlenül pedig az 1333. évi pápai tized kapcsán hallunk a faluról, ami már akkoriban virágzó plébániával rendelkezett. Ebben az időben Chazlouch névírással szerepel a hasonnevű család és a Pálócziak tulajdonában. A megye területén lévő szerednyei vár tartozéka. 1546-ban a várral együtt királyi adományból Ruszkai Dobó Ferenc, István és Domonkos kapták meg, mindkét nembeli örökléssel. Az 1567-ben felvett kincstári adójegyzékben Chaszlotz falu Dobó Istváné. 1599-ben 21 lakóházból álló falu [Csíkvári 1940: 180]. 1668-tól Petrovay János, Ung vármegye alispánja kapja örökbe, a XX. század elején pedig a Czibur család tulajdonát képezte a település.

Mi jellemezné jobban egy közösség névanyagának gazdagságát, mint a ragadványnevek változatossága. Éppen ezért választottam munkám témájául szülőfalum ragadványneveinek vizsgálatát.

A hivatalos nevet helyettesítő névnek nem egységes a meghatározása a magyar nyelvészeti irodalomban. Vagy a melléknév, vagy a megkülönböztető név, ragadványnév, gúnynév műszót szokták használni. Tóth Katalin a ragadványnevet gyűjtő kategóriának tekinti, ezen belül elkülönít megkülönböztető nevet, gúny- és csúfnevet [Tóth 1966: 99–107]. Mindent összevetve talán Fehértói Katalin meghatározása jellemzi leginkább e névtípust: „Valakinek hivatalos nevével együtt használt, emlegetett, származására, foglalkozására vagy valamely jellemző tulajdonságára utaló, többnyire tréfás vagy gúnyos megkülönböztető név, amely nemzedékek során hivatalos név részévé is válhatik (pl. Nagyfejű Kovács András)" [Fehértói 1966: 462].

Egyes nyelvészek, mint például Banner Benedek, Papp József, Máté József, Hajdú Mihály eredetük alapján, mások viszont szerkezeti sajátosságaik szerint csoportosítják a ragadványneveket. Itt megemlíthetjük Fehér Krisztina és Koi Balázs nevét is. Vannak, akik több szempontból vizsgálják ezt a névtípust. Ilyen nyelvész Balogh László, aki a szamosszegi ragadványneveket gyűjtötte össze. Rendszerezése szélesebb skálán mozog: foglalkozik a ragadványnevek szerepével, eredetével és szófajával is [Balogh 1966: 109–135]. Banner Benedek a ragadványnevek keletkezését vizsgálva négy csoportot különít el (foglalkozás; testi, lelki tulajdonság; népi humor; származásra utaló ragadványnevek) [Banner 1960: 537–551]. Ez a csoportosítás meglehetősen felületesnek tűnik Máté József felosztásához képest, aki már tizenöt különböző kategóriát használ és külön foglalkozik az ismeretlen eredetű ragadványnevekkel is [Máté 1980: 119–133]. Természetesen a csoportok száma nagymértékben függ a gyűjtött anyag nagyságától is.

Talán Máté József munkájának aprólékossága is hozzájárult ahhoz, hogy az ő felosztása alapján csoportosítottam a Császlócon megtalálható ragadványneveket. Rendszerezéséből csak azokat a csoportokat vettem át, melyekre gyűjtött anyagomban is találtam példát, valamint egy csoporttal kiegészítettem: apja vagy nagyapja ragadványneve öröklődött.

Csoportosításom a következő:

1. Külső tulajdonság alapján kapott ragadványnevek:

Bogyó – alacsony termete miatt nevezték el így;

Cuki – a névadás indítéka ismeretlen;

Dízelmari – az autójuk üzemanyagának típusa és kövér testalkata miatt kapta ezt a nevet;

Hókuszpók – azért kapta ezt a nevet, mert úgy nevetett, mint Hókuszpók;

Hörcsög – alacsony ember, aki mindig meggörnyedve jár, külseje alapján kapta ezt a nevet;

Lészéj – az ukrán „лисий" szóból ered, jelentése 'kopasz', azért kapta, mert kevés haja van. Valószínűleg azért kapott ukrán ragadványnevet, mert ukrán iskolában tanult;

Melák – gyerekkorában nagyobb volt a termete, mint társainak, ezért kapta ezt a nevet;

Poci – gyerekkorában kivált társai közül, mivel kövér volt;

Pocok – alacsony termete miatt kapta ezt a nevet;

Pókember – kövér testalkata miatt nevezték el így;

Rézséj – az ukrán „рижий" szó jelentése 'vörös', a haja színe miatt kapta ezt a ragadványnevet;

Riversz – egy tévésorozat szereplője után kapta a ragadványnevét, külső hasonlóság alapján;

Roki – derék termete miatt nevezték el a filmből ismert bokszolóról;

2. Szavajárásáról nevezték el:

Jua – az illetőt Jurának hívják, de mivel raccsol, ezért Juának szólítják;

Lekszi – a kutyáját Rexinek hívják, de mivel ő beszédhibás, nem tudja rendesen kimondani. Egy alkalommal hallották, hogy Lekszinek szólítja a kutyáját, azóta viseli ezt a nevet;

Öfike a nagymefter – Öcsi bácsi szokott foglalkozni vakolással, meszeléssel, csak egy kicsit selypít, így lett Öfike, a nagymefter;

Pasas – szavajárása miatt ragadt rá ez a név;

Sárgacsikó – a név viselője előszeretettel énekelte a „Sárga csikó, sárga nyereg rajta…" kezdetű magyar népdalt;

3. Szokás, cselekvés, magatartás, viselkedés alapján kapott ragadványnevek:

Axi – nem veti meg az alkoholt, ezért nevezték el így;

Bitangember – személyisége miatt kapta ezt a nevet;

Cirkusz – mindig szeretett kötekedni, cirkuszolni, ezért maradt rajta ez a név;

Csikszi – mindig chipset evett, ezért lett Csipszi, majd Csikszi;

Csinos – gyakran foglalkozott azzal, hogy hogy néz ki, ezért nevezték el így;

Csinnya – egy ideig Csinnya Jóska kazettáját hallgatta, ezért maradt rajta ez a név;

Doktor téboly – mikor pislog, rövid ideig mindig fennakad a szeme és úgy néz ki, mintha meg lenne tébolyodva;

Flegma – mindig köpködve járt az udvaron, ezért nevezték el így;

Fradi – ezt a nevet azért kapta, mert fanatikus rajongója a Ferencvárosnak, ha teheti, a ház körül mindent zöld-fehérre fest;

Görcs – azért kapta ezt a nevet, mert mindig ott volt, ahol nem kellett volna, mint a görcs;

Háryjános – gyakran szokott füllenteni és nagyokat mondani, ezért ragadt rá ez a név;

Kántor – gyerekkorában mindig harapott, ezért nevezték el a régi sorozatból ismert kutyáról;

Rugórobi – érdekes járása miatt kapta ezt a nevet;

Konyu – az ukrán szó jelentése 'ló', viselőjén azért maradt rajta, mert gyerekkorában nagyon szerette a lovakat és úgy is futott, mint a ló, közben pedig nyerített;

Zorro – mindig ráfestett a zsákjaira egy „Z" betűt, nehogy elkeveredjenek;

4. Eseményhez fűződő ragadványnevek:

Direktor – azért kapta ezt a nevet, mert egy alkalommal nem engedte el az unokáját horgászni, és azt mondta, hogy ma ő a direktor;

Dzsó – gyerekkorában egy alkalommal elment az Egyesült Államokba és miután hazajött, mindenki Dzsónak szólította, mivel a keresztneve József;

Csip – egy alkalommal csipkés ingben jelent meg, ettől kezdve lett Csipke, majd Csip;

Szerzsánt – a „сержант" ukrán szó jelentése 'tizedes', a név azért maradt rajta, mert a hadseregben tizedes volt a rangja;

5. Foglalkozása miatt:

Galamb – egy ideig galambokkal foglalkozott, ezért nevezték el így őt is;

6. Nevének változata a ragadványnév:

Cicku – keresztnevét Vickunak is becézték, ez alakult át és lett belőle Cicku;

Etu – keresztneve becézett formája alapján (Edu) szólítják így;

Fizi – a vezetékneve alapján nevezték el így;

Gajdi – a vezetékneve miatt szólítják így;

Grinyu – a keresztneve András, ennek az orosz becézése Grisa, ebből lett a Grinyu;

Heszi – a vezetékneve alapján nevezték el;

Luki – vezetékneve miatt kapta ezt a nevet;

Rómeó – keresztneve (Román) miatt kapta ezt a nevet;

Stimi – valódi neve Imre, így Iminek szokták becézni, ebből lett a Stimi;

Sztupi – vezetékneve után szólítják így;

7. Apja nevéből alakult ragadványnév:

Dezső – édesapját hívták Dezsőnek, fiatalabb korában őt is így nevezték;

Vili – az édesapját hívták Vilmosnak, így őt is így szólították (fiatal korában);

8. Apja vagy nagyapja ragadványneve öröklődött:

Kubza – nagyapjának még kettős vezetékneve volt (Kubza-Tóth), mára már csak ragadványnévként őrződött meg;

Slinyu – a névadás oka ismeretlen;

Slinku – nagyapja csúfneve öröklődött tovább, kicsinyítő képzős formában;

Plesu – az apjának a ragadványneve öröklődött tovább;

9. Ismeretlen a névadás indítéka:

Bulkinsz, Dzsáfri, Gatyesz, Hegyes, Hurka, Jolka, Kani, Magda, Szümő, Tyuki.

A csoportosítás eredményeit táblázat mutatja:

№	A ragadványnevek csoportjai	Ragadványnevek	
		Száma	%
1.	Külső tulajdonság alapján kapottak	13	21,3
2.	Szavajárása alapján nevezték el	5	8,2
3.	Szokás, cselekvés, viselkedés alapján kapottak	16	24,6
4.	Eseményhez fűződőek	4	6,6
5.	Foglalkozás miatt kapott ragadványnevek	1	1,6
6.	Nevének változata a ragadványnév	10	13,9
7.	Apja nevéből alakult ragadványnév	2	3,3
8.	Apja vagy nagyapja ragadványneve öröklődött	4	6,6
9.	Ismeretlen eredetű ragadványnevek	10	13,9
10.	**Összesen**	**65**	

A táblázatban foglaltakat diagram segítségével szemléltetem:

Levonva a következtetéseket kiderül, hogy a legtöbb ragadványnevet szokás, cselekvés vagy viselkedés alapján kapják az emberek (*Zorro, Csinnya, Fradi, Háryjános*). A legkevésbé pedig az jellemző, hogy foglalkozás miatt kapnak ragadványnevet, mindössze egy ilyen esettel találkoztam *(Galamb)*.

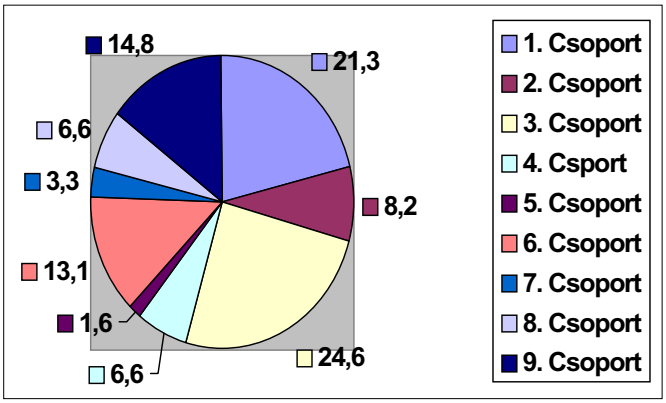

Fogas Krisztián

A felhasznált szakirodalom jegyzéke:

1. Balogh 1966 – Balogh László. A szamosszegi ragadványnevek rendszere. // MNyj., XII. sz. – 109–135. o.

2. Banner 1960 – Banner Benedek. Adatok a ragadványnevek kialakulásához. //Etnographia, 4. sz. – 537–551. o.

3. Csíkvári 1940 – Csíkvári Antal. Vármegyei szociográfiák. Ungvár és Ung vármegye. Budapest: Vármegyei Szociográfiák Kiadója, 1940. – 180. o.

4. Fehér 2003 – Fehér Krisztina. A ragadványnevek funkcionális szerkezetéről. // MNyj. LXI. sz. – 155–167. o.

5. Fehértói 1966 – Fehértói Katalin. Az úgynevezett ragadványnevekről. // MNy. 4. sz. – 462–465. o.

6. Koi 1993 – Koi Balázs. Ragadványnevek Tiszabezdéden. // MNyj. XXXI. sz. –173–181. o.

7. Máté 1980 – Máté József. Balmazújváros ragadványneveiből. // MNyj. XXIII. sz. – 119–133. o.

8. Tóth 1966 – Tóth Katalin. A Karancs vidéki ragadványnévadás kérdéseihez. // MNyj. XII. sz. – 99–107. o.

Tiszteletadási formák Illyés Gyula két drámájában

Mindennapjainkba szervesen épülnek be a köszönések, megszólítások, üdvözlési formulák. Leginkább akkor érezzük fontosságukat, amikor el kell gondolkodnunk, hogy az adott helyzetben éppen melyik nyelvi fordulat a legalkalmasabb. Egy-egy irodalmi alkotás olvasása közben azonban legtöbbször átsiklunk a szerző által gondosan megválogatott kifejezések felett. Ez egyrészt természetes, mert szinte észrevétlenül befolyásolják a mű hangulatát, érzelemvilágát. Kiolvashatjuk belőlük az író véleményét hőseiről, az ábrázolt történelmi kor társadalmi ranglétráját, világnézetét, s mindezt már a párbeszédek kezdetén, a köszönés, megszólítás elhangzásakor.

A nyelvi udvariassági formák használatát mindenkor és minden társadalomban az akkor és ott érvényes viselkedési norma, szokásrend szabja meg. A nyelvi tiszteletadási formák, illetőleg használatuk ily módon tükrözik az adott társadalom udvariassági állapotát, s fényt vetnek értékrendjére is.[1] Ezek azok a nyelvi elemek, melyek úgymond „történelmet írnak", társadalomképet örökítenek meg, sőt úgy érzem, hogy a történetírással szemben itt még a történész szubjektivitása is kiküszöbölhető, hiszen a nyelvállapot hiteles tudósítója az adott kor viszonyainak. A megszólítás gyakran maga a név vagy annak valamilyen változatban való megnevezése, máskor névpótló megszólításokkal helyettesítjük őket. Ezek a névpótló megszólítások minősülnek leginkább fatikus (kapcsolatra utaló) nyelvi elemeknek, hiszen „jelentésük", „tartalmuk" sajátos, a kapcsolat állását is mutató. [2] A régi korok tiszteletadási formáinak tanulmányozására a szépirodalmi alkotások kitűnő lehetőséget nyújtanak, hiszen például a megszólítást döntően befolyásolja a szereplők egymás közti kapcsolata, a megszólított társadalmi rangja, foglalkozása, neme, életkora.[3] Az író nagyon tudatosan használja nyelvünk változatosságát ahhoz, hogy olvasója a korhangulatot átérezze. Ennek a nyelvi sokszínűségnek a kialakulásához a történelem viharos periódusai járultak hozzá leginkább. Átalakult a társadalmi rend, új viszonyok alakultak ki az emberek között. Mi sem természetesebb annál, hogy nyelvünk is alkalmazkodott ezekhez a fordulatokhoz. A drámai műfaj sajátosságai lehetővé teszik, hogy a társadalomkép kirajzolódását az udvariassági formákban is megfigyeljük.

Olyan drámákat választottam ki, melyek egymástól távoli korokat mutatnak be (körülbelül fél évezred a különbség), il-

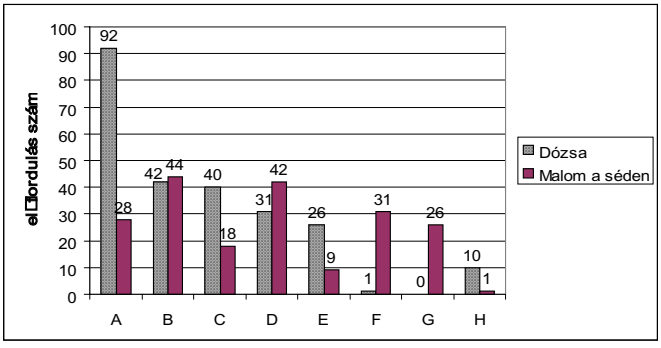

letve a történelem kritikus pontjaihoz köthetők. A *Dózsa* című dráma osztály-összeütközéseket ábrázol, a forradalmiság és hazafiság eszmei egységére épül (1514-ben játszódik). A *Malom a séden* a második világháború végén összeomló magyar társadalom helyzetét fölmérő drámája Illyés Gyulának. A közelmúlt történelmének rajzával a nemzeti önismeret helyes tudatát és mértékét akarja kialakítani: a háborús összeomlásban megcsillan a továbbélés és a jövő reménye.[4] Fontos az is, hogy Illyés népi ihletettségű alkotó, aki különös odafigyelést szentel a szereplők nyelvének hiteles ábrázolására.

A *Dózsa*ban ábrázolt társadalom szintjei között hatalmas szakadék tátong (gondoljunk csak a nemesek és a parasztok ellentétére, mely a felkeléshez vezetett), ennek ellenére a kor szokásrendjéhez híven általános a tegeződés a drámában megszólalók között. A 92 előfordulás ezen változat dominanciáját bizonyítja. Pl.: „Várj, pap."[5] Ezután gyakorisági sorrendben a nemek szerinti megszólítási formák (42-szer fordul elő, pl.: „Bort, *asszonyok*!"[6]), illetve a társadalmi rang megnevezései (40, pl.: „Tennivalóm tenném már, *királyom*"[7]) következnek. Ez utóbbi a *Dózsa*ban sokkal nagyobb szerephez jut, mint a Malom a séden című drámában (18). A *Dózsa*ban gyakori még a keresztnév használata (31). A szereplők életérzésének kifejezésére szolgálnak a hangulati megszólítások, ezek száma is magas (26), leginkább negatív érzelmeket fejeznek ki. Pl.: „Óh, ti *ördögök!*"[8] Ezzel ellentétben szinte alig akad egyetlen kedveskedő megszólítás a *Dózsa* szövegében, mely a zaklatott hangvételből, a téma zordságából adódik (míg a Malom a séden párbeszédeiben 31 ilyen forma szerepel. Pl.: „Kis bogaram"[9]).

A *Malom a séden* című drámában a leggyakoribb fatikus elemek (kapcsolatra utaló nyelvi elemek) a személynévmásszerű megszólításformák, de ebben a műben a kor szokásrendjét tükrözve a *maga* (46), *ön* (15) forma szinte kiszorítja a *tegezést* (28-szor fordul elő, s csak idősebbeknek megengedett fiatalabbakkal szemben). A megszólítás-helyettesítő formák szintén a magázás velejárói, így a *Malom a séden* című drámában gyakoriak (pl.: „Folyton ezt *méltóztatik* viselni?"[10] vagy pl.: „*Tessék* kimenni előlem." [11]), a *Dózsa*ban azonban természetesen nem találunk hasonlót. Hiteles képet kapunk tehát a XX. század adott szakaszának nyelvi szokásairól, illetve társadalmáról is. A háborús helyzet megköveteli a szereplőktől, hogy nagyobb tiszteletet mutassanak feljebbvalóikkal szemben.

Illyés Gyula írói eszköztárának nagyszerűsége, mindenre kiterjedő figyelme ámulatba ejti az olvasót. A nyelvi elemek megfontolt használata alapján kideríthetjük véleményét hőseiről, az általuk képviselt eszméről, a társadalmi rendszerről. Érdemes megfontolnunk, hogy mekkora ereje van tehát a kimondott szónak, már a beszélgetés első pillanataiban is: eszerint mutassuk ki tiszteletünket a lehető legnagyobb igényességgel megválogatva nyelvünk kifejezéseit.

A – tegező fordulat
B – nemek szerinti megszólítás
C – társadalmi rang alapján történő megszólítás
D – keresztnév használata megszólításként
E – hangulati megszólítás
F – kedveskedő megszólítás
G – megszólításhelyettesítő formák
H – egy osztályon, illetve rétegen belül használt mellérendelő megszólítások

Jegyzetek:

[1] Vö.: Kiss Jenő. Társadalom és nyelvhasználat. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. – 268–270.

[2] Vö.: Balázs Géza. Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben // NytudÉrt. 137. sz. – 39–46.

[3] Imre Rubenné. Megszólítások Móricz Zsigmond „A fáklya" című regényében // MNyj. XLI. – 231–238.

[4] A magyar irodalom története 1919-től napjainkig. Főszr.: Sőtér István – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1966. – 490.

[5] Illyés Gyula. Drámák II. – Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1969. – 45.

[6] I. m. 100. [7] I. m. 62. [8] I. m. 14. [9] I. m. 205. [10] I. m. 237. [11] I. m. 242.

Tóth Teodóra

Fikció és valóság keveredése Mikszáth Kálmán regényeiben

Mikszáth Kálmán nemcsak pályakezdő írótársainak ajánlotta, hogy „beszélgessenek a házmesterükkel, látogassanak meg egy fecsegő nagynénit, aki rengeteg pletykát tud”[1], hanem maga is hasonló gyűjtések eredményeként jutott nyersanyaghoz, feldolgozható témához. Műveinek apropóját, szinte kivétel nélkül, megtörtént események szolgáltatták. Árgus szemmel figyelt fel a történetekben megbúvó és kibontásra váró magra, miközben kora valamely társadalmi problémájára fókuszált. A bemutatás során egyrészt a viszonylagosság elve, másrészt az ironikus hangnem vált vezérfonalává. Ábrázolásmódjában hol a romantikus, hol a realista jegyek kerültek túlsúlyba. Az alaptörténet kiválasztásának, pontosabban „feldúsításának” miként je hűen prezentálja az író világnézetében beállt változásokat.

Az 1894-ben megjelent *Beszterce ostroma* a romantikus vonulathoz tartozik.

Mikszáth a történetet törzshelyéről, az István Szállóból hozta magával. Hitelesek a Pongrácz életvitelére vonatkozó információk: katonakötelezettségre szólította a környékbeli parasztokat, akik ellenszolgáltatásért (feles földért) szívesen teljesítették földesuruk kérését. A vármegye vezetősége nem tett semmit ellene, ahogy afelett is szemet hunyt, hogy a budetini honvédség éjjelente István gróf hadseregével gyakorlatozott. Forget őrnagynak, aki a szomszéd faluban élt, és István gróftól a hadsereg vezetéséért fizetést kapott, még a nevét sem változtatta meg az író. Az is tény, hogy Pongrácz 600 forintért kötéltáncosnőt vett magának Zsolnán, aki később Besztercére szökött egy fiatalemberrel. Pongrácz utánament, de a vonaton olyan zagyvaságokat beszélt, hogy felhívta magára útitársa figyelmét. Ezt követően a rendőrség letartóztatta István grófot mint őrültet, ám rokona, Pongrácz Kálmán kiszabadította. Don Quijoténk hamarosan 100 fős felfegyverzett hadinépe élén bosszúhadjáratot indított Beszterce ellen (a menetelésről beszámolt a Böszörményi által szerkesztett Magyar Újság). Zsolnáig értek, ahol a gróf néhány régi ismerősével átdorbézolt egy éjszakát. Ismerősei vették rá arra, hogy forduljon vissza, s ne támadja meg Besztercét.

Pongrácz halála is éppúgy zajlott, ahogy a regényben olvassuk: búcsút vett szeretteitől, befeküdt ágyába, felvette a ravatalra fektetett halottak pózát, s meghalt. A történet bizarrságát fokozza, hogy kastélyában abban a pillanatban leszakadt egy régi falboltozat…[2] Sok más ehhez hasonló momentumot a szerző már nem szőtt bele alkotásába.

Mikszáth minden bizonnyal ismerte azt a jól bevált pedagógiai koncepciót, amely szerint mindig a legalapvetőbb, legkirívóbb példával ajánlatos szemléltetni az elsajátítandó anyagot. Ugyanezt tette, amikor közönsége számára Pongrácz István történetét vette górcső alá. A legszélsőségesebb példát domborította ki a társadalmi visszásságok bemutatására. A hitelességben kétkedőknek pedig ab ovo kijelentette: „Csak az a valószínű benne, amit én gondoltam bele, azaz, ami meg nem történt.”

Levéltári dokumentumok százai őrzik a következő, számunkra kiemelten fontos regényének alapjait. A „különös házasság”-ként elhíresült esemény a Zemplén megyei Grinicsen 1792. augusztus 20-án zajlott. Az ifjú ara, Dőry Katalin (a regényben Mária), házassága előtt (és után is) szerelmi viszonyt tartott fenn a kalandos életű Szirmay Józseffel. Csakhogy a viszony következményeket hozott magával: a még pártában lévő kisasszony áldott állapotba került. A szégyen elkendőzése végett gyorsan férjet kellett keresni a lánynak. A fiatal, mindössze 19 éves gróf, Buttler János, hatalmas vagyonával és magas rangjával kitűnő partinak bizonyult. A naiv, tapasztalatlan Buttlert könnyen behálózták. Csakhogy a házassággal nem tudtak eléggé sietni, s a gyermek már 1793 elején megszületett. Ezzel Buttler számára teljesen világossá vált a helyzet, s megkezdődött a végeláthatatlan harc az aljas céllal kieszközölt házasság felbontására. Azonban a katolikus egyház, ahová a felek is tartoztak, erre nem volt hajlandó. Politikai síkra terelték az ügyet; Buttler népszerű lett, nagy összegeket áldozott országépítő célokra. Elhalálozása esetén mindent a könnyelmű, léha asszony örökölt volna, s hogy a gyűlölt feleség ne kaparinthassa meg a teljes vagyont, a gróf igyekezett minél többet jótékony célra fordítani bevételéből. Végül összeházasította két kedves rokonát, s azokra hagyta birtokai nagy részét. Buttler János gróf azonban sohasem nyerte vissza szabadságát, hogy kedvére való házasságot köthessen, bár rengeteg pénzt és időt áldozott a válóperre. Időskorában visszavonult északkelet-magyarországi birtokára, ahol 72 évesen (1845-ben) magányosan halt meg, miután 10 évvel korábban áttért a református vallásra.[3]

A regény több epizódja vidékünkön játszódik. Olaszröszke (Bodrogolaszi) északkelet-magyarországi település, a gróf földi maradványait Palágykomorócon helyezték örök nyugalomra.

Buttler históriájával Mikszáth az 1890-es évek egyházpolitikai harcát kötötte össze. Akkoriban azért bírálták az egyházat, mert az semmilyen körülmények között nem volt hajlandó a szerencsétlen házasságok feloldására. Mikszáth üdvözölte Wekerle Sándor és Szilágyi Dezső föllépését a klerikálisok ellen (az ún. egyházpolitikai törvények 1894–95-ben, melyek végre(!) törvénybe iktatták a polgári házasságot). Széll Kálmán 1899-től 1903-ig tartó kormányzása idején mégis új támaszhoz jutott a klerikalizmus, melyet, többek között Mikszáth is, a liberális fejlődés gátjának tekintettek. Mikszáth a kérdésről alkotott véleményének ad hangot a regényben.

Horváth Piroska és Buttler kapcsolata az írói fantázia szülötte, ahogy Apolka alakját és a Trnowszky testvéreket is maga szőtte bele a Beszterce ostromába. A szerelmi szállal mindkét esetben „túl sokat pepecsel a szerző”[4]. Halvány vonulatok ezek a fejezetek a főszál erejéhez képest. A háttér realitásmértékével egyenes arányban csökken az események megelevenítésének ereje.

A *Beszterce ostroma* általános társadalmi nyavalyákat hivatott szemléltetni, „figyelmeztető tanulság…egy megkésett ország számára” (Király István). Ezzel szemben a *Különös házasság* és az ezt követő regények alaptörténetét oly módon dolgozta fel az író, hogy egy-egy konkrét, pontosan körvonalazott témát jelenít meg benne a társadalmi kérdéseken belül. Így a *Különös házasság* az egyházi élet megkésettségének bemutatására irányul.

Az alaptörténetből kigömbölyített téma konkretizálódása figyelhető meg az *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című regényében (1907) is: a dzsentrivilág elkeseredett, gátlástalan harca a fennmaradásért, „a korrupció: a társadalom illemtani felülete mögötti játszma”[5] eróziós munkája. Íme a forrástörténet[6]:

1901-et írunk. Bácskában, Ómoravicában él egy dúsgazdag zsidó férfi, bizonyos Ungár Lajos. Szemrevaló, hajadon leányát elcsábítja a 20 éves Kamjonkai Szemző Gyula, aki egy elszegényedett, de rokoni kapcsolatai által befolyásos dzsentricsalád tagja. A pár Bécsbe szökik, ám Ungár nem hagyja annyiban a dolgot, hollétükre fényt derít, s hazahozatja leányát. Csakhogy a lány becsületén folt esett, Ungár egérszorítóba került. Megkezdődnek a tárgyalások a lecsúszott dzsentri és a tehetős zsidó közt. Kamjonkaiék az egyetlen megoldásnak a házasságot látják, úgy gondolják, ez szolgálja leginkább a lány érdekét, no meg persze saját felkapaszkodásukat. Ungár, hogy pontot tegyen az ügy végére, látszólag beleegyezik a házasságba. A Nagyváradi Napló 1901. július 21-ei számában Ady Endre így ír a folytatásról: „Mikor pedig már együtt volt a díszes nászkoszorú, megjelent az öreg kemény Ungár, s odadobta elébük a leány gyönyörű selyemruháját s mondta a maga paraszti nyelvén, de körülbelül ezt: A millióval nem vagyok hajlandó restaurálni a dzsentrit. A leányom külföldre utazott. A kapu nyitva van…”

Mikszáth Kálmán megragadja a kapaszkodót, Ariadné fonalát az előtte heverő, körülötte keringő történetekben. Olyan anekdotákra, parabolákra figyel fel, nemesít meg, amelyek kortársai szemében nem jelentettek többet hétköznapi, mulattató „sztorik”-nál. Hogy a társadalmi anekdotákat, legendává emelt történeteket miért választotta írásai gyökeréül, arról ő maga így vall: „Az egész irodalom német piacról jön. Szinte azt látszik szolgálni, hogy az embereket elképzelt szerencsétlenségekkel megríkassa, vagy egymásra halmozódó véres szomorúságokkal megrázza. Csak egy egészséges termék van még – a magyar anekdota, melyben megfigyelés és élet lüktet.” Az eredeti vagy felismerhető személy- és helységnevek megőrzése, a históriák kulminációs pontjainak regénybeli megjelenése mind-mind a hitelesség érzetét hivatottak szolgálni. Nagyfokú beleélő-képességével egységes gondolati szálon haladva megteremti világát, amely a művészi igazság hatalmánál fogva fikcióból – paradox módon – valósággá lesz.

Sin Edina

Jegyzetek

1. Imre László–Nagy Miklós–S. Varga Pál. A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig. – Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2005. – 194–215. o.

2. Mikszáth Kálmán. Nyílt levél Nagy Miklóshoz, a „Vasárnapi Újság” szerkesztőjéhez -1896.//www.mek.oszk.hu

3. Bisztray Gyula. A „Különös házasság”-ról (Utószó).// Mikszáth Kálmán. Különös házasság. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960.

4. Imre László–Nagy Miklós–S. Varga Pál. A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig. – Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2005. – 203. o.

5. Dr. Kiss Lajos. Mikszáth helyzet- és arcélrajzai. In: Havi Magyar Fórum. Főszerk. Csurka István. – Budapest: kiadja a Magyar Út Alapítvány, 2001., IX. évfolyam, 4. sz. – 15. o.

6. www.magyar-szo.co.yu

Kosztolányi Dezső. A mi halhatatlanjaink – Mikszáth Kálmán (1928). In: Pomogáts Béla szerk. Kistükör. Magyar irodalomtörténeti arcképek. – Budapest: Múzsák közművelődési Kiadó, 1985. – 62–64. o.

Kovács Kálmán. A romantika és a realizmus válaszútján. Mikszáth műveinek sajátos színei // Kovács Kálmán. Eszmék és irodalom. – Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976.

Városi légszennyező anyagok, Beregszász levegőszennyezettsége

A világ növekvő népessége egyre inkább a városi területekre koncentrálódik. A városi és iparosodott területeket a felszíntulajdonságok erős változásával jellemezhetjük. A természetes felszínek (rétek, erdők, mezők) átváltoznak kő vagy beton felszínekké. Ez befolyásolja a hő- és vízmérleget, a lefolyást, és különbségeket okoz a hőmérsékletben, csapadékban és a felhőborítottságban. A magas, éles sarkokkal rendelkező épületek megváltoztatják a szél irányát a vidéki területekhez képest. (Dr. Elmar Uherek www.abako.hu)

A Föld légkörében található nyomanyagok számos alapvető, az emberi életminőség szempontjából sem figyelmen kívül hagyható légköri folyamat szabályozásában vesznek részt. Az emberi tevékenység többek között az energiafelhasználáson, az ipari termelésen és a közlekedésen keresztül az elmúlt évtizedekben számos nyomanyag légköri körforgalmát módosította jelentősen. Ezek közé tartoznak többek között a kén-vegyületek (elsősorban a kén-dioxid (SO_2) és a szulfát-részecskék), a nitrogén-vegyületek (NO, NO_2,), a szén-monoxid (CO), a talajközeli ózon (O_3), a gyűrűs szénhidrogének (C_6H_6 benzol) és a szálló por (PM particulate matter). A következőkben ismerkedjünk meg a felsorolt anyagok főbb jellemzőivel és hatásaival, mivel a légszennyezés, ill. légszennyezettség mértékének megítélése szempontjából nagyon fontos a légszennyező anyagok élettani és az ökoszisztémára gyakorolt hatásainak ismerete.

	Kén-dioxid, SO_2
Vegyjel és leírás	A SO_2 színtelen, vízben oldódó, jellemzően szúrós szagú gáz, vízzel egyesülve kénessavat, kénsavat képez.
Forrásai	A SO_2 leginkább a kéntartalmú tüzelőanyagok elégetéséből származik, mint a szén és az olaj (pl. házi széntüzelés ill. dízelmotorok). A SO_2 kikerülhet ipari technológiákból is, ilyen pl. a műtrágyagyártás, az alumínium ipar és az acélgyártás. Természetes forrásból a geotermikus folyamatoknál is kikerülhet a levegőbe.
Élettani hatásai	A SO_2 belélegezve emberre és állatra egyaránt ártalmas. A nedves légúti nyálkahártyához adszorbeálódva, savas kémhatása folytán izgató hatású. A véráramba jutva a hemoglobint szulf-hemoglobinná alakítja, gátolja az oxigénfelvételt. Tiszta levegőn a vérkép helyreáll. Heveny hatása során irritálja az orr-, toroknyálkahártyát és a tüdőt, köhögést, váladékképződést és asztmás rohamokat okozhat. A szabad légköri koncentrációk mellett ezek nem fordulnak elő. Krónikus esetben a SO_2 légzőszervi betegségeket, pl. hörghurutot (bronchitist) okozhat.
Leginkább veszélyeztetett csoportok	Gyermekek, légúti betegségben, különösen az asztmában szenvedő gyermekek, felnőttek és idősek.
Hatásai az ökoszisztémára	A SO_2 kénessavat, kénsavat képez a levegő páratartalmával, amely károsítja az élővilágot. A savas esők fő alkotórésze, mely károsítja a fákat és teljes erdőket is elpusztíthat. A zuzmófélék bio-indikátorként mutatják a SO_2 jelenlétét, mert a jelenlétében nem fejlődnek.

1. táblázat
A kén-dioxid élettani és ökológiai hatásai

Leírás	**Nitrogén-dioxid, NO_2** Az NO_2 vöröses-barna, szúrós szagú, savas kémhatású gáz. Nagyon reakcióképes, erősen oxidáló hatású. A levegőnél nehezebb, vízben rosszul oldódik.
Forrásai	A NO_2 általában nem közvetlenül kerül a levegőbe, hanem nitrogén-oxid (NO) és egyéb nitrogén-oxidok (NO_x) más anyagokkal történő légköri reakciói során alakul ki. A természetből vulkanikus tevékenység, villámlások és jelentős mennyiségben a talajbaktériumok révén kerül a légkörbe. A NO_2 főleg a fosszilis tüzelőanyagok (szén, földgáz, kőolaj) elégetéséből származik, különösen a járművekben használt üzemanyagból. A városokban kibocsátott NO_2 80%-át adják a gépkocsik. A földgáztüzelésből, főleg a téli időszakban, ugyancsak NO és NO_2 származik. Ipari források: a salétromsavgyártás, hegesztés, kőolaj-finomítás, fémek gyártási folyamatai, robbanóanyagok használata, és az élelmiszeripar.
Élettani hatásai	A nitrogén-oxidok állatra és emberre egyaránt mérgezőek. Az NO_2 hatásmechanizmusa kettős. Egyrészt a nedves légúti nyálkahártyához kapcsolódva salétromos- ill. salétrom-savvá alakul, és helyileg károsítja a szövetet. Másrészt felszívódva a véráramba jut, ahol a hemoglobin molekulát methemoglobinná oxidálja, így az nem képes oxigént szállítani a szervekhez Heveny mérgezés tünetei: kötő- és nyálkahártya izgalom, köhögési, hányási inger, fejfájás, szédülés. A tünetek 1-2 órán belül lezajlanak, majd több órás tünetmentes időszak után kifejlődik a tüdővizenyő és a tüdőgyulladás. Szabad légköri körülmények között heveny mérgezés nem fordul elő. Huzamos hatás tünetei: az NO_2 csökkenti a tüdő ellenálló képességét a fertőzésekkel szemben, súlyosbítja az asztmás betegségeket, gyakori légúti megbetegedéshez, idővel pedig a tüdőfunkció gyengüléséhez, vérkép elváltozásokhoz vezethet.
Leginkább veszélyeztetett csoportok	Kisgyermekek, asztmás betegek (a gyerekek különösen), a vérkeringési rendszer és a légzőszervek betegségeiben szenvedők.
Hatása az ökoszisztémára	A NO_2 toxikus hatású a növényekre, 120 mg/m^3 koncentráció felett már rövid idő alatt is csökkenti fejlődésüket. Amennyiben a NO_2 és az O_3 egyszerre van jelen, a hatás fokozott. A kén-dioxiddal együtt részt vesz a savas esők okozásában.

2. táblázat
A nitrogén-oxid élettani és ökológiai hatásai

Vegyjel és leírás	**Ózon, O_3** Az O_3 színtelen, vízben oldódó, erősen oxidáló hatású gáz. A spontán lebomlás felezési ideje 3 nap.
Forrásai	Az O_3 két szinten van jelen a légkörben. Az atmoszféra felső rétegeiben természetes úton képződik, a tengerszint feletti 25 km-es magasságban. Ez a sztratoszférikus ózonpajzs szűri meg a Napból érkező, élővilágra veszélyes ultraibolya (UV) sugárzást. Mint légszennyező anyag a földfelszín közelében, nagyrészt antropogén hatások következtében, fotokémiai folyamatok során keletkezik. Képződésében un. prekurzor, primér anyagok (NO_x, CO, illékony szerves anyagok, más szerves vegyületek,) játszanak szerepet, a reakciókhoz az energiát az intenzív napsugárzás adja. Ezért az O_3 koncentrációja nyáron nagyobb. A primer szennyező anyagok a kipufogó gázokból, más égési folyamatokból, oldószerek ipari alkalmazásából és felületkezelési technológiákból kerülnek a levegőbe. Az O_3 a fotokémiai (oxidáló) füstköd jellemző anyaga.
Élettani hatásai	Az O_3 erősen mérgező az állatvilágra és az emberi egészségre. Rövid expozíciós idő alatt is irritálja a szemet, az orr- és toroknyálkahártyát, köhögést és fejfájást okoz. Krónikus hatás esetén hozzájárul az asztma kialakulásához és csökkenti a tüdőkapacitást.
Leginkább veszélyeztetett csoportok	Asztmások, tüdőbetegek és szívbetegek. Azok a személyek, akik gyakran végeznek fizikai munkát szabadban. Idős korúak.
Hatása az ökoszisztémára	Az O_3 és más fotokémiai típusú szennyező anyagok erősen toxikusak a növényekre. Befolyásolják a fotoszintézist, a növények légzési folyamatait, csökkentik a növekedésüket és a reprodukáló képességüket. Az ózonnak baktérium ölő hatása van, ami a természetes ökoszisztémákban káros.

4. táblázat
Az ózon élettani és ökológiai hatásai

Rövidítések, jellemzés	**TSPM - összes lebegő portartalom** **PM_{10} - 10 mikron átmérőnél kisebb részecskék** **$PM_{2,5}$ - 2,5 mikronnál kisebb részecskék** A levegőben a szálló por-részecskék mérete széles tartományban mozog. A mérések során a TSPM, a PM_{10} és a $PM_{2,5}$ tömegét vizsgálják. Az egészségre a 10 mikronnál kisebb méretű por jelent nagyobb veszélyt, mert lejut a mélyebb légutakba. A por toxikus anyagokat is tartalmazhat, ez esetben megítélésük a toxikus anyag szerint történik.
Forrásai	A TSPM részben természetes forrásokból, pl. talajerózióból, vulkáni tevékenységből, erdőtüzekből származik. Emberi tevékenység során főbb forrásai a szén, olaj, fa, hulladék eltüzelése, a közúti közlekedés, poros utak, és ipari technológiák, mint bányászat, cementgyártás, kohászat. A kisebb szemcsék természetes forrása a tengeri légtömegekkel érkező só, a növényi pollenek, baktériumok. A 2,5 mikronnál kisebb részecskék az atmoszféra kémiai reakcióiból is származhatnak.
Élettani hatásai	A porrészecskék ingerlik, esetleg sértik a szem kötőhártyáját, a felső légutak nyálkahártyáját. A 10 mikronnál nagyobb porrészecskéket a légutak csillószőrös hámja kiszűri, a kisebbek lejutnak a tüdőhólyagokba. A tüdőelváltozást befolyásolja a belélegzett por mennyisége, fizikai tulajdonságai és kémiai összetétele. A por belégzése a légzőszervi betegek (asztma, bronchitis) állapotát súlyosbítja, csökkenti a tüdő ellenálló képességét a fertőzésekkel, toxikus anyagokkal szemben. A porrészecskék toxikus anyagokat valamint baktériumokat, vírusokat, gombákat adszorbeálnak, és elősegítik bejutásukat a szervezetbe. Az egyik legkárosabb porforrás az aktív és passzív dohányzás.
Leginkább veszélyeztetett csoportok	Csecsemők, légúti és keringési megbetegedésben szenvedők, idős korúak, aktív és passzív dohányosok.
Hatása az ökoszisztémára	A porrészecskék a növények leveleire lerakódva gátolják a fotoszintézist, elzárják a légcsere nyílásokat. A növények ezért fejlődésükben visszamaradnak. Termesztett növények leveleire, termésére rakódva értéktelenné, felhasználhatatlanná teszik azokat.

6. táblázat
Az ülepedő por élettani és ökológiai hatásai

Vegyjel és leírás	**Szén-monoxid, CO** A CO színtelen, szagtalan, vízben kevéssé oldódó gáz. Szobahőmérsékleten nehezen oxidálódik.
Forrásai	A CO természetes forrásai: vulkánok, erdő- és bozóttüzek, élőlények anyagcseréje. Emberi tevékenységből: fosszilis tüzelőanyagok tökéletlen égésénél, erőművekből, gépjármű közlekedésből, lakossági fűtésből. A kohászatból, kőolajiparból, vegyipari és szilikátipari technológiákból ugyancsak jelentős mennyiség származik. A dohányfüst és beltéri gáztüzelés szintén jelentős CO forrás.
Élettani hatásai	A CO emberre, állatra egyaránt rendkívül mérgező. Belélegezve két fő támadáspontja van. Ez egyik a véráramban lévő hemoglobin molekula, melyhez kapcsolódva kiszorítja onnan az oxigént. A hemoglobin szén-monoxid hemoglobinná alakul, ami az idegrendszer és a szívizom oxigén hiányát okozza. A másik támadáspont az agykéreg alatti központjai. A heveny mérgezés tünetei: fejfájás, nehéz légzés, szívműködési zavarok, súlyos esetben eszméletvesztés, légzésbénulás. A túlélő betegeknél gyakori a lassan gyógyuló idegi károsodás. Heveny mérgezés szabad légköri körülmények mellett nem fordul elő. Idült hatások tünetei: fejfájás, szédülés, álmatlanság, szívtáji fájdalmak, idegrendszeri tünetek, a szívinfarktus gyakoriságának növekedése. Dohányosok vérében a szén-monoxid hemoglobin tartalom tartósan nagyobb. Tiszta levegőben a szén-monoxid kiürül a szervezetből.
Leginkább veszélyeztetett csoportok	Szennyezett levegőben dolgozók, idős emberek, terhes nők magzatai.

3. táblázat
A szén-monoxid élettani és ökológiai hatásai

Vegyjel és leírás	**Benzol, C_6H_6** Gyűrűs szén-hidrogén. Normál környezeti hőmérsékleten a benzol folyékony, de könnyen párolog, szaga jellegzetes.
Forrásai	Legnagyobb forrását a benzinüzemű járművek belsőégésű motorjai jelentik. A motorbenzin benzoltartalma jelenleg kb. 2 %. Forgalmas utak, üzemanyagtöltő állomások, olajfinomítók, vegyi üzemek környezetében mérhetők nagyobb koncentrációk.
Élettani hatásai	A szervezet lipidekben gazdag szöveteiben (idegrendszer, csontvelő, mellékvese, zsírszövet) halmozódik fel. Heveny hatás légköri levegőben nem fordul elő. Krónikus mérgezésben vérképzőszervi elváltozások, fehérvérűség, nyirokszervi daganatok fejlődhetnek ki, rákkeltő hatású. Gyakorlatilag nem állapítható meg olyan szintje, amelynél nincs egészségügyi kockázat.
Leginkább veszélyeztetett csoportok	Azok a dolgozók, akik üzemanyagtöltő-állomásokon, olajfinomítókban és vegyi üzemekben dolgoznak, nem megfelelő védelmi körülmények között.

5. táblázat
A benzol élettani és ökológiai hatásai

Beregszászban, ill. a Beregszászi járásban a levegő szennyezettségét a KÖJÁL járási szervezete ellenőrzi az Ukrajnai Egészségügyi Minisztérium megbízásából. A méréseket negyedévente, rendszerint a 3., 6., 9., és 12. hónapokban végzik (március, június, szeptember, december). A méréseket három napig folytatják és a kapott értékeket átlagolják. A méréseken négy szennyezőanyag-koncentrációt vizsgálnak:

1. Nitrogén-dioxid
2. Szálló por
3. Fenol
4. Formaldehid

A fent felsorolt anyagok mérését Beregszász területén öt ponton mérik, melyből három ipari (vagy volt ipari) terület, egy lakóterület és egy pihenőterület. Az ipari területek a Fabricsnaja és a Széchenyi utcán, a lakóterület a Muzsalyi úton, a pihenőterület a B. Hmelnyickij utcában található. A határértékeket az РД 52-14-186-89-es jelzésű rendelet alapján határozzák meg, amely szerint a mért anyagokra vonatkozó értékek a következők:

1. Nitrogén-dioxid 0,085 mg/m^3
2. Szálló por 0,5 mg/m^3
3. Fenol 0,01 mg/m^3
4. Formaldehid 0,035 mg/m^3

(Beregszászi KÖJÁL)

A méréseket aszpirátorral és pszichrométerrel végzik ideiglenes jelleggel a földfelszín feletti 2 méteres magasságban. A kötelező méréseken kívül még rendkívülieket is végeznek, melyeket a városi önkormányzat, ill. az új alapítású ipari vállalatok kérésére hajtanak végre.

A 2007. június 25–27. végzett mérések alapján a város légszennyezettségi mutatói a következőképpen alakultak (az adatokat a Beregszászi KÖJÁL jegyzőkönyvei szolgáltatták):

2007. június 25.			
Mérési pont	**Szennyező megnevezése**	**Mért érték mg/m^3**	**Határérték mg/m^3**
1. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,042	0,085
	Szálló por	**0,5**	**0,5**
	Fenol	0,0068	0,01
	Formaldehid	0,025	0,035
2. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,059	0,085
	Szálló por	0,49	0,5
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,0032	0,035
3. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,074	0,085
	Szálló por	**0,73**	**0,5**
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,03	0,035
Lakóterület	Nitrogén-dioxid	0,059	0,085
	Szálló por	**0,5**	**0,5**
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,0066	0,035
Pihenő terület	Nitrogén-dioxid	0,03	0,085
	Szálló por	0,4	0,5
	Fenol	-	0,01
	Formaldehid	-	0,035

7. táblázat
Forrás: Beregszászi KÖJÁL jegyzőkönyvei (2007. évi 16–30. számú)

2007. június 27.			
Mérési pont	Szennyező megnevezése	Mért érték mg/m^3	Határérték mg/m^3
1. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,073	0,085
	Szálló por	**0,5**	**0,5**
	Fenol	0,0068	0,01
	Formaldehid	0,019	0,035
2. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,073	0,085
	Szálló por	**0,92**	**0,5**
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,0066	0,035
3. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,057	0,085
	Szálló por	**0,87**	**0,5**
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,026	0,035
Lakóterület	Nitrogén-dioxid	0,057	0,085
	Szálló por	0,44	0,5
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,0032	0,035
Pihenő terület	Nitrogén-dioxid	0,044	0,085
	Szálló por	0,42	0,5
	Fenol	-	0,01
	Formaldehid	-	0,035

9. táblázat
Forrás: Beregszászi KÖJÁL jegyzőkönyvei (2007. évi 16–30. számú)

2007. június 26.			
Mérési pont	Szennyező megnevezése	Mért érték mg/m^3	Határérték mg/m^3
1. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,060	0,085
	Szálló por	**0,5**	**0,5**
	Fenol	0,0069	0,01
	Formaldehid	0,02	0,035
2. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,076	0,085
	Szálló por	**0,8**	**0,5**
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,0067	0,035
3. ipari terület	Nitrogén-dioxid	0,076	0,085
	Szálló por	**0,83**	**0,5**
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,03	0,035
Lakóterület	Nitrogén-dioxid	0,045	0,085
	Szálló por	**0,5**	**0,5**
	Fenol	0,003	0,01
	Formaldehid	0,0033	0,035
Pihenő terület	Nitrogén-dioxid	0,029	0,085
	Szálló por	0,46	0,5
	Fenol	-	0,01
	Formaldehid	-	0,035

8. táblázat
Forrás: Beregszászi KÖJÁL jegyzőkönyvei (2007. évi 16–30. számú)

Ha a táblázatok adatait megvizsgáljuk, kitűnik, hogy a legjelentősebb problémát, ill. határérték-átlépést a szálló por (PM) esetében tapasztalhatjuk. Tovább elemezve láthatjuk, hogy a pihenőterület (a központi park) szennyezett a legkevésbé, de még itt is a határértékhez közeli eredményeket találhatunk. Legnagyobb mértékű szennyezéssel a 2. és 3. számú ipari területen találkozhatunk. Ezt a szennyezést a közlekedő gépjárművek által felvert pornak köszönhetjük, másrészt viszont a szilárd útburkolat hiányával magyarázhatjuk, ami sajnos jellemző Beregszászra.

A Brüsszelben 2006. április 26-án tartott Régiók Bizottsága ülése megállapítja (a 2. 2. 6 pontjában), hogy az irányelvjavaslat szerint (amelyet az Európa Tanácsnak és az Európai Parlamentnek terjesztettek elő) a PM_{10}-re érvényes határértékek egy mérési területen belül az éves középérték nem haladhatják meg a 40 µg/m^3 (0,4 mg/m^3) értéket, a napi 50 µg/m^3 (0,5 mg/m^3) középértéket pedig évente legfeljebb 35 napon lehet túllépni. Továbbá rámutat arra, hogy 2020-ig ennek az értéknek 20%-kal csökkennie kell. (*www.cor.eu.int*)

A határértékeket összehasonlítva nem fedezhetünk fel jelentős különbséget, azonban az EU törekszik a határértékek csökkentésére, amíg Ukrajnában erről még nem született tervezet sem! A levegőminőség jobbá tétele nem csak az állam feladata, minden polgárának törekednie kell a lehető legkíméletesebben bánni vele.

Papp Géza

Felhasznált irodalom:

1. Beregszászi KÖJÁL jegyzőkönyvei (2007. évi 16–30. számú)
2. Légszennyezés. Mozaik Kiadó. Szeged, 1999.
3. Levegő Munkacsoport. www.levego.hu, szerkesztő: Simon Gergely.
4. www.abako.hu Dr. Elmar Uherek, Mainz, Utolsó módosítás: 2004
5. www.cor.eu.int
6. Vissy Károly meteorológia-iskolája

A várépítészet kezdetei Ugocsában

A középkori Magyarország területén kialakulása óta álltak várak. A várak alkották a helyi kormányzat alapját a királyság korai századában, biztosítván a király hatalmát a terület felett. Rájuk épült a királyság katonai szervezete, s egy-egy ilyen szervezet élére az ispán, pontosabban a várispánnak nevezett tisztségviselő került. A várispán rendelkezett a vár joghatósága alá tartozó várföldekkel és a rajta élő, a vár szolgálatába tartozó várjobbágyokkal, várnépekkel. A várak katonai szervezetét egy területi, közigazgatási szervezet egészítette ki és tagolta be a kormányzás rendszerébe – a vármegyék intézménye.[1] A király bármely terület biztosítására várat vagy a hatalom központjának számító erősséget emelt, mely legkésőbb a vármegye kialakulásának időszakára bekövetkezett. Számunkra tehát úgy is feltehető a kérdés, hogy Ugocsa esetében mikortól beszélhetünk ilyen hatalmi központ vagy vár kialakulásáról?

A történészek Ugocsa vármegye kialakulását a XII. század utolsó negyedétől,[2] a XIII. század második feléig[3] terjedő időhatár között vélik felfedezni. Ez a tág időhatár viszont megnehezíti az esetleges ugocsai ispánsági vár keletkezési időpontjának a meghatározását. A szakirodalom vizsgálata alapján az ugocsai várak építési időpontját tekintve, azt két korszakra bonthatjuk. Az első korszakhoz, Magyarország más területeihez hasonlóan,[4] azok az ispánsági és határvárak tartoznak, melyek egyedüli tulajdonosa a király, s építési jellemzőjük a földből és fából emelt sánc, a tulajdonképpeni földvár. A másik korszak a tatárjárást követő időszakot foglalja magába, mely során új típusú, javarészt magánkézen lévő kisméretű kővárak épültek.

Ugocsa esetében írott adatok híján az első korszakból két vár esetleges létére következtethetünk. Ez Ugocsa vára és Sásvár. Ugocsavár egykori létét mindössze a néphagyomány őrizte meg az utókornak. Sem írott forrásokkal, sem az egykor fennhatósága alá tartozó várföldekkel nem tudjuk igazolni valóságos voltát a megyében.[5] Az tény, hogy hasonló nevű község egykor tényleg létezett a Tisza partján a mai Szászfalu közelében, s valószínűleg a megye is erről kaphatta megnevezését.[6] A település egészen a XIV. század elejéig fennállhatott, majd beolvadt az új telepítésű Szászfaluba, s neve eltűnt a köztudatból. A hagyomány szerint a vár a település védelmére épült, s egy áradás alkalmával a Tisza rombolta le, hogy annak viszonylagos helye sem ismert az utókorban.[7] Így ha létezett is valaha vár Ugocsa falu mellett, az vagy Anonymus művének megírása után keletkezett, nem túl nagy jelentőségű földvár lehetett, vagy mindössze a település körül, annak védelmére emelt sáncot nevezték várnak. A névtelen jegyző a honfoglalás leírásakor a területen semmilyen várat nem említ,[8] amit bizonyára nem mulasztott volna el megtenni akkor, ha tudjuk, hogy a műben a saját korabeli Magyarországának képét vázolja a honfoglaláshoz kapcsolódó hadi események bemutatásakor.[9] Sokan akadtak olyanok, akik Ugocsa várát a Nagyszőlős melletti várromokkal azonosították. Ezen helytelen feltevés viszont igen korán megcáfolást nyert.[10]

A másik vár, Sásvár egykori létét már jóval több adattal alátámaszthatjuk. Igaz, írott források itt sem maradtak róla, de egykori létének alapvető bizonyítékául neve szolgálhat. Ma a Tisza jobb partján elterülő Sásvár ugyanis nevében hordozza hajdan állt várának emlékét. A történészek egybehangzó véleménye szerint a település a XIII. század elejéig igazolhatóan a Sásvári főesperesség központját képezte. Az egyházi életben játszott szerepéről egy 1230-ban íródott szabadságlevél által kaphatunk betekintést.[11] Nincs viszont egyetértés abban, hogy az egyházi szerepe mellett a politikai életben is hasonló jelentőséggel bírt-e. Egyes kutatók ugyanis feltételezik, hogy Sásvár nem csak egyházi központ volt, de a hajdan létezett Sásvári várispánság, ill. megye központja is. A szóban forgó elgondolást támaszthatja alá az az 1220-ból való oklevél, mely az akkor már felépített vár várnépeit említi. Ezzel úgymond a tatárjárás előtti léte is igazoltnak tekinthető.[12] Más elgondolás szerint viszont nem kell minden vármegyének hasonló nevű főesperességgel is rendelkeznie, így nem bizonyíthatjuk a Sásvári erdőispánság vagy esetleg megye korabeli létét a bizonyítottan létező esperesség által.[13]

Bárhogy is legyen, a vár a tatárjárás során elpusztulhatott, mivel később semmilyen említést nem tesznek róla. Kristó Gyula szerint ekkor szűnhetett meg a Sásvári várispánság, s helyét később az Ugocsai foglalta el, majd a századfordulón az egyházmegye is nevet váltott.[14] A magunk részéről elfogadjuk a vár politikai központként való korai meghatározását, de nem látjuk igazoltnak megyei központként való szerepeltetését. A „comitatus"-ként való említésében (akárcsak Ugocsa korai közigazgatási egységként való meghatározásában) várispánságot vélünk felfedezni, s a vár ennek képezhette központját.

A tatárjárást követően jobbára lakatlanná vált ugocsai királyi birtok egy ideig nem rendelkezett várral. A király által elkezdett új betelepítési politika hamarosan megváltoztatja a terület népesedési viszonyait, majd az újjáéledt települések számos kiváltságot kapnak. A megnövekedett lakosság védelmére, valamint a királyi hatalom biztosítására a királynak új hatalmi és katonai központot kellett létrehoznia Ugocsában, mely egyben az újjászerveződő megye központjának szerepkörét is betöltötte. Komáromy András szerint ebben az időben épült a Tisza jobb partján egy meredek sziklás dombon az elpusztult Ugocsa vára közelében Királyháza, ill. a beregi és máramarosi határszélen Baranka vára.[15]

Királyháza az oklevelekben először 1262-ben fordul elő, mint „domus regalis". Az építmény, mint neve is mutatja, nem vár, csak egyszerű ház volt, mely a vadászatok alkalmával itt tartózkodó király számára nyújtott szálláslehetőséget. A „királyi ház" később eltűnt az oklevelekből, s helyén, az Ugocsai királyi uradalom természetes központjában Nyalábvár épült fel. A királyi ház megnevezés idővel átöröklődik a vár alján keletkezett településre[16], melyet a mai napig Királyházának neveznek. Ez az új központ lett az ispán székhelye, kinek helyettesével, a „curialis comesszel" 1262-ben találkozunk először az oklevelekben.[17] Az a tény, miszerint egyazon időben említik a vármegye új hatalmi központját az újjászervezett ispáni hatalo-

méval, ismételten a vármegye tatárjárást követő kialakulásának tényét erősítheti. Komáromy András szerint Nyalábvár IV. László és a III. András idején zajló polgárháborúk alatt épülhetett. Létezésének bizonyítékaként azt az 1290. június 18-án László király által kibocsátott oklevelet említi, mely Ubulfia Mihályt főispánná nevezi ki, és megparancsolja a nemeseknek, várjobbágyoknak és várnépeknek, hogy neki és két fiának mindenkor engedelmeskedjenek.[18] Mások a vár keletkezését a tág 1272–1315-ös időhatár közé helyezik,[19] míg akadnak olyan ukrán kutatók, akik a vár létét már az 1279-es esztendőben igazoltnak látják. Ez utóbbiak feltevésüket egy olyan királyi oklevél által látják megalapozottnak, mely állítólag a szóban forgó évben Nyalábot név szerint is említi.[20] Tudomásunk szerint ilyen oklevél viszont ismeretlen a kutatók előtt, s a vár nevének első írásos említése ténylegesen csak 1315-ből való. A magunk részéről úgy véljük, hogy a vár V. István vagy IV. László uralkodása alatt épült az ugocsai királyi hatalom központjaként. Emellett fontos stratégiai szereppel rendelkezett a máramarosi sóút ellenőrzésében. A vár keletkezésének vizsgálatakor még egy körülményre kell felhívnunk a figyelmet, mely meglátásunk szerint szintén közrejátszott a kővár megépítésében. Ez a másik ok IV. Béla tatárjárást követő új politikájával mutat összefüggést. Az ország vezetése ugyanis rádöbbent, hogy a tatár támadást csak a fallal körbekerített városok és a magaslati pontokon emelt várak élték túl. A király ezt követően minden lehetséges eszközzel azon fáradozott, hogy az arra alkalmas helyeken új, kőből készült várak épüljenek. Mivel egymaga nem tudott kellő számú várat építeni, az őt támogató bárónak is engedélyt ad várépítésre.[21] A magánvárak építése egy folyamatot indít el és összességében ellentétet hoz létre a vármegye hatalmi életében. A vár így már nemcsak egy adott terület védelmét szolgálta (mint az ispánsági), hanem a földesurának székhelyét és vagyonának védelmét is betöltötte. A magánvár biztosította urának politikai súlyát az országban és fölénybe került minden olyan szomszéddal szemben, akinek birtokán nem állt vár. A terjeszkedés záloga lett, s a szomszéd csak egyet tehetett ennek megakadályozására: maga is várat emelt birtokán. A folyamat a korszak végére szabályos várépítési versennyé nőtte ki magát.[22]

A korszak másik, király által épített vára Baranka volt. Nincs egyetértés a történészek között, hogy a Borzsa folyó bal partján keletkezett vár építésekor Bereg vagy Ugocsa területén állhatott-e. Az egyik nézőpont szerint a Bereg és Ugocsa közötti határt hajdan a Borzsa folyó képezte egészen Barankáig, ahol a folyó völgye már Bereghez tartozott, így a vár is annak területén állt.[23] Más történészek éppen az ellenkezőjét valószínűsítik, melynek igazolásaként egy 1336 és 1351-ben végzett határjárás leírását hozzák fel bizonyítékul. A szóban forgó határjáráskor a szőlősi vendégek és a Hunt-Pázmány birtokok között ugyanis mindkét esetben Baranka vár romjai képezték az egyik határpontot.[24] A magunk részéről úgy látjuk, hogy a kérdés megnyugtató tisztázása további vizsgálatot igényel, bár némely tényező inkább ugocsai voltát valószínűsíti, s a jelen esetben mi is ezt tartjuk elfogadhatóbbnak. A várról az első írásos említés az 1264–1265-ös esztendőkben történik, az V. István és apja, IV. Béla között zajló harcok egyik helyszíneként. Építését a kutatók az említését megelőző évekre helyezik. Kezdettől fogva fontos hadászati központ, a Borzsa völgyének ellenőrzését végzi.[25] A várat feltehetően az 1291-es rabló- és birtok nélküli várakról szóló törvény értelmében a következő években lerombolják.[26] Akadnak viszont, akik csak az 1336-os esztendőt megelőzően látják pusztulását igazoltnak,[27] aminek ellentmondani látszik az a tény, hogy 1321-ben földjét már csak birtokként említik.

A tatárjárás még egy fontos folyamat elindításában játszott közre Ugocsában, ami befolyásolja a várelemeinek bővülését. Az egész területet magába foglaló királyi uradalomról egymás után hatalmas birtoktestek szakadtak le, s jutottak királyi adományozás útján földesurak kezére. E folyamatként a XIII. század végére, igen korán, Ugocsában nemesi megye jött létre. Három nagybirtokos család, a Gudkeled, Káta és a Hontpázmány szerzi meg a megye döntő részét, melyek közül az utóbbi kettőnek a nevéhez várépítés is köthető a hatalmas birtoktesteken. A magánvárak építését kiváltó okokról a fentiekben már szóltunk, így e helyen csak a konkrét építési körülményeik bemutatására hagyatkozunk.

Az egyik nagybirtokos család, a Káta nemzetség birtokán Tamásvára keletkezett. A család elsőként rendelkezik nagybirtokkal Ugocsában, de a szomszédos megyékben is voltak földjeik. Az itteni birtokuk központja Bábony volt, ahogy kezdetben a felépített várat is nevezték. A vár építését Rafael comes unokájának, Gábor fia, Tamás mesternek tulajdonítják.[28] A vár valamikor 1280 körül épülhetett, s mint említettem, eleinte Bábonynak, majd később építőjéről Tamásvárának kezdték nevezni. Az első írásos adatunk róla 1284-ből való, amikor egy családi örökség osztozkodásakor szerepeltetik nevét. A Káta-birtokokat védelmezni szolgáló vár alatt idővel település formálódott, mely a Tamásváralja nevet kapta,[29] ami kezdetben a vár fenntartása körüli teendőket látta el. A vár elpusztulásának pontos dátumát nem ismerjük, egyes feltevések szerint a XV. századra tehető,[30] míg mások jóval korábbra, az Árpád-házi királyok idejére helyezik azt.[31] Véleményünk szerint azok elgondolása állhat közelebb az igazsághoz, akik az utolsó Árpád-házi király halálát követő trónharcok és helyi hatalmi küzdelmek idejére helyezik lerombolását. Ezt erősítheti az a tény is, hogy 1323-ban már csak „lokus castri"-ként említik az okiratok.[32]

A másik magánvár a Hontpázmányok birtoktestén, Visk földjén épült, mely egyesek szerint földvár lehetett.[33] A Biharból Ugocsába áttelepülő nemzetség két ága honosodik meg a megyében: a Fancsikai és az Újhelyi családok ősei. Ez utóbbiak szerzik meg adományként Visk földjét, mely ekkor még az ugocsai királyi uradalom részét képezte. A birtok jelentőségét a tiszai vám szedése és a Sóút ellenőrzése jelentette.[34] A vár első írásos említése 1299-ből való, a történészek egy része az 1271–1281-es, mások az 1281–1289-es időhatárok között vélik felfedezni keletkezését. III. András fölismervén a vár stratégiai szerepét, 1300-ban Mikó és Csepán birtokosaitól fölkérte magának a várat, s a máramarosi szabad városok védelme céljából végleg elcsatolja Ugocsától. Az így kárvallottá lett birtokosokat a megyében a király más földekkel kárpótolja. (Komáromy A.: a 2. jegyzetben i. m. 333–334. o.)

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy Ugocsa területén már a tatárjárást megelőző időkben léteztek várak, melyek a támadás alkalmával elpusztultak. Az elpusztult hatalmi központok – földvárak – helyén hamarosan újak jöttek létre, melyek egyik része királyi, míg másik része magánépítésű kővár volt. Az előbbi(-ek) a király, míg utóbbiak a helyi nagybirtokos családok hatalmát és vagyonát voltak hivatottak védelmezni a megyében. Ugocsát is utolérte az egész országra jellemző várépítési hullám, minek eredményeként a korszak végére területén 3, de hihetőbben 4 vár léte bizonyítható.

Várak Ugocsa területén a 13. század végéig.

(A vázlatot Komáromy és Szabó határleírása nyomán készítette Sz. G.)

– A XIII. század végén feltételezhetően Ugocsához tartozó területek.

– A XIII. század végéig Ugocsához tartozó területek.

– A XIV. század közepén Ugocsához került területek.

Várak jegyzéke: 1. Sásvár, 2. Ugocsa, 3. Nyaláb, 4. Baranka, 5. Tamásvára, 6. Visk.

Székely Gusztáv

Felhasznált irodalom:

1. Гомоляк О.М. До питання про історію замків Закарпаття. In. Carpatica – Карпатика. Випуск 36. Ужгород, 2007.

2. Прохненко И.А., Гомоляк Е.М., Мойжес В.В. Результаты исследованиня Виноградовского и Королёвского замков в 2007 году. In. Carpatica–Карпатика. Випуск 36. Ужгород, 2007.

3. Поп Д., Поп И. Замки Подкарпатськой Руси. Ужгород, 2004.

4. Поп Д., Поп И. В горах и долинах Закарпатья. М. 1971.

5. Czébely Lajos: Visk története. KMKSZ. Ungvár, 2002.

6. Csorba Csaba: Rejtélyes váraink. Bp., 2001.

7. Csorba Csaba: Regényes váraink. Bp., 2002.

8. Deschman Alajos: Kárpátalja műemlékei. Bp., 1990.

9. Engel Pál: Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Bp., 1990.

10. Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. I. 1301–1457. Bp., 1996.

11. Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1986.

12. Fügedi Erik: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. Akadémiai Kiadó. Bp., 1977.

13. Gerő László: Várépítészetünk. Budapest, 1975.

14. Györffy György. A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Gondolat Kiadó. 1986. 147. o.

15. Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. 3. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

16. Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.

17. Hóman Bálint – Szekfü Gyula: Magyar történet. I. Bp., 1935.

18. Keresztyén Balázs: Irodalmi barangolások a Kárpátok alján. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest 1993.

19. Komáromi András: Ugocsa vármegye keletkezése. Budapest, MTA, 1896.

20. Komáromi András: Nyalábvár és uradalma. Századok. Bp. 1894. évf. június 15. szám.

21. Komáromi András: Ugocsa vármegye a történelemben. Válogatott írások. Ungvár, 2001.

22. Kovács Sándor: Ahol a Tisza születik. Hungarovox Kiadó. Bp., 2005.

23. Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1988.

24. Szabó István: Ugocsa megye. Mandátum, Hatodik Síp. Budapest–Beregszász, 1994.

Jegyzetek:

[1] Engel Pál: Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig. Háttér Lap- és Könyvkiadó. Bp., 1990. 118–120. o.

[2] Szabó István: Ugocsa megye. Mandátum, Hatodik Síp. Budapest-Beregszász, 1994. 17–18. o. Komáromi András: Ugocsa vármegye keletkezése. Budapest, MTA. 1896. 308-310. o. (A történészek mindként esetben autokton fejlődésű megyeként határozzák meg Ugocsát. Szer.)

[3] Hóman szerint a beregi uradalom területén keletkezik a tatárjárást követően. Vö. Hóman Bálint – Szekfü Gyula: Magyar történet. I. Bp., 1935. 564. o. Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Magvető könyvkiadó. Bp., 1988. 492–493. o. (Véleményét alább ismertetem. Szer.) Györffy György kezdetben ugocsa-máramarosi erdőispánsággal számol, egységes irányítással. Ld. Györffy Gy.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. IV. Akadémia Kiadó, Budapest, 1998. 112–124. o.

[4] Fügedi Erik: Középkori várak – Középkori társadalom. In. Gerő László: Várépítészetünk. Budapest, 1975. 63. o.

[5] Komáromy András: Ugocsa vármegye a történelemben. Válogatott írások. Ungvár, 2001. 16–17. o.

[6] U.o. 111. o.

[7] Komáromi A.: a 2. jegyzetben i. m. 318–319. o.

[8] Anonymus: A magyarok cselekedeteiről. In.: Györffy György. A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Gondolat Kiadó. 1986. 147. o.

[9] Komáromy A.: a 2. jegyzetben i. m. 318. o. Vö. Györffy Gy. a magyarok elődeiről és a honfoglalásról. 1986. 133–134. o.

[10] Komáromy A.: az 5. jegyzetben i.m. 110–112. o.

[11] Komáromy A.: a 2. jegyzetben i. m. 338–339. o.

[12] Kristó Gy.: Im. 492–493. o.

[13] Komáromy A.: a 2. jegyzetben i. m. 338. o.

[14] Kristó Gy.: I.m. 493. o.

[15] Komáromy A.: a 2. jegyzetben i. m. 320-321. o.

[16] Komáromy András: Nyalábvár és uradalma. Századok. Bp., 1894. 494. o.

[17] Kristó Gy.: I.m. 495. o.

[18] Komáromy A.: a 16. jegyzetben i.m. 494-495. o.

[19] Fügedi Erik: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. Akadémia kiadó. Bp., 1977. 171. o. Csorba Csaba: Regényes váraink. Bp., 2002. 216. o.

[20] Поп Д., Поп И. В горах и долинах Закарпаттья. М. 1971. 78. с.

[21] Fügedi E.: a 19. jegyzetben i.m. 18–19. o.

[22] Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1986. 138. o.

[23] Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Akadémia Kiadó, Budapest, 1987. 523. o.

[24] V.ö. Komáromy A.: a 16. jegyzetben i.m. 493. o; a 2. jegyzetben i. m. 321. o.

[25] Fügedi E.: a 19. jegyzetben i.m. 104. o.

[26] Györffy Gy.: a 23. jegyzetben i.m. 530. o.

[27] Fügedi E.: a 19. jegyzetben i.m. 104. o.

[28] Szabó I.: I.m. 26; 238. o.

[29] V.ö Komáromy A.: a 2. jegyzetben i. m. 326–327. o. Szabó I.: I.m. 238. o.

[30] Szabó I.: I.m. 238. o.

[31] Engel Pál, az 1301-es esztendőt követően, az Ugocsában létező vár-birtokokat és várnagyokat felsorolván, már nem szerepelteti a vár nevét. V.ö. Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. I., Bp. 1996. 261. o.

[32] Fügedi E.: a 19. jegyzetben i.m. 203. o.

[33] Igyártó Gyöngyi: A máramarosi koronavárosok. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest. 2005. 37. o.

[34] Szabó I.: I.m. 32. o.

Szociológiai felmérés a brezsnyevi időszakról Jánosiban

A brezsnyevi időszak megítélése a mai napig ellentéteket vált ki. A felmérés célja az időszakot megélt lakosság véleményének és benyomásainak vizsgálata volt.

A kérdőíves felmérésben kizárólag jánosi lakosokat kérdeztünk meg, a mélyinterjúk esetében azonban tettünk kivételeket. A mélyinterjúk alanyainak kiválasztása más szempontok alapján történt. A kérdőíves felmérés után már kaptunk egy bizonyos alapot, melyet figyelembe vettünk a későbbiekben. Ezek alapján igyekeztünk minden olyan társadalmi rétegből választani riportalanyokat, amelyek képviselve vannak a kérdőívben is. Az így elkészült hat mélyinterjúban közhivatalnokkal, tanárral, mérnökkel, nyugdíjassal, mezőgazdasági munkással és egy volt kolhozi állatorvossal beszéltünk a brezsnyevi időszakra és az egész szovjet rendszerre vonatkozó benyomásaikról.

A kérdőíves megkérdezettek kiválasztásánál fontos szempont volt az életkor. Csakis 1964 előtt születetteket vettünk alapul.

Az első nagy kérdéscsoport a válaszadó személyes adataira vonatkozik.

A második kérdéscsoport a megkérdezett jelenlegi egzisztenciájára, életkörülményeire, vallásgyakorlására vonatkozik.

A harmadik kérdéscsoport ugyanazokból a kérédsekből áll, mint a második, viszont ezek már a brezsnyevi időszakra vonatkoznak. Ezekből kifolyólag a két csoportot egymással összevetve tárgyaljuk.

Az első kérdés arra kérte a válaszadót, hogy jellemezze egytől ötig jelenlegi helyzetét. A válaszlehetőségek a „legrosszabb"-tól terjedtek a „legjobb"-ig. Az első alpontban az életkörülményekről érdeklődünk, és a későbbiekre vonatkozóan érdekes adatokat kaptunk. Ezek alapján a válaszadók többsége mindkét időszakban közepesként értékeli életkörülményeit. Fontos megjegyezni még, hogy míg a brezsnyevi időszakon belül szinte senki sem értékelte „rossz"-ra az életkörülményeit, addig a jelenlegi időszakban ez többször előfordul. A tendencia tehát az, hogy a brezsnyevi érában az emberek életükörülményeiket döntően közepesre vagy jóra értékelték, mely valószínűleg a létbiztonság stabilitásából ered. Viszont a két időszak „közepes" és „jó" értékeinek összege mondhatni megegyezik.

A kulturális lehetőségek terén már szembeötlő különbségekkel találkozunk. A „közepes" érték még nincs nagyon távol egymástól a két időszak között, a „jó" értékein belül azonban már markáns különbségeket figyelhetünk meg. A válaszadók több mint 50%-a jónak nevezte a brezsnyevi időszakon belüli kulturális életét. Éles ellenpélda erre, hogy a napjainkra vonatkozó válaszok közel 15%-a „legrosszabb"-ra értékelte ugyanezt a kategóriát. Itt lehet megemlíteni az egyik mélyinterjúban elhangzottakat, miszerint akkoriban a párt, illetve az illetékesek szervezték a helyi kulturális életet, és megszabott pénzösszeg volt erre fordítva. Napjainkban nincs erre az államnak pénze az egyéb problémái miatt, ezáltal viszont, akik ma „csinálják" a kultúrát, azok valóban fanatikusok, így valóban elitkultúrát teremtve meg.

A következő összehasonlítás a vallásgyakorlásra vonatkozó válaszokra vonatkozik. A brezsnyevi időszakra vonatkozóan szinte csak „rossz", ill. „legrosszabb" választ kaptunk, míg napjaink viszonyaira vonatkozóan éppen az ellentétes pólus a mérvadó. A Szovjetunióban ugyanis általános lelkiismereti szabadság volt, ami ezt jelentette, hogy mindenkinek jogában volt agitálni az ateizmus mellett, ellene nem. Hozzá kell tennünk, hogy Jánosiban jelentős görögkatolikus közösség található. Míg a református, illetve római katolikus egyházakat viszonylag békében hagyták, főleg a '70-es éveket követően, addig a görög katolikus egyház megszűnt létezni.

Szintén az egyik interjúban került szóba az is, hogy ha a pártba belépett tag mégis gyakorolni akarta vallását, azt csak valamely távolabbi templomban tehette meg, ahol nem ismerték őt, nem tudtak beosztásáról. Így eshetett meg, hogy beregszásziak jártak pászkát szentelni Nagyszőlősre, és fordítva. Az ilyen tényezők figyelembevétele után talán már érthető a vallásgyakorlással kapcsolatban adott válaszok megoszlása.

A kérdéscsoporton belül az egyik leghasonlóbb megoszlást az életkörülmények mellett a továbbtanulási lehetőségekre vonatkozó kérdés okozta. Itt majdnem minden kategóriában hasonlóak az értékek, a „közepes" és „jó" összege a két esetben szinte megegyezik.

A megoszlás érdekessége a két oktatási rendszer teljes különbsége miatt is érdekes. A szovjet időben minden jellegű képzés ingyenes volt, noha a családoknak el kellett tartaniuk a legtöbbször távoli vidéken tanuló gyermeküket, de ez még mindig eltörpül a napjainkban tapasztalható tandíjak mellett. Ebből a szempontból megvizsgálva mindkét időszaknak vannak előnyei. A szovjet érában az ingyenesség, napjainkban a nagyobb számú intézmény, közelebbi tanulási lehetőségek, a kárpátaljai magyarságra vonatkozóan pedig az anyanyelven történő felsőoktatást lehet kiemelni.

A szólásszabadságra vonatkozó kérdés hasonló markáns ellentétet mutat, mint a vallási vonatkozású társa.

A sajtó cenzúrázva volt, az emberek nyílt titokként beszéltek a választások és egyéb tényezők központi irányításáról. Napjainkra vonatkozó tényező, hogy egy elvileg demokratikus államban a szólásszabadság jelenlegi minőségére vonatkozó válaszok több mint 50%-a a közepes értékbe esik.

A következő összehasonlítható kérdéstípus a templomba járás gyakoriságára kérdezett rá. A válaszok többsége azt mutatja, hogy az általános templomba járási kedv egyik időszakban sem volt nagyon alacsony.

Napjainkban a legtöbb válasz a heti egy alkalomra vonatkozik. Ez betudható a vallásgyakorlási lehetőségek javulásának, a templomok visszaadásának. A korabeli időszakra vonatkozóan még egyértelműbb a havonta egyszer templomba járók magas részaránya. Ugyan a vallás gyakorlása hivatalosan nem volt tilos, az emberek számára mégis ahogy tudták, megnehezítették a vallás gyakorlását

Ide tartozik az a kérdéscsoport, mely a vallásgyakorlásának minőségére vonatkozott, valamint a keresztelők meglétére. A válaszadók többsége szerint nem korlátozták vallás-

gyakorlásukat, azonban 7%-uk szerint csak otthon, titokban gyakorolhatta vallását. A keresztelők megtartására vonatkozóan már 21% válaszolta azt, hogy csak otthon, titokban tarthattak keresztelőket. Ez főleg a görög katolikusokra vonatkozik, mivel hivatalosan az ő vallásuk volt megszüntetve.

A következőkben a válaszadók havi átlagos kiadásait mértük fel. Különbségek mutatkoznak a két időszak között a költségek elosztásában. A brezsnyevi időszakban a legtöbbet ruházkodásra és alapvető élelmiszerre költötték az emberek, addig a mai adatok valamelyest mást mutatnak. Ezekből kiderült, hogy a legtöbbet – mint általában a gazdaságilag fejlődő országokban – élelmiszerre költenek az emberek. Ez teszi ki a havi bevétel jelentős részét, valamint a rezsi költségei.

A lakástulajdoni viszonyokra vonatkozó kérdésekből az derült ki, hogy a nagy többség rendelkezett saját házzal, vagy szüleik rendelkeztek azzal, s a nagy többség ma is ugyanabban a házban lakik. Tehát az akkoriban megtermelt egzisztenciát a többség csak fenntartani képes, gyarapítani csak kisebb mennyiségben.

A két időszak közötti vagyoni életkörülményekre vonatkozó különbséget egy összetett kéréssorral próbáltuk meghatározni, melynek során konkrét tárgyak, ingatlanok tulajdonviszonyára kérdeztünk rá.

A felsorolt vagyontárgyakat, ingatlanokat úgy próbáltuk kiválasztani, hogy azok beszerzése már a ’70-es években is megoldható volt. Persze vannak olyan tárgyak, melyek a technika fejlődésével jobban elérhetővé váltak, de mosógép vagy lakás terén az arány nem sokat változott, ami bizonyos vagyoni szintet jelez.

A korabeli viszonyokra vonatkozó utolsó kérdéscsoport a kommunista párthoz és az államhoz való viszonyt vizsgálja. A túlnyomó többség volt komszomoltag, viszont csak igen kevesen voltak tagjai a kommunista pártnak. Ez magyarázható azzal is, hogy a komszomolszervezeti tagság az iskolákban kvázi kötelező volt, csupán azokat nem vették fel, akik renitens viselkedésükkel vagy gyenge tanulmányi eredménnyeikkel kirívó tagjai lettek volna a kommunizmust építő ifjúságnak.

A kommunista pártba való gyér belépést magyarázza az is, hogy csak azok tették ezt meg, akik valamelyest feljebb akartak lépni a társadalmi ranglétrán. Aki elégedett volt akkori lehetőségeivel, az nem lépett be, ugyanis a mindennapi fennmaradáshoz nem volt rá egyértelmű szüksége.

A következő kérdéscsoport kifejezetten összehasonlító kérdéseket tett fel a korabeli és napjainkra vonatkozó hétköznapi élettel kapcsolatos tényezőkre. Olyan tényezőket vizsgáltunk, mint olvasási, utazási, vásárlási kedv, vagy éppen a politikához való viszony. A válaszok az emberek szubjektív hozzáállása miatt szinte teljesen eklektikus képet mutatnak.

Itt érkeztünk el a két, talán legérdekesebb eredményt hozó válaszra. Az elsőben arra voltunk kíváncsiak, hogy a a szovjet rendszerre való visszatekintésre vonatkozó zárt kérdések közül hogyan választanak a megkérdezettek.

A válaszadók nagyobb része az akkori rendet és a stabilitást tartja fontosabbnak, nem törődve a számos negatív tényezővel, amivel akkoriban szembe kellett néznie.

Az utolsó kérdéscsoport konkrétan arra vonatkozott, hogy melyik rendszerben volt a legjobb élni a felsoroltak közül. A nyilvánvaló hazugságok, korlátozások, propaganda, nehézségek és visszáságok ellenére, vagy talán pont ezek miatt a válaszadók 60%-a szerint a Brezsnyev nevével fémjelzett időszakban volt a legjobb élni. Az előbb felsorolt válaszokból kiderül, hogy a felmérés alapján az emberek nem éltek jobban, talán csak stabilabban. Szegények ugyanúgy voltak akkor is. A vallási korlátozás, a vallásellenes propaganda szinte mindennapos volt.

Az embereknek megmondták, mit és mikor csináljanak, lényegében helyettük gondolkoztak. A minimumon fenn tudtak maradni a családok, de ha gyarapodni akartak, akkor a családfenntartóknak pluszmunkát kellett vállalniuk. Ugyan gyakran el tudtak utazni nyaranta, de a határ másik oldalán lévő családtagjaikat csak több évi szünetekkel láthatták.

Mindezen tényezők ellenére mégis ilyen egyértelmű a válaszok eloszlása. Szintén egyik riport alkalmával merült fel ez a kérdés, ami után azt a következtetést vontuk le, hogy az embereknek mindig könnyebb, ami már elmúlt. Egyfajta nosztalgikus szellemiségben tekintenek vissza a brezsnyevi érára, a fiatalságukra. Emelheti az emlékek szépségét a mai életvitel instabilitása, a nyugalom hiánya, viszont abba nem gondolnak bele az emberek, hogy miért is nem áll fenn ez a rendszer a mai napig.

A válasz igen egyszerű: mert nem állhat fenn. Önmagában hordozta saját végét, és ezt mind a mai napig sokan nem tudják vagy nem fogadják el. Azok a tényezők okozták a végét, amelyek a fennállása emlékét szebbé teszik: a mesterségesen alacsony árak, a viszonylag biztos életvitel, az állandóság. Ugyanis az állandóság nem rossz, de jelen esetben ez merevség volt. A merev dolgok pedig a legapróbb változtatásokra összedőlnek.

Császár István

Amilyen a tanító, olyan az iskola. Minden szabálynál és tantervnél fontosabb a tanító egyénisége, lelkülete, szellemi tartalma. A tanító szelleme ad életet a szervezetnek, csak az ő lelkén átszűrődve jutnak el a kultúra legnemesebb javai a következő generációhoz. (Comenius)

„Szeresd a Te népedet, nemzetedet, jobban mint önmagadat, s rajta kívül más isteneid ne legyenek. Tiszteld otthonodat s a földet, melyen élsz, hogy maradékaid is hosszú életet élhessenek rajta.”

(Wass Albert)

Ha egy embernek utcaseprő a munkája, akkor úgy seperjen utakat, ahogy Michelangelo festett, ahogy Beethoven komponált, vagy ahogy Shakespeare írt verseket. Olyan jól seperje az utakat, hogy a mennynek és a földnek minden lakója megálljon egy percre s azt mondja: ím, itt élt egy nagyszerű utcaseprő, aki jól végezte a munkáját.

Előbb csináld azt, ami szükséges, utána azt, ami lehetséges, és máris azt fogod csinálni, ami lehetetlen.

(Assisi Szent Ferenc)

Angoltanárok világkongresszusa New Yorkban

2008. április 2–5. között az egyesült államokbeli New Yorkban tartották a TESOL (Teachers of English to Speakers of Other Languages – Nem Angol Anyanyelvűeket Oktató Angoltanárok Egyesülete) 42. világkongresszusát, amelyen az USA Kijevi Nagykövetsége jóvoltából vehettünk részt. A szervezet 1967 óta évente megrendezi a kongresszusát, melyen idén több mint 90 országból érkezett 7200 résztvevő, akik a négy nap alatt kb. 1200 előadást, bemutatót hallgathattak, illetve tekinthettek meg. A nagyszámú érdeklődő miatt a konferencia két helyszínen zajlott Manhattan központjában: a Hilton szállodában és a Sheraton New York Szállodában.

Egy közös előadással jelentkeztünk a konferenciára, melyben beszámoltunk egy általunk végzett empirikus kutatás eredményeiről. Azt mértük fel, milyen a beregszászi magyar iskolák harmadik osztályos tanulóinak tudásszintje angolból és ukránból (az eredményekről bővebben lásd Bárányné, K. E., Fábián, M., & Huszti, I. (2007). Angol- és ukrántanítás a beregszászi magyar iskolák harmadik osztályában. *Acta Beregsasiensis, 6,* 121–135.; Fábián, M., Huszti, I., & Bárányné, K. E. (2007). English language teaching and teaching the Ukrainian language in Form 3 of the Beregszász Hungarian schools in Transcarpathia, Ukraine. *Melting Pot, 11, 1,* 2–13.).

Felejthetetlen élmény számunkra ez a szakmai esemény, hiszen találkozhattunk a nyelvpedagógia világszerte elismert szakembereivel, akiktől egyaránt hallhattunk tudományos és gyakorlati előadásokat. Mindaz, amit a konferencia-előadásokon hallottunk, nagyban hozzájárul saját szakmai fejlődésünkhöz mind a nyelvpedagógia terén, mind pedig az idegennyelv-elsajátítás kutatásának terén. Szakmai hitünkben és tudásunkban megerősödve valljuk, hogy az, amit itt, Kárpátalján teszünk az idegennyelv-oktatás terén, jó, érdekes, hasznos és szükséges. Hisszük, hogy munkánk hozzájárul a világban zajló nyelvoktatás egészéhez. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy jelentkezésünket a konferenciára elfogadták.

Természetesen a város is mély benyomásokat keltett bennünk. Szavakkal elmondhatatlan az az érzés, mely a híres Broadwayn sétálva kerített minket hatalmába. A közkedvelt Times Square kavalkádja, a jól ismert sárga taxik, a négy- és hatsávos sugárutak (avenue-k), a békésen és türelmesen sorban álló turisták tömegei, akik engedélyre és bebocsátásra várnak egyes közkedvelt látványosság (pl. a Szabadság-szobor) előtt, a Metropolitan, a világ egyik leghíresebb múzeuma, a Central Park mint zöld sziget a felhőkarcolók rengetegében – ez mind New York kárpátaljai szemmel nézve.

Bárány Erzsébet, Fábián Márta és Huszti Ilona,
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola nyelvtanárai

Szórvány és megmaradás

Konferencia a szórványvidékeken oktatók számára

Több mint negyven, a kárpátaljai szórványvidékeken oktató pedagógus részvételével zajlott az a konferencia, melyet a KMPSZ és a beregszászi magyar főiskola szervezett a Szülőföld Alap és az EuroClip-EuroKapocs támogatásával. A fórum munkájában a főiskola hallgatói mellett számos kárpátaljai magyar értelmiségi is részt vett.

A tanácskozást megnyitó beszédében, majd az ezt követő előadásában Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke arról beszélt, hogy az évtizedeken át tartó bezártság után a Szovjetunió felbomlását követően a múlt század 90-es éveinek elejétől kezdődően fokozatosan ráirányult a figyelem a szórványban élő magyarokra. Ezzel együtt körükben megnőtt a magyar nyelv iránti érdeklődés, létrejöttek a tanulás első formái. 1992-től lehetőség nyílt az iskolákban a fakultatív anyanyelvi oktatás bevezetésére. Az anyanyelv felélesztésére irányuló törekvéseket felkarolták a római katolikus egyház itt szolgálatot teljesítő papjai. A KMPSZ a kezdetektől fogva arra törekedett, hogy a szórványban élő magyarok iránti figyelmet ébren tartsa, segítsen a szervezett képzések megszervezésében (anyanyelvi táborok, diákok szakmai gyakorlata a szórványban). A szórványvidékek magyar anyanyelvű intézményrendszere vidékenként, városonként nem egyformán fejlődött, így nem lehet egységes megoldásokat találni a számukra, figyelmeztetett az előadó. Ám az mindenki számára világos kell, hogy legyen: az anyaország, illetve a tömbben élő kárpátaljai magyarság részéről megnyilvánuló figyelem, érdeklődés segíti ezeknek a közösségeknek a fennmaradását.

A kárpátaljai szórványoktatásban szerzett tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal Punykó Mária. A múlt század kilencvenes éveinek elején az Ukrajna függetlenné válásával csaknem egy időben történt nemzeti öntudatra ébredés a felső-Tisza-vidéki magyarságot is megérintette, magyar óvodai csoportok, iskolai osztályok szerveződtek, a gyerekek vasárnapi iskolákban, hittani foglalkozásokon gyakorolhatják őseik nyelvét. Ám azt is látni kell, hogy a pedagógusok, egyes szülők lelkesedése, az egyház szívós igyekezete nem elegendő a fennmaradáshoz: a meglevő intézmények fenntartása mellett a példaadás is igen fontos motívum: például az, hogy mennyire boldogul a szülőföldjén a kárpátaljai magyarság, s mennyire sikeres az anyaországban. A két nap során számos, a magyar nyelv tanításával, a szókincsfejlesztés lehetőségeivel, a népi hagyományok ápolásával, újjáélesztésével, az identitás megőrzésével kapcsolatos előadás hangzott el, filmvetítésre, író-olvasó találkozóra, múzeumlátogatásra került sor. A szervezők emellett alkalmat teremtettek arra, hogy a szórványvidéken oktatók kifejtsék véleményüket az előadások során felvetett problémákkal, javaslatokkal kapcsolatban. **k.e.**

„Uram, én nem ilyen lovat akartam!”

(Gondolatok az összevont biológia érettségi-felvételi kapcsán)

Amikor a 90-es évektől megnyílt a magyarországi továbbtanulás lehetősége, a tehetséggondozó iskolák végzőseinek nagy része ezt a továbbtanulási lehetőséget választotta. A felvételire való felkészülést segítő kollégáknak meg kellett ismerkedniük a magyarországi követelményrendszerrel, a tesztfeladatok típusaival, azok megoldási módjaival. Legjobb tudásuk szerint kellett felkészíteniük diákjaikat. Számos bizonyítéka van annak, hogy ez a maroknyi pedagóguscsapat (főleg gimnáziumok és líceumok tanárai) kiváló munkát végzett. A végzősök nem csupán a hazai érettségit tették le sikeresen, de a külhoni felvételin is helytálltak. Azokban az években lehetőségem nyílt megismerkedni a magyarországi összevont érettségi-felvételi rendszerrel, amely Ukrajnában az idei tanévtől került bevezetésre. Magyarország ezt a rendszert nyugat-európai szomszédaitól vette át. Nálunk is, a magyarországihoz hasonlóan, kijelölt iskolákban folyt az összevont érettségi-felvételi vizsga. Magyarországon a felvételi napján a közszolgálati televízióban közlik az adott napon letett vizsgatesztek helyes megoldásait. Az eljárást követően a megyei pedagógiai intézetek minden évben, minden tantárgyból megkapják a felvételi dolgozatokat, s a hozzájuk tartozó megoldókulcsot. A megoldókulcsot tartalmazó lapon meg vannak jelölve a felkészítésre ajánlott alaptankönyvek azon oldalszámai, amelyeken a megoldás található. Ehhez a korrektséghez foghatót mi még nem tapasztaltunk (azóta már Magyarországon is sokat változott a helyzet). Tehát a felvételi dolgozat csak olyan feladatokat tartalmazhatott, amelyek az adott könyvből visszakereshetők és ellenőrizhetők voltak. Akkoriban mi is arról ábrándoztunk, hogy azok az itthoni egyetemek, ahova végzőseink felvételiznek, hasonló korrektséggel és nyíltsággal járjanak el. S úgy tűnt teljesülni látszanak vágyaink.

A tavaly próba jelleggel bevezetett összevont érettségi-felvételi feladatai biológiából igencsak egyhangúak voltak. Módszertanilag az a helyes, ha a tanuló a vizsga során több különböző típusú feladatot kap. A feladatlap mintegy 85%-át azonban egyszerű választásos feladatok tették ki. Az idén sem sokat változott a helyzet.

A feladatok között nincs ugyan megjelölve, hogy milyen feladattípusról van szó. Azaz egy vagy esetleg több helyes válasz is keresendő. Minden egyes feladat a „jelöld meg a helyes választ” kifejezéssel kezdődik. Ezt el lehetne kerülni azzal, ha megjelölnék a feladat típusát (egyszerű választás vagy többszörös választás). Ez a diákkal szemben is korrekt lenne.

Találunk még a feladatlapon ábrafelismeréses feladatokat, amelyeknél az lehet némileg zavaró a diák számára, hogy az ábrának több része van megjelölve, mint amennyire a választ kéri.

A párosításos feladatoknak egy nehezített változatát találjuk, amelyet külföldön kizárásos asszociációnak neveznek (eggyel több a lehetőségek száma, azaz valamelyikhez nem tartozik helyes válasz).

A felvételizni kívánók többsége megbirkózott a feladatokkal. Az eredmények lapzártáig még nem érkezek meg, mivel a vizsga május utolsó hetében volt. Az eredmények értékelése nyilán megér majd még egy cikket, de addig is jó lenne, ha a vizsgadolgozatokat összeállítók alaposabban ismerkednének a külföldi tapasztalatokkal, azokat a helyi sajátosságoknak és a demokratikus normákhoz igazítva vennék át.

Jakab Nóra

A KRE múzeuma várja a látogatókat

A magyar nemzetnek immáron több mint 1100 éve a Kárpát-medence ad otthont. Túléltünk tatárt, törököt, osztrákot, túléltük Trianont és a proletárdiktatúrát: magyarok maradtunk. Ma pedig szerte az ezeréves Magyarország földjén viszonylag szabadon ápolhatnánk őseink nyelvét, hitét, öntudatát. Mi azonban habozás nélkül lecseréljük mindezt remélt vagy vélt előnyökre. Igyekszünk a lehető leggyorsabban asszimilálódni. A kényelmesebb utat választva ukrán iskolába adjuk gyermekeinket, mert „akkor jobban fognak boldogulni”. Az sem zavar bennünket, hogy megfosztjuk őket az anyanyelvükön való tanulástól, attól, hogy a világ bonyolult folyamatait a leghatékonyabb módon: anyanyelvükön érthessék meg.

Ijesztő, de a legszomorúbb az, hogy mindezeknek a súlyát csak kevesen, egyre kevesebben mérik fel. Ezért fontos ápolni mindazt, küzdeni mindazért, ami erősítheti, életben tarthatja identitásunkat ebben az elanyagiasodott, globalizálódó világban.

A Kárpátaljai Református Egyház küldetésének tartja a részvételt ebben a harcban. Ez volt az egyik fő motiválója az egyháztörténeti levéltár és múzeum létrehozásának. Szükség volt egy olyan intézményre, amelybe össze lehet gyűjteni, meg lehet óvni és egyházunk-nemzetünk építésére fel lehet használni magyar református múltunk írott és tárgyi emlékeit.

Végigjártuk gyülekezeteinket és felkértük őket, hogy nem használatos tárgyaikat és irataikat ajánlják fel a vázolt célra. A fogadtatás jobb volt a vártnál: a mai napig már több mint ötven szerződést sikerült egyházközségeinkkel megkötni. Ezek révén egyháztörténeti levéltárunk és múzeumunk gondozására nagy mennyiségű iratot, kegytárgyat, úrasztali terítőt és sok más, az egyházi élettel kapcsolatos tárgyat bíztak gyülekezeteink. A tulajdonjog továbbra is őket illeti, a mi részünk annyi, hogy a lehető legokosabban és leghasznosabban szellemi, lelki és nemzeti tőkét kovácsoljunk belőlük. Mindezt úgy, hogy a tulajdonosok unokái is ugyanolyan (vagy jobb) állapotban találják értékeiket, mint ahogy azok most vannak.

A beérkezett anyagok mennyisége és minősége mostanra már lehetővé teszi, hogy levéltárunkba kutatókat, múzeumunkba pedig látogatókat fogadhassunk. Így ezúton is biztatni kívánunk minden egyház- és településtörténet terén kutatni vágyót, hogy jöjjön és vegye igénybe levéltárunk szolgáltatásait, anyagait.

De aki nem érez magában ilyen jellegű indíttatást, annak szeretettel ajánljuk múzeumunkat. Bár méretei szerények, a benne lévő tárlat igen magas színvonalú és változatos. Kárpátalja minden magyarlakta tájáról találhatók itt tárgyak. Így mindenki megtalálhatja benne a településéhez, vidékéhez kapcsolódó emléket.

Tisztelt Osztályfőnökök, Tanárok! A tanulók csoportjai számára múzeumunk most ingyenesen tekinthető meg, és ebbe a „díjba” beletartozik egy ismeretterjesztő előadás is a tárlatról.

Amennyiben sikerült felkelteni érdeklődésüket, és meg kívánnak látogatni minket, kérjük, néhány nappal előre jelezzék érkezési szándékukat.

Címünk: Beregszász, Bocskai (Bohdan Hmelnyickij) u. 120.
Elérhetőségünk: 80673104121, 80933654224

Kész Géza, a KRE múzeumának vezetője

FELADATOK

a területi magyar nyelv és irodalom vetélkedőre (2007)

8. osztály

1. Javítsd ki a helyesírási hibákat! (20 pont)

Ruha teszi az embert – ennek a szólásnak az elmult századokban nagyon határozott jelentése volt. Részletesen kidolgozott szabájok irták elő, milyen ruha anyagok, milyen diszek, égszerek viselése a nemes emberek kiváltsága. Ezeket a városi polgárok, a paraszt emberek nem viselhették. A ruháról lehetett megitélni egykor, hogy valaki magyar e vagy olasz, német e vagy épen görög. A népviseletek, kivált a későbi változatos, színes viseletek tájanként, sőt kösségenként is különböztek.

A bőrből készített ruha darabok közül a ködmön volt a legáltalánosabb. Viselték férfiak, nők, volt térdig érő változata is, de gyakrabban csipőig, derékig ért. Egyszerü példányait cserzetlen bőrből a pásztorok maguk is megcsinálták, a parasztemberek számára általában a szűcs mesterek készítették. A régi leltárak, történeti feljegyzések a nemesi viseletben sohasem emlitettek ködmönt. Az kizárólag a parasztemberek, mezővárosi polgárok öltözékéhez tartozott.

2. Elemezd a mondatot! Készítsd el az ágrajzát! (10 pont)

Ég a napmelegtől a kopár szik sarja.

3. Rendezd abc szerint a szavakat! (12 pont)

édes, szelíd, drága, magyar, csend, virág, vers, gyermek, szeretet, csillag, fény, végtelen

4. Szótagold az alábbi szavakat! (10 pont)

menedzser, legerősebb, ésszerű, telexek, Faraghó, apámé, Eötvös, hallgatódzik, Péchy, eddzetek

5. Pótold a hiányzó i vagy í betűt! (8 pont)

áh…tat, b…bor, b…ztatás, b…belődik, na…vitás, mind…g, h…rdető…roda

6. A walesi bárdok című ballada megírásának oka, körülményei. Írj rövid, tömör fogalmazást! (8 pont)

.....

.....

7. Nevezd meg az alábbi művek szerzőit! (8 pont)

a) Himnusz
b) Szózat
c) Huszt
d) Törökországi levelek
e) Nemzeti dal
f) A fülemile
g) A gólyához
h) A szegény jobbágy

8. Jellemezd a reformkor irodalmát! (8 pont)

9. A következő fogalmak kihez és hogyan kapcsolódnak? (8 pont)

a) Sződemeter
b) Debrecen
c) Szatmárcseke
d) Pozsony
e) Parainesis
f) Kazinczy Ferenc
g) Vörösmarty Mihály
h) Erkel Ferenc

10. Folytasd az idézetet! Nevezd meg a mű szerzőjét és címét! (12 pont)

a) Fényesebb a láncnál a kard, / Jobban ékesíti a kart,…
b) Itt küzdtenek honért a hős/ Árpádnak hadai...
c) Pusztában bujdosunk, mint hajdan / Népével Mózes bujdosott, ...
d) Hajh, de bűneink miatt Gyúlt harag kebledben, ...

Összesen: 104 pont

9. osztály

1. Javítsd ki a helyesírási hibákat! (20 pont)

A számítógép rendszereknél a biztonságtehnika feladata, hogy azonositsa az érkező személyt, és eldöntse, jogosult e a belépésre. A személyazonosítás több féle módon történik: jelszó, illetve személyazonosító szám segítségével, azonosító tárgy használatával vagy biológiai jegyek alapján. A legujabb kísérletezők az újjlenyomat használatát tekintik a legbiztonságosabnak. Az ujakon látható bőrajzolatok sohasem változnak, átlagosan nyolcvan százhúsz helyen elágaznak vagy véget érnek, és mindenkinél más más mintázatot mutatnak. Tíz-tizenkét azonos ujjrajzolatpont már perdöntőnek számít. Mind ez ideig még nem élt anyi ember a földön, hogy két megegyező ujjlenyomat szülessen. Az Egyesült államokban 2000 után eféle személyazonosító rendszerek bevezetését tervezik. Bőrszövet hiányosságok miatt azonban minden tizezredik ember ujjlenyomatát nem lehet azonosítani.

2. Elemezd a mondatot! Készítsd el az ágrajzát! (10 pont)

A bögrét két kezébe fogta, úgy estefelé egy vasárnap.

3. Szótagold a szavakat! (12 pont)

Móriczos, Mikszáthék, Kossuthé, Kazinczyt, Széchenyi, Goethe, házsor, felemelkedésig, hattagú, szabadesés, áradat, meggyel

4. Kösd össze a kötőjeles alakokat! (10 pont)

többé kevésbé, nap nap után, nőttön nő, fej fej mellett, napról napra, jobbnál jobb,

messze messze, alig alig, tudván tudta, várva várt

5. Pótold a mássalhangzókat! (10 pont)

kö…ég, ké…ég, meré…ég, vité…ég, nehé…ég, lelké…ég, egé…ég, csibé…ég, ügyé…ség, kötele…ég

6. Jellemezd és fogalmazd meg a Nyugat című irodalmi folyóirat jelentőségét! (8 pont)

.....

.....

7. Nevezd meg az alábbi művek szerzőit! (8 pont)
a) Párisban járt az Ősz
b) Hét krajcár
c) Mostan színes tintákról álmodom
d) Milyen volt...
e) Tücsökzene
f) Rómeó és Júlia
g) A kapitány lánya
h) Az a fekete folt

8. Jellemezd Ady Endre költészetét! Írj rövid, tömör fogalmazást! (8 pont)

_____
_____
_____

9. A következő fogalmak kihez és hogyan kapcsolódnak? (8 pont)
a) Szabadka
b) Budapesti Napló
c) Harmos Ilona
d) Nyugat
e) Juhász Gyula
f) A szegény kisgyermek panaszai
g) Pesti Hírlap
h) Esti Kornél

10. Folytasd az idézetet! Nevezd meg a mű szerzőjét és címét! (12 pont)
a) Vad indák gyűrűznek körül, / Míg a föld alvó lelkét lesem,...
b) Értünk Kunság mezein / Ért kalászt lengettél,...
c) Messze tornyokat látogat sorba,/ Szédül, elbúsong ...
d) Milyen volt hangja selyme, / sem tudom már,...
Összesen: 106 pont

10. osztály

1. Javítsd ki a helyesírási hibákat! (20 pont)
Firenze közelében előkerült egy olyan bronz tábla a kr. e. 3-2. századból, amely negyvensornyi Etruszk irást tartalmaz. A két mester által bronzba vésett betük egységes stilusúak és egyformán méjítettek. A táblát valószínüleg szándékosan nyolc darabra törték, eből hetet találtak meg. A hatvan betücsoportból huszonhét rejtélyes szónak az értelmét nem tudták megfejteni. A fenmaradt források közzül ez az egyik leghoszabb etruszk nyelven írt szöveg. Egy 380 sorból álló etruszk szöveget a mumiák bepólyálásához használt vásznon találtak meg. Az etruszk nyelv leginkább a mai Albán nyelvvel rokonítható. Irásukat a Görögöktől vették át, és jobbról balra lehet olvasni. Az etruszkok a tenger felől érkeztek Kr. e. 900 táján az Itáliai félszigetre. Később teljesen beolvadtak a Római kulturába.

2. Elemezd a mondatot! Készítsd el az ágrajzát! (10 pont)
A lelkem életért zúgó tavában rímek lapulnak.

3. Írd le helyesen! (12 pont)
kárpát medence, nagy britannia, szent istván körút, ural hegység, csendes óceán,
élet és irodalom, petőfi tér, északkeleti kárpátok, fekete tenger, vereckei hágó,
nyugat ukrajna, szinevéri tó

4. Egészítsd ki a mondatokat, és készítsd el szerkezeti rajzukat! (8 pont)
a) Annyi a feladat, hogy…
b) Nem a rózsa szúr meg, hanem…
c) Nem jó ember, ki…
d) Olyan sötét lett, hogy…

5. Szótagold a szavakat! (12 pont)
csakúgy, feladat, ellenőr, program, mindegyik, maharadzsa, Madáchot, Babitsé, Kossuth, Baudelaire, összpontosít, megszokottá

6. Jellemezd a barokk stílust! Nevezd meg alkotóit! (8 pont)

7. Nevezd meg az alábbi művek szerzőit! (10 pont)
a) Antigoné
b) A Nagy Testamentum
c) Búcsú Váradtól
d) Dekameron
e) Darvaknak szól
f) Hamlet
g) Egy katonaének
h) Szigeti veszedelem
i) Tartuffe
j) Odüsszeia

8. Jellemezd Balassi költészetét! Írj rövid, tömör fogalmazást! (8 pont)

9. A következő fogalmak kihez és hogyan kapcsolódnak? (7 pont)
a) Csáktornya
b) Pázmány Péter
c) Nagyszombat
d) Tábori kis tracta
e) Löbl Mária Zsófia
f) Az török áfium ellen való orvosság
g) Szigeti veszedelem

10. Folytasd az idézetet! Nevezd meg a mű szerzőjét és címét! (15 pont)
a) Az nem lehet, hogy annyi szív / Hiába onta vért…
b) Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek…
c) Véres zászlók alatt lobogós kópiát vitézek ott viselik, …
d) Nem tart vissza folyó s az ingovány sem…
e) Őseinket felhozád / Kárpát szent bércére,…
Összesen: 110 pont

11. osztály

1. Javítsd ki a helyesírási hibákat! (20 pont)
Eötvös József, a nagy hírű állam férfi már másfél száz évvel ezelőtt a közoktatás fontosságát hangsulyozta. Azt hirdette, hogy a tanügynek irányitó, illetve öszehangoló, a községi ön kormányzatoknak pedig ellenőrző feladatuk legyen. 1868. nyarán Eötvös József miniszter ezeknek az elveknek a figyelembe vételére és az

oktatásitörvény javaslat elfogadására biztatta a képviselőket. Azt vallotta, hogy minden társadalmi réteg számára meg kell teremteni a müvelődés lehetőségét, és ehez megfelelő intézményhálózat fentartására van szükség. Az Eötvösi törvény hatására nemcsak a magyarok műveltsége nőttön nőtt, hanem minden Kárpát medencei népcsoporté is, igy az itt élő németeké, szlovákoké, románoké, valamint a horvátoké is. 1868 februárjában Eötvös indította el a tanítok fojóiratát, a Néptanítók lapját. Az Eötvös alapitotta lapban hónapról hónapra megjelenő írások a tanító továbbképzést szolgálták.

2. Elemezd a mondatot! Készítsd el az ágrajzát és komplex elemzését! (10+11 pont)

Fekete, magas hegyfokon
Az oktalan Szomorúságnak
Tiszteletére
Épülne az én templomom.

3. Írd le az adott igék megfelelő alakjait! (10 pont)

éleszt, fest, hagy, hisz, vonz

a) felszólító mód, jelen idő, E/3, alanyi ragozás

b) felszólító mód, jelen idő, E/3, tárgyas ragozás

4. Bontsd elemeire a szavakat! (1 – szótő, 2 – képző, 3 – jel, 4 – rag) (7 pont)

néptömegnek, értették, idején, szolgálatban, kereszténység, feliratokat, elhamarkodottan

5. Írd le a dátumokat! (6 pont)

a) kétezer-nyolc január hatodika, b) szeptember elsején, c) november másodikától hatodikáig,

d) január tizennegyedikétől április harmadikáig, e) kétezertől kétezer-ötig,

f) kétezer-hét július hatodikától augusztus elsejéig

6. Jellemezd Ádám alakját Madách Tragédiájában! (8 pont)

7. ***Nevezd meg az alábbi művek szerzőit! (10 pont)***

a) Az ember tragédiája
b) Húsz év múlva
c) Vörös és fekete
d) Goriot apó
e) A köpönyeg
f) Bűn és bűnhődés
g) Őszi ének
h) A Sion-hegy alatt
i) Tragédia
j) Emlékezés egy nyár-éjszakára

8. Jellemezd Ady magyarság-verseit! Írj rövid, tömör fogalmazást! (8 pont)

9. A következő fogalmak kihez és hogyan kapcsolódnak? (8 pont)

a) Szklabonya
b) Veres Mária
c) Rimaszombat
d) Mauks Ilona
e) Magyar Néplap
f) Tót atyafiak
g) Országgyűlési karcolatok
h) Két választás Magyarországon

10. Folytasd az idézetet! Nevezd meg a mű szerzőjét és címét! (18 pont)

a) Nem törődni a világgal, / A világ ezer bajával...

b) Vad indák gyűrűznek körül, / Míg a föld alvó lelkét lesem,...

c) Itt küzdtenek honért a hős / Árpádnak hadai,...

d) Fülembe forró ólmot öntsetek, / Legyek az új, az énekes Vazul,..

e) Hajh, de bűneink miatt / Gyúlt harag kebledben,...

f) Rabok voltunk mostanáig, / Kárhozottak ősapáink,...

Összesen: 116 pont

Összeállította: Braun Éva

A 2008-as KMPSZ vetélkedők feladatsorai

Történelem Írásbeli feladatsor

Téma: Hunyadi Mátyás és kora (1458–1490)

Az írásbeli feladat megoldásához 120 perc áll rendelkezésére. Helyes megoldás esetén összesen 100 (azaz száz) pontot lehet összegyűjteni. Először olvassa el a feladatokban megfogalmazott kérdéseket, majd alaposan gondolja át válaszait, s azután írja le. Nem egyértelmű áthúzás, javítás stb. esetében arra a feladatrészre nem kap pontot. Az esszénél törekedjen a fogalmazás tömörségére, az írás olvashatóságára. A feladatlapokra kék színű golyós- vagy töltőtollal írjon.

1. Írja a vonalra, hogy kihez köthetőek az alábbi meghatározások! (5 pont)

a) Szent Péter trónját ugyanabban az évben foglalja el, mint Mátyás Magyarországét _____

b) Pártütő magyar főurak magyar királlyá választják 1459-ben _____

c) Nápolyi királylány, vele érkeznek a magyar királyi udvarba olasz tudósok és művészek _____

d) Ő volt Mátyás cseh menyasszonya _____

e) Mátyás királlyá választásakor ő volt a kormányzó, akit 1458 augusztusában mondat le a király _____

2. Mit jelentenek az alábbi fogalmak? (elemenként 1, összesen 10 pont)

a) Személynök _____

b) Locumtenens _____

c) Kúria _____

d) Homo novus _____

e) Füstadó _____

f) Regálé _____
g) Koronavám _____
h) Corvina _____
i) Fekete sereg _____
j) Hadiadó _____

3. Melyik mai ország területén található és milyen esemény kapcsolódik hozzá? (elemenként 2, összesen 8 pont)
a) Olmütz, 1469 _____
b) Bécs, 1485 _____
c) Jajca, 1463 _____
d) Boroszló, 1474 _____

4. Milyen irányba, kik ellen vezetett I. Mátyás hadjáratokat? (elemenként 1, max. 3 pont)
a) _____
b) _____
c) _____

5. Kik voltak az alábbi történelmi személyiségek? (16 pont)
a) Hess András _____
b) Garai Anna _____
c) Szilágyi Mihály _____
d) Janus Pannonius _____
e) Thuróczi János _____
f) Corvin János _____
g) Garai László _____
h) Újlaki Miklós _____

6. Nevezze meg I. Mátyás, az állam központosítására tett kísérletének főbb elemeit! (elemenként 2, összesen 8 pont)
a) _____
b) _____
c) _____
d) _____

7. A korszak művelődéstörténeti szempontból legjelentősebb eseményei közül mikor történtek az alábbiak? (elemenként 1, összesen 4 pont)!
a) Megjelennek Janus Pannonius versei _____
b) Könyvfestő (miniátor) műhely létesül Budán, a királyi palotában _____
c) Kinizsi Pál felépítteti a pálosok nagyvázsonyi gótikus kolostorát _____
d) Megjelenik az első Magyarországon nyomtatott könyv latin nyelven _____

8. Párosítsa szerzőket és műveiket! (4 pont)
a) Antonio Bonfini
b) Thuróczi János
c) Galeotto Marzio
d) Ransanus

1. Chronica Hungarorum
2. A magyarok történetének rövid foglalata
3. Mátyás király kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről
4. Magyarország története

9. Forrásfelismerés. Kiknek a nevéhez köthető és honnan származnak az alábbi idézetek? A nevet és a forrás címét írja a vonalra! (elemenként 2, összesen 10 pont)

a) „Mindazt, amit e könyvecskébe beleillesztettünk, legnagyobbrészt saját fülünkkel hallottuk, vagy szemünkkel láttuk. Ugyanis állandó társa és vendége voltunk a felséges Mátyás királynak, amint azt te is igen jól tudod. … Mert mikor a történetírók olyasmit írnak meg, amit másoktól hallottak, és nem maguk láttak, néha annyira eltérnek egymástól, hogy az olvasó bizonytalanságban marad.” _____

b) „Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek,
S most Pannónia is ontja a szép dalokat.
Sokra becsülnek már, a hazám is büszke lehet rám,
Szellemem egyre dicsőbb, s általa híres e föld”
_____

c) „Ezért, miután Isten segedelmével, óhajom szerint, bizonyos idő alatt előrehaladtam, és ezért kegyelmedtől híva a nemes Magyarországra jöhettem, időnek pedig bővében voltam, nagy és hosszadalmas munkába fogtam, tudniillik Magyarország krónikájának nyomtatásába, oly munkába, amely – úgy gondolom – minden magyarnak kedves, és örömére lesz.”
_____

d) „… Mátyás a régi királyok nyomdokait követte, sőt felülmúlta őket a mindenfajta szíves szolgálat teljesítésében, nyájasságával, buzgalmával és ügyességével, azért, hogy lássák, ő nem csak tetteivel, de életük utánzásával is vetekszik elődei legnagyobbjaival, sőt, hogy ne mondjam, felül is múlja őket.” _____

e) „… A csillagok megkérdezése és jóslata után ez év elejétől kezdte tehát ostromolni a király Bécset, mert tudta, hogy a csillagok most Frigyesnek kedvezőtlenek. Minden igyekezetét ennél fogva arra irányította, hogy a pannónnak még eddig soha meg nem hódolt igen virágzó és dúsgazdag várost erővel vagy kiéheztetéssel meghódoltassa. Tudta ugyanis, ha birtokába keríti e gőgös várost, ez mindenképpen győzedelmének örök emléke lesz.” _____

10. Ki/mi nem illik a sorba és miért? (elemenként 1 +1 pont/válasz + indoklás/, összesen 10 pont)

a) Antonio Bonfini – Kinizsi Pál – Galeotto Marzio – Thuróczi János
Indoklás: _____
_____

b) Garai Miklós – Szilágyi Mihály – Janus Pannonius – Újlaki Miklós
Indoklás: _____
_____

c) Bécs – Jajca – Boroszló
Indoklás: _____
_____

d) füstadó – regálé – koronavám
Indoklás: _____
_____

e) III. Frigyes – IV. Kázmér – II. Mohamed – IV. Iván
Indoklás: _____
_____

11. Mikor történtek az alábbi események? (elemenként 1, összesen 8 pont)

a) I. Mátyás rendelettel szabályozza a pénzverést _____
b) A cseh katolikusok cseh királlyá választják I. Mátyást
c) I. Mátyás adó- és vámreformot vezet be _____
d) I. Mátyás kiegyezik III. Frigyes császárral és visszakapja a Szent Koronát _____
e)A magyar országgyűlés megszavazza az állandó zsoldos

sereg költségeit _____

f) Összeesküvési kísérlet Mátyás király ellen, ami lelepleződik _____

g) A pozsonyi egyetem alapításának az éve _____

h) Vitéz János Esztergom érseke lesz _____

14. Milyen események kapcsolódnak az alábbi dátumokhoz? (elemenként1 pont, maximum 4 pont)

a) 1479 _____

b) 1485 _____

c) 1458. január 24. _____

d) 1464. március 29. _____

15. ESSZÉKÉRDÉS (10 PONT)

Értékelje I. Mátyás magyar király uralkodását bel- és külpolitikai szempontból!

(Trónra kerülése utáni központosítási rendelkezései, törvényei, hadjáratai, európai megítélése).

Válasza csak egy oldal lehet!

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

TERMÉSZETFÖLDRAJZ vetélkedő – 2008

Gimnáziumok és líceumok diákjai számára

I. Határozd meg a következő fogalmakat 1-1 mondatban!

a) hátság _____

b) peremtenger _____

c) bauxit _____

d) méretarány _____

e) Száhel-öv _____

f) erdőborítottság _____

g) self _____

h) tó _____

i) ártér _____

j) légkör _____

(10 pont)

II. Párosítsd a felsorolt hegycsúcsokat hegységeikkel!

a) Gerlahfalvi-csúcs
b) Elbrusz
c) Mt. McKinley
d) Narodnaja
e) Mt. Kosciuszko
f) Kommunizmus-csúcs
g) Mt. Blanc
h) K-2 (Godwin Austen)
i) Mt. Everest
j) Pic de Aneto

1. Ural
2. Pamír
3. Nagy-Vízválasztó-hg
4. Kárpátok
5. Karakorum
6. Himalája
7. Pireneusok
8. Kordillerák
9. Kaukázus
10. Alpok

(5 pont)

III. Válaszd ki a „kakukktojást", vagyis a többi közé valamilyen okból nem illő földrajzi fogalmat! Indokold választásodat 1-1 mondatban!

a) Tanganyika-tó, Nyasza-tó, Kaszpi-tó, Bajkál-tó
b) Kongó, Orinoco, Zambézi, Niger
c) Szaján, Atlasz, Krími-hegység, Andok
d) Michigan-tó, Felső-tó, Ontario-tó, Eyre-tó
e) sztyepp, vegyes erdők öve, lombhullató erdők öve, erdőssztyepp
f) Paraná, Volga, Duna, Mississippi
g) Fekete-tenger, Laptyev-tenger, Földközi-tenger, Azovi-tenger
h) Altáj, Appalache-hegység, Skandináv-hegység, Zagrosz-hegység
i) Donyeci-, Poliszjai-, Podóliai-, Volinyi-
j) Aral-tó, Onyega-tó, Winnipeg-tó, Nagy-Rabszolga-tó

(10 pont)

IV. Sorolj fel legalább három:

a) magmás kőzetet _____

b) ausztráliai sivatagot _____

c) mélytengeri árkot _____

d) ukrajnai tavat _____

e) dél-amerikai természeti övezetet _____

(5 pont)

V. Számítási-logikai feladatok:

a) Ukrajna népessége jelenleg kb. 46,5 millió fő. Számítsd ki, mennyi lenne 3 év múlva, ha minden évben 10 ezrelék a természetes fogyás! _____ **(5 pont)**

b) Mennyi a zónaidő Sanghajban (k. h. 121°), ha a greenwich-i középidő 15 óra 25 perc? _____ **(3 pont)**

c) Számítsd ki az 1:50000 méretarányú térképen lévő A és B pontok távolságát a valóságban, ha a térképen a két pont közötti távolság 7,34 cm! _____ **(2 pont)**

VI. Ábrázold a térképen Afrika alábbi földrajzi objektumait!

a) Guineai-öböl
b) Orange
c) Sárkány-hegység
d) Viktória-tó
e) Zambézi
f) Atlasz-hegység
g) Csád-tó
h) Kelet-Afrikai-magasföld
i) Fehér-Nílus
j) Namib-sivatag

(10 pont)

TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGFÖLDRAJZ

I. Határozd meg a következő fogalmakat 1-1 mondatban!

a) köztársaság _____
b) meszticek _____
c) születési ráta _____
d) agrárország _____
e) urbanizáció _____
f) gyümölcstermesztés _____
g) depopuláció _____
h) bruttó hazai termék (GDP) _____
i) demográfia _____
j) állattenyésztés _____

(10 pont)

II. Párosítsd a felsorolt országokat fővárosaikkal!

a) Pakisztán
b) Kolumbia
c) Marokkó
d) Albánia
e) Üzbegisztán
f) Dél-afrikai Köztársaság
g) Indonézia
h) Nicaragua
i) Nigéria
j) Jordánia

1. Tirana
2. Abuja
3. Taskent
4. Bogotá
5. Jakarta
6. Islamabad
7. Amman
8. Managua
9. Rabat
10. Pretoria

(5 pont)

III. Válaszd ki a „kakukktojást", vagyis a többi közé valamilyen okból nem illő földrajzi fogalmat! Indokold választásodat 1-1 mondatban!

a) Szaúd-Arábia, Kuvait, Japán, Venezuela
b) BMW, Chrysler, Volkswagen, Audi
c) Kirgizisztán, Kazahsztán, Türkmenisztán, Afganisztán
d) Ungvár, Róma, Medina, Fatima
e) Bréma, Hamburg, München, Strasbourg
f) Luck, Makijivka, Csernyihiv, Dnyipropetrovszk
g) árpa, gyapot, cukorrépa, napraforgó
h) Tajvan, Koreai Köztársaság, Thaiföld, Szingapúr
i) Glasgow, London, Dublin, Manchester
j) Bolívia, Costa Rica, Chile, Suriname

(10 pont)

IV. Sorolj fel legalább három:

a) jelentős ukrajnai járműipari központot
b) francia gépkocsimárkát
c) jugoszláv utódállamot
d) kanadai szövetségi államot
e) Ukrajnában termesztett gabonafélét

(5 pont)

V. Számítási-logikai feladat:

X ország népessége 1950-ben 6,5 millió fő volt, míg Y országé ennek csak 80%-a. Ekkor X országban az össznépesség 30%-a, Y országban pedig 40%-a volt városlakó. 2000-re mindkét ország népessége megduplázódott. Ugyanezen idő alatt X országban a városlakók aránya 186 %-kal, Y országban 170%-kal nőtt.

a) Mennyi volt Y ország lakossága 1950-ben?
b) Mennyi volt Y országban a városlakók száma 1950-ben?
c) Mennyi volt X országban a városlakók száma 1950-ben?
d) A lakosság hány %-a lakott városokban X országban 2000-ben?
e) A lakosság hány %-a lakott városokban Y országban 2000-ben?

(10 pont)

VI. Ábrázold a hátoldali vázlattérképen az alább körülírt földrajzi objektumokat!

a) a Föld második legnépesebb országa
b) Afrika legnagyobb félszigete
c) a Föld legforgalmasabb tengeri kikötője
d) Közép-Amerika legnépesebb városa
e) a Föld legnagyobb feketeszén-lelőhelye
f) Európa leghosszabb folyója
g) a Föld legmélyebb tava
h) Afrika legnagyobb városa
i) Latin-Amerika legnagyobb területű országa
j) a Föld leghosszabb felszíni hegyvonulata

(10 pont)

… Szép, árnyalatokban gazdag nyelvünk sok szinonimáját ismeri a pedagógusnak, bár a tanító, tanár, oktató, nevelő nem ugyanazt jelenti egészen. Egyben azonban azonosak, a társadalom minden korban magas presztízsű hivatásnak, az egyik legfontosabb nemzetépítő tevékenységnek tartotta és tartja munkájukat.

…A jó pedagógus tulajdonságait hosszan lehetne sorolni, de ha egy mondatba kell megfogalmaznunk, azt mondhatjuk, hogy a legfontosabb a kiváló előadókészség, amelyhez céltudatos szigor és igazságosság, valamint emberség, jóindulat társul. Mindez persze feltételezi az oktatott tárgy feltétlen, biztos tudását. Ezek az erények a jó pedagógus személyiségéhez igazodva igen változatos formákban jelennek meg, de bizonyosan megjelennek… Híres Nobel-díjasaink a legnagyobbakra jellemző szerénységgel, mély tisztelettel és szeretettel emlegették, emlegetik egykori tanáraikat, akik elindították őket a világhír felé. Ez az elismerés a pedagógus számára a legnagyobb kitüntetés, ez marasztalja a pályán méltatlan fizetések mellett, s ez őrzi az értékvesztő világban a szakma presztízsét.

… Szülőként kellőképpen becsüljük-e a pedagógus munkáját, és tanárként mindenben megfelelő e szolgálatunk? Felkészítjük-e tanárként, oktatóként a diákokat, hallgatókat, tanfolyamokon, átképzéseken résztvevőket mindarra, amivel meg kell küzdeniük? Megadjuk-e a különböző korú diákoknak azokat a motivációs impulzusokat, amik révén ráhangolódnak az új elfogadására, ami alapja a hatékony tanulásnak? Korszerű szakmai információt adunk-e számukra, megfelelő-e az elméleti és gyakorlati ismeretek aránya?

Ezernyi kérdés, amelyekre soha nincs egyértelmű válasz, mert nem is lehet. E célok elérésére csak törekedni tudunk, száz százalékos teljesítésre soha nincs mód. Ez azonban nem baj, ha a törekvés megvan, már elvégeztük a munkánkat!

Dr. Villányi László dékán , Szent István Egyetem, Gödöllő

Keresztrejtvény

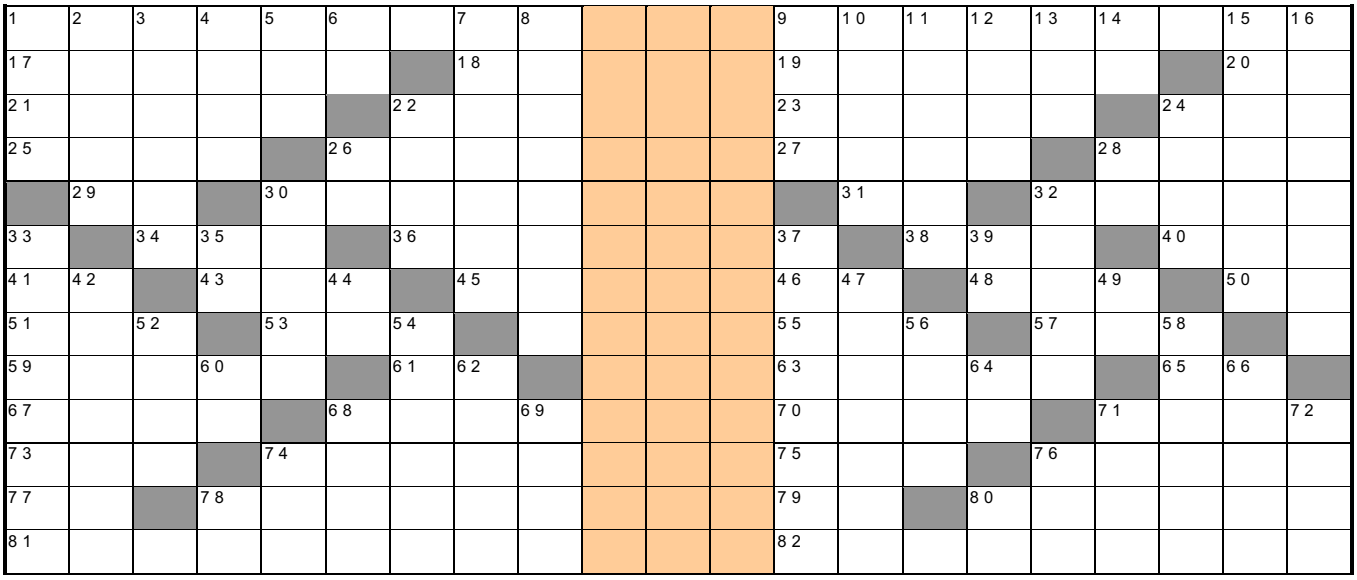

KÖZÉPEN A LÉNYEG!

A vízszintes sorok meghatározásaira adott válaszok közül többet csak úgy tud beírni a hálózatba, ha a középső mezők egy részét is igénybe veszi, azaz az elhelyezkedéstől függően első vagy utolsó betűik (1, 2 vagy 3) az ábra közepén levő mezőkbe kerülnek. Ezek a betűk sorban összeolvasva Anatole France egy idézetét adják végső megfejtésül!

VÍZSZINTES: 1. Ifjúsági mozgalom kisebb egysége. 9. Kovács Vilmos verse. 17. Növényi táplálékot tartósító. 18. Téli sport. 19. Zónák. 20. Ellenben. 21. Hasítja. 22. Lábbeli. 23. Tevékenység, munka. 24. Játszd újra, … (Woody Allen-film). 25. San … – olasz filmfesztiváljáról híres város. 26. Ábrahám felesége. 27. Író (Tibor, 1915–93). 28. Süteményféle. 29. Francia sziget. 30. Egy világrész serlege. 31. Autonóm terület. 32. Nagy település. 34. … Klub – magyar TV-csatorna. 36. Ebben rejlik az erő. 38. Szópótló szócska. 40. Becézett Olivér. 41. A rádium vegyjele. 43. Kocsma része. 45. Mókuslakás. 46. Zsold része! 48. Szaglószerv. 50. Drótvég! 51. Lamartine költeménye. 53. Fejrész. 55. … Madonna – Boltraffio festménye. 57. Csepű. 59. Lábát váltogatva emelgeti. 61. USA. hírügynökség. 63. Mali miniszterelnöke 1969–80 között. 65. Ismételt tiltás. 67. Rossz előjel. 68. Még nem iskolás. 70. Némely madár dísze. 71. A Maldív-szigetek fővárosa. 73. Sok labdajáték célja. 74. Ájul. 75. Német női név. 76. Férfinév. 77. Kis patak. 78. Munkáját szándékosan lassan vagy rosszul végzi. 79. Gyümölcsnedv. 80. Énekes madár. 81. Például a flór. 82. Settenkedik.

FÜGGŐLEGES: 1. Madár. 2. Eredmény. 3. Férfinév. 4. Redőny. 5. Részben patakzik! 6. Egynemű vétó! 7. Olajozó, kenő. 8. Rárivalló. 9. Labdarúgó-játékvezető (Ferenc) 10. Ritka női név. 11. Budapesti pályaudvar. 12. Ritka férfinév. 13. Sebhely. 14. Zsákdarab! 15. Arra a helyre nyomó. 16. Új növényfajtát kitenyésztő. 22. Ilyen rendelet az ukáz. 24. Könnyeit hullató. 26. Kissé búsuló! 28. Köszönés. 30. Kettészel. 32. Beregszász folyója. 33. Kombájn. 35. Magatok. 37. Szélén megtörő. 39. Izomdarab! 42. Nagyon pontos időmérő. 44. Kutrica. 47. Számára kedvező döntést hoz. 49. Vés. 52. Német gépkocsitípus. 54. Kis kézmosó medence katolikus templomokban az oltár közelében. 56. Görög betű. 58. Família. 60. Cin. 62. Távvezeték tartóoszlopa. 64. Belül árad! 66. Céljához jut. 68. Északi férfinév. 69. Kényelmes gyaloglás. 71. Kis termetű mesebeli lény. 72. Férfinév. 74. A közelit. 76. Nem lát. 78. Belül csuk! 80. Üres akol!

KÖZOKTATÁS

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja

Főszerkesztő: **Kovácsné Marton Erzsébet**

A szerkesztőbizottság: **Benedek Imre, Gönczy Sándor, Gulácsy Géza, Riskó Márta, Simon Bálint**

Tördelőszerkesztő: **Fábián Zoltán**

Kiadja a KMPSZ megbízásából a PoliPrint Kft. 88000 Ungvár, Turgenyev u. 2.

Felelős kiadó: **Orosz Ildikó**

Fotók, illusztrációk: **Kárpátinfo sajtószolgálata**

Lapengedély száma: **3T N 5,** Példányszám: **3000**

Levelezési cím: **90202 Beregszász, O. Kobiljanszka u. 17. Tel.: (8-2-41)-2-37-47**

web: **www.kmpsz.org.ua** e-mail: **kmpsz@azm.uz.ua**

Megjelenik az SZÜLŐFÖLD ALAP TÁMOGATÁSÁVAL

A KMPSZ terjesztésében ingyen jut el a pedagógusokhoz

A szerkesztőség nem feltétlenül ért egyet a lapban megjelenő szerzői véleményekkel. A publikációkban közölt tényekért minden esetben a szerző viseli a felelősséget. A beérkező kéziratok közlésének és szerkesztésének jogát fenntartjuk, visszaküldésüket nem vállaljuk.